

VELFERDSFORSKNINGSINSTITUTTET NOVA

Eldres boligønsker og bosituasjon

En undersøkelse blant hjemmeboende over 75 år

HANS CHRISTIAN SANDLIE, MAJA FLÅTO OG LARS GULBRANDSEN

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Eldres boligønsker og bosituasjon

En undersøkelse blant hjemmeboende over 75 år

**HANS CHRISTIAN SANDLIE, MAJA FLÅTO OG
LARS GULBRANDSEN**

Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Rapport 8/2023

Velferdsforskningsinstituttet NOVA er et institutt på Senter for velferds- og arbeidslivsforskning på OsloMet – storbyuniversitetet.

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA

OsloMet – storbyuniversitetet 2023

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-832-3

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Desktop: Hussein Monfared
Trykk: Byråservice

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, OsloMet

Stensberggata 26 • Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo

Telefon: 67 23 50 00

Nettadresse: www.oslomet.no/om/nova

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Husbanken. Rapporten presenterer resultatene fra en spørreundersøkelse av boligønsker og bosituasjon blant hjemmeboende innbyggere over 75 år som ble gjennomført i samarbeid med Kantar Public. I tillegg er det gjennomført fokusgruppeintervjuer i tre norske kommuner. Prosjektgruppen har bestått av Maja Flåto, Lars Gulbrandsen og Hans Christian Sandlie (prosjektleder).

Prosjektleder ønsker å takke prosjektdeltakerne for vel gjennomført jobb og godt samarbeid. Katharina Herlofson og Jardar Sørvoll, begge forskere ved Velferdsforskningsinstituttet NOVA (OsloMet – storbyuniversitetet), har kvalitetssikret rapporten. Vi er takker for gode kommentarer og innspill som har bidratt til å løfte rapporten.

Takk til våre kontaktpersoner hos Husbanken, Hermund Urstad, Merete Råen, Silje Ødegård og Sigbjørn Spurkeland, for en hyggelig og konstruktiv dialog gjennom prosjektperioden. Vi ønsker også å takke våre kontaktpersoner hos Kantar Public, Tuva Bjerkebakke og Ole Fredrik Ugland, for gode innspill og godt samarbeid i gjennomføringen av spørreundersøkelsen.

Avslutningsvis vil vi også takke alle respondenter som har svart på spørreundersøkelsen, og alle informantene som stilte opp i fokusgruppeintervjuene. Deres erfaringer og vurderinger er sentrale for å få en forståelse av ulike utfordringer eldre møter i planlegging og tilrettelegging av egen bosituasjon.

Stensberggaten 26, Oslo, 26. april 2023
Hans Christian Sandlie

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	10
Aldersvennlige boliger	10
Å bo lengst mulig i egen bolig – teoretiske bidrag	12
Bosituasjonen blant eldre i Norge	14
Problemstillinger	16
Livsløpsperspektiv	17
Gangen i rapporten.....	17
2 Datamaterialet	18
Spørreundersøkelse	18
Fokusgruppeintervjuer	21
3 Hva kjennetegner livs- og bosituasjonen til hjemmeboende i alderen 75 år og eldre?	23
Helse og funksjonsnedsettelse	23
Bosted og nærmiljø.....	26
Sosiale nettverk og aktiviteter	34
Transport	41
Hjelp og tjenester.....	42
Oppsummering	46
4 Flytting, planer og boligønsker	49
Flytteaktivitet i eldre år	49
Flyttemønstre.....	52
Inntekt, formue og sosial bakgrunn	60
Sivil status og samlivsstatus	62
Sistegangskjøpere	63
Boligønsker.....	65
Tilrettelegging av bolig.....	69
«Flytt mens du kan!»	71
Oppsummering	74
5 Oppsummering og veien videre	77
Rapportens funn i korte trekk.....	77
Hvordan kan eldre bli boende trygt i egen bolig så lenge som mulig?	82
Kunnskapsgrunnlag og veien videre for å utvikle det	84
Summary	86
Referanser	87

Sammendrag

Denne rapporten presenterer hovedresultatene fra prosjektet «Undersøkelse av eldres ønskede bosituasjon» som er gjennomført på oppdrag fra Husbanken. Målsettingen har vært å få bedre kunnskap om bosituasjonen blant hjemmeboende i alderen 75 år og eldre, med hensyn til hvordan de bor, og i hvilken grad de planlegger og gjennomfører tilrettelegging av egen bosituasjon til alderdom og nedsatt funksjonsevne. En hovedutfordring i prosjektet har vært å etablere et datamateriale som gir et representativt bilde av denne aldersgruppen.

I kapittel 1 introduserer vi tidligere forskning og teorier om boligsituasjon og boligønsker blant personer som har kommet langt i livsløpet, samt problemstillingene som belyses i dette prosjektet.

I kapittel 2 presenterer vi datamaterialet som ligger til grunn for analysene i denne studien. Her drøftes styrker og svakheter med datainnsamlingen vi har valgt. I samarbeid med TNS Kantar har vi gjennomført en spørreundersøkelse i aldersgruppen 70–85 år, dels over internett og dels med postalt spørreskjema. Siden de fleste i aldersgruppen 70–75 år er tilgjengelige på internett, har vi benyttet en kostnadseffektiv web-undersøkelse for denne aldersgruppen. Aldersgruppen 81–85 år mottok en postal invitasjon til undersøkelsen, mens vi for aldersgruppen 76–80 år har benyttet begge formatene. Sistnevnte er gjort for å kunne vurdere hvorvidt datainnsamlingsmetoden i seg selv har konsekvenser for resultatene. Uavhengig av innsamlingsmetode vil spørreundersøkelser blant eldre møte utfordringer knyttet til skjevt frafall der de skrøpeligste ikke svarer.

Rapportens analyser er organisert i tre hovedbolker. I kapittel 3 presenteres kjennetegn ved aldersgruppen 75 år og eldre langs dimensjoner som helse og funksjonsevne, bolig og bosted, sosiale nettverk og aktiviteter, hjelp og tjenester og transport. Statistikk fra Statistisk sentralbyrå er benyttet for å gi et bredere bilde av aldersgruppen og for å vurdere kvaliteten på våre data. Datamaterialet fra gruppeintervjuene gir et dypere innblikk i hva funnene fra spørreundersøkelsen kan handle om. Vår studie viser at bosituasjonen blant hjemmeboende i alderen 75 år og eldre i stor grad ligner bosituasjonen som er beskrevet blant yngre eldre i tidligere studier. Vi finner imidlertid at risikoen for nedsatt funksjonsevne øker med alder, og at omfanget av personer med nedsatt funksjonsevne øker spesielt i aldersgruppen 80 år og eldre. De fleste bor i en bolig som oppleves tilgjengelig. Dette gjelder også blant de som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har en funksjonsnedsettelse som oppleves begrensende i dagliglivet. Blant de som ikke bor i en bolig spesielt tilrettelagt for egen eller partners funksjonsnedsettelse, oppgir mange at dette ikke er nødvendig.

Mange har familie i nærheten av der de bor, og de har hyppig kontakt med både familie, venner og naboer. En god del lever også aktive liv, der de tar del i lokalsamfunnet gjennom ulike former for aktiviteter. Her er det imidlertid en variasjon

ut fra hvor de bor i landet, og hvilke tilbud de har i nærheten av der de bor. Bilen er viktig for mange, og nær halvparten i vår spørreundersøkelse oppgir at de er avhengig av bil for å bli boende i nåværende bolig. Det er særlig eldre som bor på mindre tettsteder og i spredtbygde strøk som opplever bilen som en nødvendighet. Noen få oppgir at de er avhengig av hjelp til daglige gjøremål. Blant disse fremgår det at noe av denne hjelpen blir gitt av hjemmetjeneste og hjemmehjelp til faste tider, mens familie, venner og naboer gir praktisk hjelp ved behov. For de som bor sammen med ektefelle/samboer, vil partneren være den som ofte hjelper til med daglige gjøremål.

I kapittel 4 går vi nærmere inn på planlegging og tilrettelegging av bosituasjon knyttet til alderdom og mulig nedsatt funksjonsevne. Hovedvekten legges på flytting i eldre år og i hvilken grad denne typen flytting innebærer tilpasning av bosituasjon til alderdom. Videre ser vi på hvordan og på hvilken måte flytting i alderdommen påvirker Eldres livs- og bosituasjon langs dimensjonene vi presenterte i kapittel 3. Vi finner at blant dem som flytter i sen alder, resulterer flyttingen ofte i en bosituasjon som er langt mer tilgjengelig enn boligene de de flyttet fra. Dette samsvarer med tidligere studier av flytting blant yngre eldre. Videre finner vi at det er særlig storbyer og spredtbygde strøk som skiller seg ut med hensyn til flytting. Det er særlig i byene eldre flytter inn i nybygg. Sent i livet flytter majoriteten av de som flytter fra sentrum i storbyer til en annen bolig sentralt i en storby, mens flertallet av de som flytter i spredtbygde strøk, flytter til en mer sentralt lokalisert bolig. Dette betyr sannsynligvis at de også flytter nærmere tilgang på ulike former for service og tjenester. I likhet med funn fra tidligere studier, finner vi også at de som flytter sent i livet, regner med å bli boende i overskuelig fremtid.

Vi har også kartlagt boligønsker. Her finner vi at det er relativt få som ønsker å bo i generasjonsbolig. Det er klart flere som oppgir at bofellesskap med folk i samme alder er aktuelt, enn som sier de kan tenke seg å bo i bofellesskap med folk i ulik alder. Det er imidlertid et klart flertall som sier at ingen av de tre formene er aktuelle. De fleste ønsker å bli boende i egen bolig. Dette gjelder både unge eldre og eldre eldre (75+). Det er videre få som ønsker å bo i en bolig med tilknyttede fellesareal der de er nå i livsløpet. Noen oppgir at de kan tenke seg en slik bolig på sikt, men den største gruppen er de som er klart negative. De fleste foretrekker å bli boende i nåværende bolig, selv om de skulle få større behov for pleie og omsorg. Dernest foretrekker en god del å flytte til omsorgsbolig dersom de får større behov for pleie og omsorg. Få ønsker å flytte til sykehjem, men andelen som oppgir dette øker med alder og er størst blant de i aldersgruppen 81–85 år. Vi finner også en interessant effekt av flytting på disse boligønskene. De som har flyttet seint i livet, ønsker i større grad enn de som ikke har flyttet, å bli boende i nåværende bolig. Denne effekten av sen flytting forsvinner imidlertid i aldersgruppen 81–85 år. Dette kan være et uttrykk for at de begynner å merke behovene for pleie og omsorg, men det kan også skyldes at da de foretok sitt sistegangskjøp, så hadde de langt færre tilgjengelige og aldersvennlige boliger å velge mellom enn de som nå er i 70-årene.

I kapittel 5 summerer vi opp våre hovedfunn og drøfter disse med hensyn til hvilke barrierer som eksisterer for eldre hjemmeboendes muligheter for å tilpasse sin bosituasjon til alderdommen. Vi peker også på kunnskapshull og veien videre for å utvikle denne kunnskapen. Her peker vi særlig på mulighetene som ligger i Den norske studien av livsløp, aldring og generasjon (NorLAG) og registerdataene som er tilgjengelig i det nyetablerte nasjonale senteret for bolig- og velferdsforskning (BOVEL).

1 Innledning

Tema for denne rapporten er planlegging og tilrettelegging av bosituasjonen med tanke på mulig nedsatt funksjonsevne i alderdommen. Målsettingen er å få en bedre forståelse av boforhold og boligønsker blant hjemmeboende i alderen 75 år og eldre, og i hvilken grad de tilpasser boligen gjennom tilrettelegging eller flytting. Dette er kunnskap som er viktig for å få større innsikt i hva som muliggjør og hindrer at eldre skal kunne bo trygt hjemme i egen bolig så lenge som mulig.

Utgangspunktet for prosjektet er den politiske målsettingen om at flest mulig skal bli boende i egen bolig lengst mulig. Til grunn for denne målsettingen ligger et ønske om å utvikle en mer bærekraftig omsorgsmodell for et aldrende samfunn der det forventes at eldre tar ansvar for å planlegge og tilrettelegge egen bosituasjon for alderdommen, mens kommunene tar ansvar for de nødvendige tjenestene (NOU 1992: 1, s. 227–230). Tanken er å forlenge perioden av livet som selvhjulpen eller delvis selvhjulpen og legge til rette for at overganger i livets seinere faser blir mykere (Meld.St.15 2017–2018). Ved siden av dette brukerperspektivet handler målsettingen om å få eldre til å bo lengst mulig i egen bolig også om å redusere presset på offentlige velferdstjenester. Flere studier har pekt på at det er en betydelig samfunnsmessig gevinst ved at eldre kan bli boende lenger i eget hjem og få helse- og omsorgstjenester der, fremfor å måtte flytte på institusjon (Brevik & Schmidt 2005; Vista analyse 2018; Agenda Kaupang 2022).

Målsettingen om at flest mulig skal bli boende lengst mulig i egen bolig har også god forankring i eldres egne ønsker om i størst mulig grad å kunne greie seg selv i eget hjem (Hansen og Daatland 2016; Munkejord mfl. 2018). Dette forutsetter at det finnes tilstrekkelig med aldersvennlige boliger, der eldre føler trygghet i eget hjem og kan ta del i nærmiljøet og ha sosial kontakt. Flere studier peker imidlertid på at mange bor i boliger som ikke er tilpasset en alderdom med nedsatt funksjonsevne (f.eks. Sørvoll mfl. 2016; 2020; Revold mfl. 2018). For at flere skal kunne bli boende lenger hjemme, vil det med andre ord være behov for at flere tilpasser boligene sine eller flytter til en bedre egnet bolig.

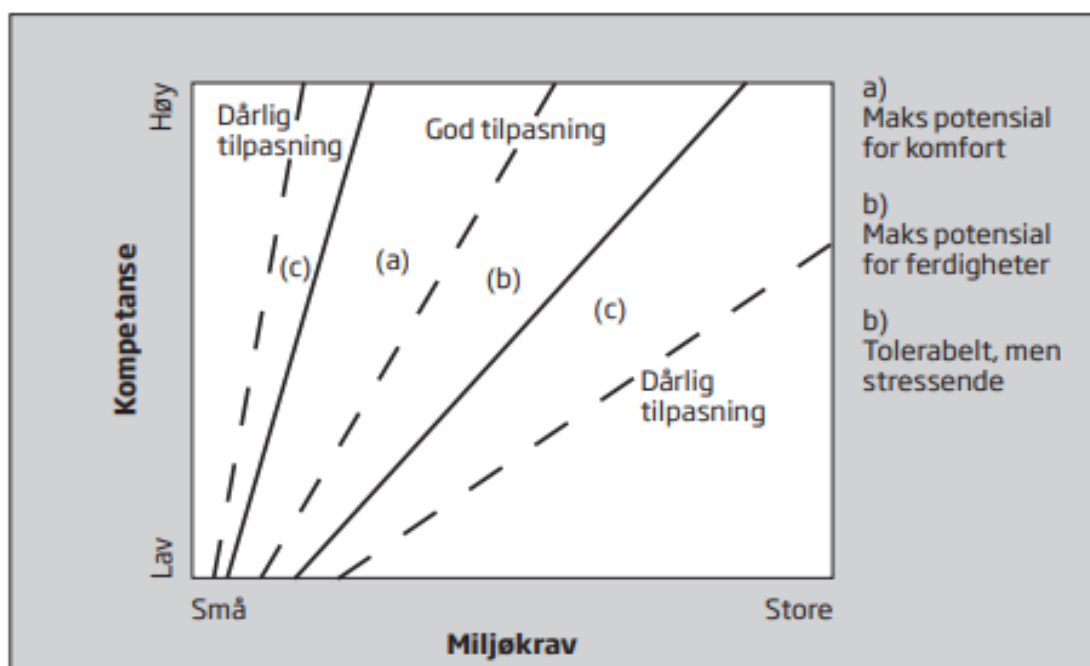
Aldersvennlige boliger

En aldrende befolkning øker behovet for aldersvennlige boliger. Hva som gjør en bolig aldersvennlig eller ikke, er ikke entydig definert. Dette dreier seg blant annet om hvordan boligen og nærmiljøet er tilrettelagt for å fremme deltakelse, selvhjulpenhet og aktiv aldring, uavhengig av alder, inntekt og funksjonsnivå. I hvilken grad en bolig er aldersvennlig, dreier seg med andre ord om en vurdering av om boligen er funksjonsvennlig ut fra beboernes individuelle forutsetninger.

En betydelig del av befolkningen vil ha en større eller mindre nedsettelse av funksjoner som bevegelighet, sansing eller forståelse (Hansen og Daatland 2016). Funksjonsnedsettelsen trenger ikke å ha en praktisk betydning dersom beboerne

har gode hjelpemidler eller dersom boligen er funksjonsvennlig ut fra behov. Samtidig er det slik at risikoen for funksjonsnedsettelse og -svikt øker med alderen, og dette kan bare til en viss grad kompenseres med hjelpemidler.

I hvilken grad en bolig er aldersvennlig, blir dermed et spørsmål om den praktiske kompetansen eldre har i dagliglivet. Den praktiske kompetansen er ikke bare betinget av boligens fysiske utforming, men også av beboerens egne ferdigheter. En godt tilpasset bolig dreier seg derfor om en (optimal) balansering mellom de fysiske kravene boligen stiller og de individuelle forutsetningene den enkelte besitter. M. Powell Lowton (1980) har utviklet en modell for tilpasning mellom den enkeltes kompetanse og omgivelsenes krav (figur 1).

Figur 1.1: Modell for tilpasning mellom kompetanse og miljøkrav. Kilde: Lawton (1980) i Hansen og Daatland (2016, s. 12)

Modellen er beregnet for tilpasning av boliger og bygd miljø. Den illustrerer at mange kombinasjoner av individuelle forutsetninger (kompetanse) og miljøkrav kan bidra til mestring og trivsel, men at det er stresserskler i begge retninger. Miljøkravene kan bli for store, men de kan også bli for små. Moderate krav til individuelle forutsetninger kan gi god livskvalitet, men kan også passivisere. Boligens utforming kan med andre ordvære en kilde til stimulering og mestring, men den kan også representere en risiko for det motsatte. Et annet poeng i Lawtons modell er at jo bedre forutsetninger den enkelte har, desto bedre er personen også til å mestre fysiske krav eller stress fra omgivelsene. Motsatt vil svakere individuelle forutsetninger innebære at en person er mer sårbar for omgivelsenes krav, som innebærer en større risiko for sviktende mestring og lavere trivsel. Med utgangspunkt i denne modellen kan vi tenkes oss at en måte å forebygge eller utsette behovet for å gjøre større alderstilpasninger på egen bolig eller flytte, er å styrke den enkeltes forutsetninger for å bli boende i boligen. Dette kan gjøres gjennom å legge til rette for tilbud om aktivitet og fysisk trening av beboeren og/eller bruk av gode hjelpemidler.

En styrke med å vurdere aldersvennlige boliger og bomiljø ut fra Lawtons modell er at den gir en dynamisk tilnærming til hva som kan være en egnet bosituasjon for eldre, og hvordan eldre kan bli boende lengst mulig i eget hjem. Det sentrale i tilnærmingen er at tilpasning av bosituasjonen er en prosess, der balansen mellom kompetanse og nærmiljøets krav må vurderes individuelt og løpende. Eventuelle ubalanser kan imøtekommes med tekniske hjelpemidler, tjenester, ombygging eller flytting til en mer egnet bosituasjon.

Å bo lengst mulig i egen bolig – teoretiske bidrag

I hvilken grad eldre kan bli boende i egen bolig i alderdommen, dreier seg om forholdet mellom enkeltindividet og omgivelsene. Ifølge Forsyth og Molinsky (2021) kan dette forholdet forstås ut fra to ulike perspektiver: Den første bygger på teorier om hvordan samspillet mellom mennesker og steder utvikler seg over tid. I denne tilnærmingen antar en at mennesker blir knyttet til bestemte steder over tid, samtidig som de også blir mer sårbare ved nedsatt funksjonsevne. Lang botid på ett sted kobler boligen og nærmiljøet til beboernes livshistorie og identitet, slik at hjemmet og nabolaget blir steder det knyttes minner og mening til (Rowles og Ravdal 2002). Hjemmet og nabolaget blir kjente fysiske rammer, som forbindes med sosiale nettverk og skaper en følelse av kontinuitet. Eldre mennesker ønsker å bo komfortabelt, der de opplever mestring og kontroll. Ved lang botid på samme sted kan det imidlertid oppstå behov for mental og fysisk tilpasning dersom livssituasjonen forandrer seg. Forholdet mellom enkeltindividet og omgivelsene er multidimensjonalt, og det kan endre seg ut fra at behovene til den enkelte endres eller at omgivelsene endrer fysisk og sosial karakter. Nærmiljøet kan for eksempel forandres som følge av utbygginger, og sosiale nettverk kan forvitte fordi andre flytter eller dør. På samme tid kan den enkeltes forhold til omgivelsene endres hvis funksjonsnedsettelse oppstår. Det at forholdet mellom den enkelte og omgivelsene forandrer seg over tid, kan forklare hvorfor bosituasjonen blant eldre ikke nødvendigvis er tilpasset deres nåværende eller fremtidige behov. Bosituasjonen ble valgt under andre forutsetninger.

Den andre tilnærmingen til å forklare forholdet mellom enkeltindividet og omgivelsene tar utgangspunkt i teorier om hva som ligger til grunn for eldre menneskers beslutning om å bli boende eller flytte (f.eks. Löfqvist mfl. 2013; Wiseman 1980). Beslutningssituasjonen til eldre mennesker er spesielt kompleks, siden den involverer ulike hensyn og ulike preferanser (egne, partner/ektefelles, familiens, tjenesteutøveres) som kan endres over tid (Rowles og Ravdal 2002). Enkelte beslutninger kan komme plutselig som følge av at ektefelle/partner dør eller kommer på institusjon, mens andre beslutninger vokser frem gradvis. En litteraturgjennomgang av Roy med kolleger (2018) illustrerer kompleksiteten i eldres beslutningssituasjon. I 86 inkluderte studier av boligbeslutninger blant eldre mennesker med funksjonsnedsettelse identifiserte de 88 faktorer som kunne påvirke denne beslutningen.

Til tross for denne kompleksiteten er det likevel mulig å spore et mønster i hvordan eldre velger å bo (Smetcoren mfl. 2018; Wiseman 1980). Generelt sett flytter eldre

sjeldnere enn yngre. Blant de som flytter, kan imidlertid motivene for å bytte bolig variere, og beslutningen om å flytte eller ikke kan fattes flere ganger i løpet av eldre år som følge av at livssituasjonen og preferanser endres. Tilbøyeligheten til å flytte øker med inntekt og formue. Enkelte velger å flytte nærmere barn og barnebarn. Boligeiere med færre ressurser velger ofte å bli boende og flytter først i veldig høy alder. Når de flytter er det enten for å få hjelp fra familie, eller for å bo i en spesielt tilrettelagt eller mindre kostbar bolig. De med lav inntekt, spesielt leieboere, har gjerne mindre trygghet i bosituasjonen og kan bli tvunget til å flytte ved eventuelle leieprisøkninger. Endringer i livssituasjonen kan øke tilbøyeligheten for å flytte, for eksempel dersom ektefelle eller partner dør. Videre kan også funksjonsnedsettelse føre til en beslutning om å flytte (Litwak og Longino 1987). Oppsummert kan vi ifølge Wiseman (1980) betrakte Eldres boligbeslutning som en prosess, der den enkelte fra tid til annen vurderer om bosituasjonen er tilfredsstillende ut fra en avveining av behov og ønsker med hensyn til dagens og en mulig fremtidig bosituasjon. Beslutningen om å bli boende eller flytte vil også påvirkes av faktorer som muliggjør eller hindrer flytting, som for eksempel strukturelle betingelser på det lokale boligmarkedet og individuelle ressurser.

Sentrale dimensjoner for å kunne bli boende i egen bolig

Det finnes ingen klar definisjon av hva som ligger i den politiske målsettingen om at eldre skal kunne bli boende lengst mulig i egen bolig. I den internasjonale litteraturen brukes betegnelsen «ageing in place», men dette begrepet brukes bredt og kan beskrive ulike dimensjoner ved det å bli gammel i egen bolig. Ifølge Forsyth og Molinsky (2021) fylles begrepet «ageing in place» med ulike målsettinger som at eldre ikke skal måtte flytte, men ha mulighet til å bli boende så lenge som mulig i samme bolig og i samme nærmiljø. Andre målsettinger er å øke tjenestenivået i omsorgsboliger og unngå flytting til sykehjem. «Ageing in place» handler også om at Eldres egne valg av bosituasjonen skal vektlegges. Begrepet brukes i tillegg som et multifasettert politisk ideal som rommer flere av de nevnte målsettingene. Felles for disse er imidlertid at de gir ulike vektlegginger av *stedet* (f.eks. nåværende eller fremtidig bosituasjon), *tjenester* som påvirker forholdet mellom enkeltindividet og omgivelsene og *kontroll* med hensyn til i hvilken grad eldre kan opprettholde autonomi og selvbestemmelse (Forsyth og Molinsky 2021).

I en annen gjennomgang av forskningslitteraturen peker også Pani-Harreman og kolleger (2020) på mangelen av en felles og entydig definisjon av «ageing in place». Fremfor å søke etter en presis definisjon av begrepet argumenterer de heller for å identifisere noen sentrale dimensjoner eller faktorer som må være til stede for at eldre skal kunne bli boende trygt i egen bolig så lenge som mulig. Med utgangspunkt i litteraturen peker de på fem slike dimensjoner; *stedet*, sosiale nettverk, tilgang på hjelp, teknologi og personlige kjennetegn. *Stedet* viser i denne sammenheng til tre aspekter ved de fysiske omgivelsene, nemlig boligen og i hvilken grad boligen og nærmiljøet er tilpasset nedsatt funksjonsevne. Studier med *stedet* som utgangspunkt er gjerne opptatt av valget mellom å flytte og gjennomføre bygningstekniske tilpasninger av boliger for å gjøre det enklere for

eldre å bli boende i egen bolig (f.eks. Boldy mfl. 2011). *Sosiale nettverk* viser til relasjoner eldre eventuelt har til familie, venner og naboer. Poenget er at det å kunne klare seg selv i egen bolig ikke utelukker behovet for kontakt med et sosialt nettverk. Eldre mennesker ønsker å være engasjert og ønsket i sitt sosiale nettverk (John og Gunter 2016). De ønsker å være en del av lokalsamfunnet og leve et selvbestemt liv. Deltakelse i lokalsamfunnets hverdagsliv bidrar til selvoppfyllelse og gjør det mulig å glede seg over sin livssituasjon (Boldy mfl. 2011), og det motvirker ensomhet (Sixsmith og Sixsmith 2008). *Tilgang på hjelp* viser til både formell og uformell hjelp. Formell hjelp tilbys av profesjonelle og tjenesteleverandører, og består i stor grad av infrastruktur, fasiliteter og tjenester som er tilgjengelige for eldre slik som offentlig transport, dagligvareforretninger, apotek, kaféer og restauranter og omsorgstjenester (Dobner mfl. 2016). Uformell hjelp tilbys av uformelle nettverk bestående av familie, venner, naboer og lokalsamfunnet ellers, og handler i hovedsak om lettere husarbeid, tilbereding av mat, innkjøp, hjelp med banktjenester og transport (Wilkinson- Meyers mfl. 2014). Tilgang på hjelp dreier seg med andre ord om (personlig) assistanse for å kunne bo for seg selv og mestre daglige gjøremål. *Teknologi* dreier seg blant annet om hjelpemidler for personforflytning, informasjon og kommunikasjon. Dette er teknologi som kan bidra til at eldre opprettholder aktivitet og kontroll, og den kommer ofte i tillegg til annen tilrettelegging av bosituasjonen som utbedring av boligen og andre hjelpemidler (Van Hoof mfl. 2011). Teknologi kan gjøre det mulig for eldre å bli boende i egen bolig og opprettholde en stor grad av selvhjulpenhet, samt gi dem følelsen av sikkerhet og trygghet. *Personlige kjennetegn* viser til den enkeltes motstandsdyktighet (resilience), tilpasningsdyktighet (adaptability) og uavhengighet (independence), og summerer opp enkeltpersoners situasjon med hensyn til helse, kunnskap, praktiske ferdigheter, finansielle situasjon, fysisk og mental aktivitet, sosiale relasjoner, transport og trygghet. Selv om det å styrke valg som handler om å kunne bo trygt i egen bolig kan bidra til å øke livskvaliteten, vet vi lite om eldres egne syn på hva som skal til i denne prosessen, hvordan de håndterer at de på sikt sannsynligvis vil ha behov for (mer) hjelp for å kunne bo i egen bolig, og hvilke prioriteringer de selv gjør (Grimmer mfl. 2015).

Bosituasjonen blant eldre i Norge

Sett i forhold til at eldres behov for tilpasning av egen bolig vil variere ut fra individuelle behov, så er det en god del personer i alderen 60–75 år som planlegger eller har gjennomført utbedringer for å tilpasse boligen til alderdom og nedsatt funksjonsevne (Sarpsborg 2018; Sørvoll mfl. 2020). Slike utbedringer skjer gjerne når behovet melder seg ved at ett eller flere husholdsmedlemmer opplever nedsatt funksjonsevne. Samtidig kan det tenkes at flere ville gjort slike utbedringer dersom de var bedre informert og fikk rådgivning om ulike løsninger og relevante støtteordninger (Sørvoll mfl. 2020; Agenda Kaupang 2022).

En mulig grunn til at eldre ikke gjennomfører utbedringer på egen bolig, er at de heller flytter til en mer egnet bolig. Tidligere forskning har pekt på at boligmarkedet og kommersiell boligbygging bidrar til å tilfredsstille behovet for alderstilpassede

boliger for en del grupper, spesielt kjøpesterke husholdninger som bor i byer eller tettbygde strøk (Sørvoll mfl. 2020). Dette er boligmarkedets «sistegangskjøpere» som har nytt godt av den nesten vedvarende boligprisveksten siden 1993 (Sandlie og Gulbrandsen 2021). I mer spredtbygde områder av Norge kan det være andre forhold som påvirker ønsker om boform. En studie av hjemmeboende eldre (80–90 år) i utkantkommuner fant at for eldre som bor avsidesliggende til, kan flytting til omsorgsbolig eller tilrettelagt leilighet sentralt i kommunen bidra til økt trivsel, trygghet og bedret fysisk og psykososial helse. Spesielt gjelder dette eldre som har hatt lite besøk av familie og venner, og som opplever å motta for lite tjenester fra kommunen (Munkejord mfl. 2018). Bofellesskap kan bidra til økt livskvalitet for eldre gjennom økt mestring, lett tilgang til aktiviteter og et miljø som inspirerer til deltakelse, opplevelse av trygghet/sikkerhet, aldershomogene bomiljø og flere sosiale relasjoner (Moe mfl. 2021).

En betydelig andel husholdninger har gjennomført tilpasninger av egen bolig til alderdommens krav, som for eksempel fjerning av terskler og montering av rekkverk i trapper mv. (Sørvoll mfl. 2016; 2020). Det finnes likevel utfordringer på boligmarkedet for eldre som ønsker en egnet bolig for alderdommen. I distriktskommuner kan det for eksempel være vanskelig for personer i aldersgruppen 60+ med nåværende eller framtidige funksjonsnedsettelse å finne egnede tilbud på markedet. Lave panteverdier og begrenset risikovilje hos private aktører gjør det vanskelig å finne egnede boliger, selv for eldre som er villige til å ta opp lån (Sørvoll & Løset, 2017). Videre er det slik at private utbyggere i liten grad bygger leiligheter rettet mot eldre med svak økonomi: nye leiligheter rettes gjerne inn mot mellom- og høyinntektsgrupper med en viss boligkapital. I en norsk virkelighet uten vesentlige offentlige boligbyggingssubsidier bærer private utbyggere risikoen knyttet til nybyggingsprosjekter. Det betyr at de vurderer alle prosjekter nøye med hensyn til risiko, relevante målgrupper og profittpotensiale. Boliger til lavinntektsgrupper og boliger i områder med lave boligpriser blir derfor ikke prioritert (Sørvoll mfl. 2018).

Eldre er en sammensatt gruppe og det finnes heller ingen klar definisjon av hvem som kan betegnes som «eldre». Generelt sett er det stor variasjon i aldring, og kronologisk alder er bare løselig knyttet til aldringsrelaterte funksjonsnedsettelse (WHO 2015). Ifølge Daatland og Solem (2011) kan eldrefasen deles i yngre-eldre (67–79 år) og eldre-eldre (80 år og eldre). Yngre eldre kan ønske å leve slik de alltid har gjort. De har gjerne en aktiv hverdag der de har behov for plass til hobbyer og overnattingsbesøk. Situasjonen kan være annerledes for de som er eldre-eldre. Økende alder øker risikoen for kroniske sykdommer, nedsatt funksjonsevne og skrøpeligheit (Helse hos eldre i Norge 2022). Eldre-eldre er dermed oftere mindre mobile og vil i større grad ha behov for et sosialt møtested.

Det finnes begrenset med kunnskap om livskvaliteten blant personer over 80 år i Norge, blant de sykeste og blant sykehjemsbeboere (Helse hos eldre i Norge 2022). Også tidligere studier av eldres bosituasjon og boligønsker har i stor grad vært begrenset til aldersgruppen 50–70 år (Sørvoll mfl. 2016) og 60–75 år (Sørvoll mfl. 2020). Vi har med andre ord liten kunnskap om boligtilrettelegging blant de

som er eldre enn 75. Dette kan være problematisk med hensyn til utforming av boliger og tiltak for å øke andelen egnede boliger for eldre. Det er viktig å påpeke at ikke alle med funksjonsnedsettelse har behov for tilrettelagt bolig. I en områdegjennomgang av boligløsninger og helse- og omsorgstjenester for eldre blir det pekt på at blant de som har fylt 80 år, oppgir nærmere halvparten (47 prosent) at minst én person i husholdningen har en varig nedsatt funksjonsevne, og at omkring en tredjedel av disse (32 prosent) bor i en bolig tilrettelagt for denne funksjonsnedsettelsen (Agenda Kaupang 2022). Av de som ikke bor i en tilrettelagt bolig, oppgir 17 prosent at de har behov for en spesiell tilrettelegging av boligen. Dette kan være et uttrykk for at 83 prosent ikke opplever at funksjonsnedsettelsen gjør det nødvendig å tilrettelegge boligen eller at de har gode hjelpemidler som gjør det unødvendig. Videre finnes det også indikasjoner på at eldre planlegger og tilrettelegger bosituasjonen etter hvert som de blir eldre og behovene melder seg. I en kartlegging fra Sarpsborg kommune oppgir for eksempel omkring halvparten av de som har fylt 60 år at de har begynt å planlegge hvor de vil bo når de blir eldre (Sarpsborg 2018). Blant de i alderen 70 til 79 år oppgir 24 prosent at de har gjort tiltak i sin bolig- eller bosituasjon for å forberede alderdommen (f.eks. kjøpt leilighet, bygd om, tilrettelagt bolig osv.), mens tilsvarende tall for de som er 80 år eller eldre er 32 prosent.

Problemstillinger

Vi mangler altså kunnskap om bosituasjonen og boligpreferanser blant eldre som befinner seg i en alder der vi kan anta at helseutfordringer og behovet for boligtilpasninger tiltar. Formålet med denne studien er å tette noe av dette kunnskaps-hullet og få bedre innsikt i hvordan hjemmeboende innbyggere som er 75 år eller eldre bor eller ønsker å bo, hvilke initiativ de har tatt eller planlegger å ta for å tilrettelegge for en god bosituasjon for fremtiden, og i hvilken grad de kjenner til Husbankens ordninger eller andre relevante offentlige virkemidler som kan bidra til at de kan bli boende hjemme lenger. Denne kunnskapen er viktig for å kunne utforme boliger og boligpolitikk for fremtidens eldre.

Oppdragsgiver har skissert en del tema som denne studien skal dekke. Studien skal gi et nasjonalt bilde, men også vise hvordan eldre i distriktskommunene svarer sammenliknet med eldre i de mest sentrale kommunene. Videre skal resultatene ses i sammenheng med funnene for yngre eldre (60–75 år), slik de beskrives i NOVA-rapporten til Sørvoll mfl. (2020) og i annen nyere forskning. Med utgangspunkt i oppdragsgivers beskrivelse av oppdraget, har vi formulert følgende tre hovedproblemstillinger:

- Hva kjennetegner boligsituasjonen og boligønsker blant hjemmeboende innbyggere som er 75 år og eldre?

- Hvilken betydning har kunnskap og bruk av relevante støtteordninger for planlegging og gjennomføring av tilrettelegging av boligsituasjonen i denne aldersgruppen?
- Hvordan kan eventuelle barrierer for slik tilrettelegging reduseres?

Livsløpsperspektiv

I denne studien tar vi utgangspunkt i et livsløpsperspektiv på boligtilpasning og flytting. Det vil si at vi antar at hushold gjennomfører en tilpasning av bosituasjonen når det skjer forandringer i husholdet eller dets omgivelser, som ut fra husholdets behov og preferanser gir en misnøye med den aktuelle bosituasjonen (Rossi 1955; Morris og Winter 1975). Med utgangspunkt i dette perspektivet bygger våre analyser på en enkel tankemodell, der vi tenker oss at det gradvis eller gjennom øyeblikkelige «sjokk» vil utvikle seg en diskrepans mellom beboernes funksjonsnivå og boligens standard over livsløpet (se Nordvik 2018). Videre innebærer denne tilnærmingen til boligtilpasning at bosituasjonen blant hjemmeboende innbyggere som er 75 år eller eldre vil være et resultat av valg som er gjort tidligere i livet. Majoriteten blir boende i en ordinær bolig, og gjerne i en bolig de har bodd i over en lang periode (Sørvoll mfl. 2020). For mange vil dette også være boligen de både ønsker å bli og faktisk blir gamle i. Andelen som flytter etter fylte 75 år er relativt sett lav, og vesentlig lavere enn blant de som er yngre enn 75 år (Sandlie og Gulbrandsen 2021). Vi kan slik sett forvente at tilrettelegging av bosituasjonen i form av flytting blant disse allerede er gjennomført. Alternativet vil gjerne være utbedringer av dagens bolig.

Gangen i rapporten

Rapporten er organisert i fem kapitler. I det neste kapitlet presenteres studiens datamateriale (kapittel 2). Her redegjør vi blant annet for utfordringer knyttet til å gjennomføre spørreundersøkelser blant hjemmeboende personer i alderen 75 år og eldre, samt hvordan vi har forsøkt å håndtere disse utfordringene. I kapittel 3 ser vi på hva som kjennetegner denne aldersgruppen med hensyn til helse, bosted og boforhold, sosiale nettverk, aktiviteter og hjelpebehov. Deretter, i kapittel 4, ser vi nærmere på hvordan eventuell flytteaktivitet i eldre år og tidligere boligkarrierer har påvirket dagens bolig- og livssituasjon. Vi undersøker også hvordan flytteaktivitet og boligsituasjon påvirker ønsker og planer om fremtidig bosituasjon. I kapittel 5 oppsummerer vi hovedresultatene i studien og drøfter disse i forhold til spørsmål om barrierer og muligheter med hensyn til å planlegge og tilrettelegge egen bosituasjon for alderdommen, samt hvordan barrierer kan reduseres og muligheter kan nyttiggjøres.

2 Datamaterialet

Den primære datakilden for studien er en spørreundersøkelse vi har gjennomført i samarbeid med TNS Kantar blant personer i alderen 70 til 85 år (N=2087). I tillegg har vi gjennomført fokusgruppeintervjuer i tre kommuner på Østlandet. Spørreundersøkelsen gir oss en anledning til å sammenlikne resultater fra tidligere undersøkelser av Eldres bosituasjon, som vi har gjennomført på oppdrag fra Husbanken (se Sørvoll mfl. 2016; 2020). Fokusgruppeintervjuene gir oss en mulighet til å gi fyldigere beskrivelser enn det spørreundersøkelsen gir oss alene. I tillegg gir intervjuene et bedre grunnlag for å tolke svarene vi får fra spørreundersøkelsen.

Spørreundersøkelse

Utvalget i spørreundersøkelsen består av personer i alderen 70–85 år. Dette er en aldersgruppe som gjerne har vært utelatt fra mange kartlegginger, da de generelt sett kan være vanskelige å nå. Dette gjelder særlig hvis det dreier seg om nettundersøkelser, ikke minst dersom utvalget er hentet fra nettpaneler, som i økende grad benyttes i datainnsamlinger (TNS Kantar 2023). Eldre med ulike helseutfordringer er også vanskeligere å nå enn de sprekeste. Dersom målgruppen for studien ikke fanges i tilstrekkelig grad er det fare for å gjøre generaliseringer som ikke stemmer for befolkningen. I lys av disse betraktningene er en ren internettsurvey med utgangspunkt i nettpanel, som ble brukt i NOVAs kartlegginger av eldre på boligmarkedet i både 2016 og 2019 (Sørvoll mfl. 2016; 2020), ikke tilstrekkelig som eneste datakilde for personer som er 75 år eller eldre. Av den grunn benytter vi en løsning der web- og post-undersøkelse er kombinert. Løsningen er utarbeidet i samarbeid med TNS Kantar.

Utgangspunktet er en målsetting om et utvalg på 2000 personer i alderen 70 til 85 år. Utvalget er inndelt i tre strata; aldersgruppene 70–75 år, 76–80 år og 81–85 år. Populasjonsgrunnlaget for utvalget er dels Kantars nettpanel og dels Kantars befolkningsbase (TNS Kantar 2023). Nettpanelet er et forhåndsrekruttert utvalg av personer over 15 år som er villige til å delta i undersøkelser (ca 35 000 personer). Deltakerne er rekruttert tilfeldig gjennom telefon- (fasttelefon og mobil) og postale undersøkelser. Befolkningsbasen er frembrakt med utgangspunkt i telefonlister, som er komplementert med blant annet Postens adresseregister, og består av cirka 4 millioner personer i alderen 15–85 år. Både nettpanelet og befolkningsbasen brukes løpende i datainnsamling for universiteter, høyskoler og tilsvarende institusjoner med akademiske rapporteringskrav (f.eks. vitenskapelige publikasjoner).

Befolkningsbasens størrelse innebærer at det er mulig å trekke representative utvalg. Respondentenes bakgrunn (kjønn, alder, bosted m.m.) er kjent fra basen og kan brukes til å rette undersøkelsen direkte mot målgruppen i denne undersøkelsen. Når det gjelder nettpanelet, vet vi fra tidligere at tilgangen på internett

er fallende med alder over 60 år (Gulbrandsen 2005; 2007). Aldersstratifiseringen med 70–75 år, 76–80 år og 81–85 år er derfor innrettet med hensikt på å tilrettelegge et «overlappende» utvalg mellom de to innsamlingsmetodene på tvers av alder (se tabell 2.1). Aldersgruppen 70–75 år ble rekruttert gjennom nett-panelet, mens aldersgruppen 81–85 år ble rekruttert via post. I aldersgruppen 76–80 år ble den ene halvparten rekruttert via nettpanelet og den andre via post, slik at vi fikk et overlappende utvalg mellom de to innsamlingsmetodene på tvers av alder.

Selv om vi tror denne kombinasjonen av innsamlingsmetoder er en god løsning for å skaffe mest mulig representative data til studien, vil den likevel ikke kunne utelukke risikoen for at vi får et skjevt utvalg der de sprekste eldre er overrepresentert.

I tabell 2.1 presenteres aldersfordelingen i utvalget fra spørreundersøkelsen i 2023. Utvalget fra den nettbaserte spørreundersøkelsen består totalt av 1125 personer med henholdsvis 575 og 550 personer i aldersgruppene 70–75 år og 76–80 år. I den postale undersøkelsen ble det sendt ut 3000 innbydelser med spørreskjema til 1500 personer i hver av aldersgruppene 76–80 år og 81–85 år. Vi har fått svar fra 464 i aldersgruppen 76–80 og 498 i aldersgruppen 81–85. Dette gir svarprosent på henholdsvis 30,9 og 33,2 prosent. De som fikk spørreskjema i posten, fikk også anledning til å svare digitalt. Bare 30 og 11 i de to aldersgruppene benyttet seg av denne muligheten. Disse er inkludert i utvalget fra den postale undersøkelsen.

Tabell 2.1 Faktisk utvalg fra spørreundersøkelsen. Antall respondenter. (TNS Kantar 2023).

Målgruppe	Alder			Totalt
	70–75 år	76–80 år	80–85 år	
Post		464	498	962
Nettpanel	575	550		1125
Sum	575	1014	498	2087

Vi sitter altså igjen med to utvalg der det ene er basert på en nettundersøkelse og det andre er en postal undersøkelse. Det kan være usikkerhet knyttet til begge utvalgene. Utvalget i den nettbaserte undersøkelsen kan være skjevt på grunn av en mulig sosial skjevhet i panelet som er utgangspunktet for utvalget. Det postale utvalget skal i utgangspunktet være trukket med tanke på representativitet for målgruppen i denne studien, men frafall innebærer likevel at det endelige utvalget er forbundet med stor usikkerhet. Nå er det sistnevnte etter hvert blitt en svært vanlig foreteelse i spørreundersøkelser av denne typen. Ottar Hellevik (2015) har for eksempel argumentert for at lav svarprosent ikke behøver å være noe problem dersom frafallet ikke er systematisk med hensyn til de egenskaper man vil undersøke. Problemet er bare at vi svært ofte ikke vet nok om fordelingene på nettopp de egenskaper man vil undersøke (det er jo ofte grunnen til at man gjennomfører undersøkelsen). Når det gjelder vårt tema, tror vi frafallet ikke er

tilfeldig, men derimot systematisk korrelert med fenomenet vi ønsker å studere: Svekket helse og nedsatt funksjonsevne.

I levekårsundersøkelsene som jevnlig gjennomføres av SSB, er det ikke lenger noen øvre aldersgrense. I dokumentasjonsrapporten fra siste undersøkelse (Bergersen, Schytter, Oppøyen og Grimstad 2022) opereres det med aldersgrupper som sammenfaller med vår inndeling. I aldersgruppen 67–79 år har de oppnådd en svarprosent på 53,5. I gruppen over 80 år har de en svarprosent på 34,1, altså nesten identisk med vår svarprosent i aldersgruppen 81–85 år. Andelen som ikke ønsker å delta ligger rundt 20 prosent uansett alder. Men andelen som ifølge SSB er forhindret fra å svare øker med alder, og er 10,6 prosent i aldersgruppen 67–79 og 32,2 prosent blant de eldre. Dette gir en pekepinn om at det først er over 80 at man finner et frafall av betydning som er systematisk korrelert med fenomenet vi ønsker å studere.

For enkelte av spørsmålene i vår undersøkelse er det klare avvik mellom de to innsamlingsmetodene. I et nettbasert spørreskjema kan vi ved hjelp av filter styre respondentene til de spørsmålene som skal besvares, mens vi i et postalt skjema er avhengig av at respondenten selv følger de ulike bestemmelsene om hvilke spørsmål som skal besvares eller ikke. Problemet kan løses på etterskudd dersom noen har besvart spørsmål som ikke skal besvares, siden disse da kan utelates. Problemet oppstår dersom en respondent ikke har besvart et spørsmål som skulle vært besvart. Da vet vi ikke grunnen til at spørsmålet ikke er besvart. Vi kan illustrere problemet med viktige spørsmål om boligens tilgjengelighet, der en ukritisk bruk av data vil gi svært ulike resultater.

I denne studien er boligens grad av tilgjengelighet en svært viktig resultatvariabel. Det enkleste av de målene vi bruker er basert på to spørsmål: For det første om boligen har bad, kjøkken, stue og minst ett soverom på inngangsplanet. For det andre om det er trinnfri ankomst fra terreng/parkering til boligens inngangsparti. Begge spørsmål har svarkategoriene ja og nei, men med mulighet til å unnlate å svare i nettskjemaet. Tabell 2.2 viser hvordan svarene på disse to spørsmålene fordeler seg i aldersgruppen 76–80 avhengig av innsamlingsmetode. I nettskjema er det kun en prosent (9 personer som ikke har valgt ja eller nei). Om vi tolker ubesvart som nei og tar disse med i analysen, eller holder dem utenfor har ingen betydning for resultatet. 33 prosent bor i en bolig som er tilgjengelig ut fra dette målet. I den postale undersøkelsen er det imidlertid henholdsvis 10 og 18 prosent som ikke har krysset av for ja eller nei. Bruker vi samme logikk som i webundersøkelsen og tolker ubesvart som nei, får vi imidlertid at kun 23 prosent bor i en tilgjengelig bolig. Dersom vi holder utenom de som ikke har svart, får vi at 29 prosent bor i en tilgjengelig bolig. Dette er langt nærmere resultatet fra nettsurveyen, men samtidig svekkes undersøkelsen ved at antall svar som målet er basert på reduseres fra 464 til 362. Noe av avviket kan skyldes at vi ved den postale undersøkelsen fikk et større innslag av folk som bor i spredtbygde strøk enn i den nettbaserte. Vi ser også at antall ubesvart ikke er problematisk høy på spørsmålet om type boligstrøk (tabell 2.3).

Tabell 2.3 Boligens grad av tilgjengelighet i aldersgruppen 76–80 målt via nettbasert spørreskjema og postalt spørreskjema.

	Nett	Postal
Alle viktige rom på inngangsplan		
Ja	77 %	62 %
Nei	23 %	28 %
Ubesvart	1 %	10 %
Trinnfri ankomst til boligen		
Ja	42 %	35 %
Nei	58 %	47 %
Ubesvart	1 %	18 %
Antall svar	(550)	(464)
% tilgjengelige boliger (Ubesvart tolket som nei)	33 %	23 %
% tilgjengelige boliger (Ubesvart utelatt)	33 %	29 %
Antall svar (Ubesvart utelatt)	(541)	(362)

Vår vurdering er at den nettbaserte undersøkelsen er av større kvalitet på grunn av bedre utfylling. Vi vil likevel innta en pragmatisk tilnærming i våre analyser, der vi bruker den postale undersøkelsen med forsiktighet om andel ubesvart er høy.

Tabell 2.3 Andel som bor i spredtbygd strøk i aldersgruppen 76–80 år. Kilde: postal undersøkelse.

	Nett	Post
% andel som bor i spredtbygd strøk	13 %	19 %
Ubesvart	0,4 %	3 %
Antall	(550)	(464)

I tillegg til spørreundersøkelsen har vi også benyttet tilgjengelig statistikk hos Statistisk sentralbyrå (ssb.no). Denne statistikken er benyttet for å gi generelle beskrivelser av helse- og bosituasjonen blant eldre i ulike aldersgrupper (se kapittel 3). For eksempel ligger det opplysninger fra utvalgsundersøkelser og registerdata tilgjengelig på nettsidene til Statistisk sentralbyrå, som vi bruker for å beskrive sykелighet, nedsatt funksjonsevne, bruk av hjelpemidler og ulike tjenester blant eldre. Sammen med resultatene fra egen surveyundersøkelse, kombinerer vi ulike typer boligstatistikk fra ssb.no for å danne et bilde av fremtidig boligbehov blant eldre og sammenligne dette med dagens boligbygging.

Fokusgruppeintervjuer

Kvalitative intervjuer er en annen sentral kilde til informasjon i dette prosjektet. For å få en dypere forståelse av motivasjon og boligønsker blant eldre, har vi gjennomført fokusgruppeintervjuer der informantene er rekruttert gjennom senior-sentre og frivillighetssentraler i tre kommuner på Østlandet. Kommunene er valgt slik at de representerer ulike typer med tanke på befolkningsstørrelse- og tetthet.

Kommunene plasserer seg i henholdsvis klasse 1,3 og 5 på SSBs sentralitetsindeks. Indeksen viser nærhet til arbeidsplasser og servicefunksjoner der 1 er høy sentralitet og 6 er laveste nivå av sentralitet (Høydahl 2020). Kommunene har også stor variasjon i befolkningstetthet (SSB 2022, Tettsteders befolkning og areal¹)

Fokusgruppeintervjuer er egnet til å samle rike, detaljerte data, som for eksempel kan bidra til å forklare hva som ligger bak handlinger eller utsagn som observeres i en spørreundersøkelse. Fokusgrupper kan gi innsikt i holdninger og mening som ligger bak handling, i tillegg til å gi kontekst og perspektiv som gjør det mulig å forstå erfaringer mer helhetlig. En styrke ved denne type intervjuer er at synergien i en gruppe vanligvis gir større bredde og dybde i informasjonen enn den som oppnås gjennom individuelle intervjuer (Carey and Asbury 2012).

Fokusgruppeintervjuene er gjennomført ved hjelp av en semistrukturert intervju-guide inndelt i tematiske bolker. De fant sted i en uformell setting, i rom i seniorsenter eller kulturhus, der deltakerne og intervjueren var samlet rundt et bord som var plassert i midten av rommet. I to av intervjuene var det to intervjuere til stede, mens ett intervju ble gjennomført av en intervjuer. Deltakerne i hvert enkelt gruppeintervju hadde kjennskap til hverandre fra før, noen bedre enn andre. De ble invitert til intervjuet med bakgrunn i den felles erfaringen de har med å bo i eget hjem etter fylte 75 år. Deltakerne bor i alle slags boformer: småbruk, enebolig, blokkleilighet, rekkehus, leilighet i sameie, eller i leid kjellerleilighet hos familie.

Alle fokusgruppeintervjuer er tatt opp og deretter transkribert etter samtykke fra deltakerne. Analysene av er gjort på et første nivå av abstraksjon (Carley 1990, in Miles & Huberman, 1994), der datamaterialet er sortert i tråd med kategoriene fra spørreundersøkelsen (nåværende og tidligere bosituasjon, tilpasning av bolig, sosial deltakelse, boligplaner og preferanser for framtida). Hensikten er å gi dypere innblikk i hva som kan ligge bak de funnene som gjøres i spørreundersøkelsen.

¹ [Lenke til Statistisk sentralbyrå](#)

3 Hva kjennetegner livs- og bosituasjonen til hjemmeboende i alderen 75 år og eldre?

Risikoen for å oppleve svekket helse, med dertil hørende utfordringer med nedsatt bevegelsesevne og gjennomføring av hverdagsaktiviteter, øker med alder. Vi kan med andre ord forvente at de eldste eldre i større grad har slike utfordringer og at de derfor også i større grad enn yngre eldre har behov for en tilpasset bosituasjon og hjelp tilgjøremål i hverdagen.

Formålet med dette kapitlet er å kartlegge hva som kjennetegner livs- og bosituasjonen blant hjemmeboende i alderen 75 år og eldre. Vi tar utgangspunkt i dimensjoner som regnes som sentrale for at eldre skal kunne bli boende trygt i egen bolig så lenge som mulig (se kapittel 1). Innledningsvis ser vi på helse og funksjonsnedsettelse. Her trekker vi på datamaterialet fra egen spørreundersøkelse, supplert med data fra SSB. I de påfølgende delene beskrives bosted og nærmiljø, sosiale nettverk og aktiviteter, transport, hjelp og tjenester. Ved siden av spørreundersøkelsen og data fra SSB, er også materialet fra fokusgruppeintervjuene inkludert i disse beskrivelsene.

Helse og funksjonsnedsettelser

Muligheten til å kunne bo trygt og godt i egen bolig lengst mulig henger i stor grad sammen med helse og funksjonsevner. I hvilken grad svekket helse og nedsatt funksjonsevne blir en utfordring, vil avhenge av den enkeltes motstandsdyktighet og tilpasningsdyktighet. I tabell 3.1 presenteres fordelingen av noen utvalgte former for funksjonsevne som er kartlagt i levekårsundersøkelsen fra 2020. Tabellen viser at utfordringer med nedsatt funksjonsevne øker med alder, og det er særlig nedsatt bevegelsesevne, hørsel og syn som gjør seg gjeldende. Videre ser vi at utfordringene med å gjennomføre husarbeid og daglige gjøremål er mer utbredt i den eldste aldersgruppen. Utfordringene med nedsatt funksjonsevne er mer utbredt blant kvinner enn blant menn.

Selv om risiko for funksjonsnedsettelser og vansker med å gjennomføre daglige gjøremål øker med alder, er det likevel grunn til å påpeke at det er mange eldre som ikke opplever slike utfordringer. Dette gjelder også de som er i alderen 80 år og eldre. Videre peker ny forskning i retning av at dagens eldre er friskere og har bedre funksjon sammenliknet med tidligere generasjoner (Storeng mfl. 2021). Isolert sett taler dette for at mange eldre vil være godt stilt med hensyn til å kunne være selvhjulpne i egen bolig, uten større endringer i bosituasjonen.

Tabell 3.1 Funksjonsevne etter kjønn og alder. Prosent. Kilde: Helseforhold, levekårsundersøkelsen 2020 (ssb.no, tabell 04226).

	67–79 år		80 år og eldre	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Nedsatt syn selv med bruk av briller/kontaktlinser	6	16	14	17
Nedsatt hørsel selv med bruk av høreapparat	11	9	26	18
Nedsatt bevegelsesevne ²	14	19	38	48
Vansker med lett husarbeid	2	3	10	12
Vansker med tungt husarbeid	6	17	24	42
Vansker med å sette/reise seg fra stol/seng	3	5	4	14
Vansker med av-/påkledning eller personlig hygiene	2	2	4	10
Antall personer i hoved- og tilleggsutvalget	619	582	156	214

Funksjonsnedsettelse er i seg selv ikke nødvendigvis en begrensning med hensyn til å klare seg selv i egen bolig (jf. Figur 1.1). For noen vil funksjonsnedsettelsen kun ha mindre betydning i hverdagen, mens andre vil klare seg selv ved å benytte hjelpemidler som gjør hverdagen enklere. En del vil også bo med en partner som hjelper dem. Tabell 3.2 viser brukere av tekniske hjelpemidler for personer med funksjonsnedsettelse i aldersgruppene 70–79 år og 80 år eller eldre. Tabellen speiler i stor grad mønsteret vi fant i tabell 3.1. De fleste klarer seg uten tekniske hjelpemidler, men bruken øker med alder. Blant de som har fylt 80 år ser vi at én av fem bruker et hjelpemiddel for å forflytte seg (f.eks. stakk eller rullator), og én av seks har tatt i bruk et hjelpemiddel for innredning og tilpasning av boliger og andre lokaler.

Tabell 3.2 Brukere av tekniske hjelpemidler for personer med funksjonsnedsettelse etter teknisk hjelpemiddel siste 5 år og alder i 2021. Prosent. Kilde: Statistikkbanken (ssb.no, tabell 13661).

	70–79 år	80 år og eldre
Hjelpemidler for personlig stell og beskyttelse	3,3	10,9
Hjelpemidler for personforflytning	5,2	20,7
Hjelpemidler for innredning og tilpasning av boliger og andre lokaler	4,7	16,5
Hjelpemidler for kommunikasjon og informasjon	3,9	17,1
Ingen tekniske hjelpemidler	89,9	63,1
Antall personer i befolkningen	464 328	240 293

I vår undersøkelse har vi spurt om respondenten og/eller hans/hennes ektefelle/samboer har varig nedsatt funksjonsevne i form av bevegelsesvansker, syns- eller

² Nedsatt bevegelsesevne gjelder personer som ikke kan gå i trapper opp eller ned en etasje uten å hvile eller som ikke kan gå en fem minutters tur i noenlunde raskt tempo (se <https://www.ssb.no/helse/helseforhold-og-levener/statistikk/helseforhold-levkarsundersokelsen>)

hørselsproblemer, astma, allergi eller andre forhold som begrenser daglige aktiviteter. Tabell 3.3 viser andelene med nedsatt funksjonsevne for henholdsvis den nettbaserte og postale spørreundersøkelsen (70–80 år for førstnevnte og 76–85 år for sistnevnte). For aldersgruppen som er inkludert i begge undersøkelsesutvalgene (76–80 år), er det ingen forskjell i svarfordelingene – både blant de som besvarte skjemaet på nett og blant de som fylte ut det postale skjemaet, var det 18 prosent som oppga å ha varig nedsatt funksjonsevne. Videre ser vi at mønsteret i tabellen er som forventet; andelen med varig nedsatt funksjonsevne øker med alder. I den yngste aldersgruppen oppga 13 prosent å ha nedsatt funksjonsevne, mens 31 prosent av de i aldersgruppen 81–85 år svarte det samme.

Tabell 3.3 Andel med varig nedsatt funksjonsevne etter alder. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web				Post			
	Respondent		Ektefelle/samboer		Respondent		Ektefelle/samboer	
	70–75	76–80	70–75	76–80	76–80	81–85	76–80	81–85
	13	18	13	20	18	31	18	30
N=	(572)	(547)	(399)	(357)	(462)	(348)	(300)	(207)

De som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer hadde en varig nedsatt funksjonsevne fikk også spørsmål om hva funksjonsnedsettelse(n)e består i. Svarfordelingen (tabell 3.4) er begrenset til web-undersøkelsen. Det er særlig funksjonsnedsettelse knyttet til bevegelse, hørsel og astma/allergi/kols som er utbredt. For aldersgruppen 70–75 år samsvarer fordelingen i stor grad med det Sandlie (2020) fant for aldersgruppen 60–75 år. Det framgår av tabell 3.3 at andelen med funksjonsnedsettelse er høyere i aldersgruppen 76–80, sammenliknet med aldersgruppen 70–75 år. Videre er fordelingen av de ulike formene for funksjonsnedsettelse mer eller mindre lik innen de to aldersgruppene.

I tabell 3.4 presenterer vi også fordelingen av ulike former for funksjonsnedsettelse i utvalget. Fordelingene er presentert i parentesene. Dersom vi sammenlikner disse tallene med tabell 3.1, ser vi at de ulike formene for funksjonsnedsettelse som forventet er underrepresentert i våre data (se kapittel 2). I aldersgruppen 67–79 år oppgir for eksempel menn og kvinner at henholdsvis 14 og 19 prosent har bevegelsesvansker i tabell 3.1.

Tabell 3.4 Andel med ulike former for funksjonsnedsettelse blant eldre i alderen 70–80 år som har oppgitt at de selv eller ektefelle/samboer har nedsatt funksjonsevne. Prosent. Kilde: web-undersøkelse. [tallene i parentes er andelen i det totale utvalget].

	70–75 år		76–80 år	
	Respondent	Ektefelle/samboer	Respondent	Ektefelle/samboer
Bevegelsesvansker	58 (8)	48 (6)	59 (11)	62 (12)
Synsvansker	7 (1)	2 (-)	16 (3)	13 (3)
Hørselsvansker	28 (4)	26 (3)	29 (6)	22 (4)
Astma/allergi/kols	32 (4)	26 (3)	23 (4)	16 (3)
Kognitive utfordringer/demens	3 (-)	14 (2)	2 (-)	10 (2)
Annet	11 (1)	10 (1)	10 (2)	1 (1)
N=	(77) / (572)	(50) / (399)	(99) / (547)	(71) / (357)

Respondenter som oppga at de selv eller ektefelle/samboer hadde nedsatt funksjonsevne, fikk et oppfølgingsspørsmål om de har behov for tilrettelegging. Tabell 3.5 viser at det ikke er noen store aldersforskjeller i svarene på dette spørsmålet. Litt over halvparten oppga at de ikke har behov for en spesiell tilrettelegging, mens i underkant av en tredel sa at de har noe eller delvis behov. Dette kan bety at selv om en god del eldre har ulike former for funksjonsnedsettelse som begrenser dem i dagliglivet, så er begrensningene likevel ikke så store at de opplever et behov for mye tilrettelegging. Det er rimelig å anta at dette også inkluderer tilrettelegging av bolig, som vi kommer tilbake til i neste avsnitt og kapittel 4.

Tabell 3.5 Andel som oppgir at det er behov for spesiell tilrettelegging i forhold til funksjonsnedsettelse blant de som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har varig nedsatt funksjonsevne etter alder. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	70–75 år	76–80 år
Ja	12	7
Noe/delvis	30	32
Nei	53	52
Usikker/vet ikke	4	9
Antall	(101)	(136)

Bosted og nærmiljø

En sentral dimensjon for at eldre skal kunne bo trygt i egen bolig så lenge som mulig, knytter seg til stedet der de bor, nærmere bestemt i hvilken grad boligen og nærmiljøet er tilpasset nedsatt funksjonsevne. Eldres boforhold vil i stor grad være et resultat av tidligere valg de har gjort i boligkarrieren. Tidligere studier har vist at eierandelen blant eldre er høy, og de eier ofte store eneboliger (Sørvoll mfl. 2016; 2020). Selv om eierandelen er høy, er det likevel en svak tendens til at andelen synker blant de over 80 år (Sandlie og Gulbrandsen 2016). Videre er det noen som flytter til en mindre og mer lettstelt bolig etter fylte 60 år (Sandlie og Gulbrandsen 2021). Tabell 3.6 viser at vi finner et tilsvarende mønster i våre data.

Andelen som bor i mindre boliger, øker med alder. Det samme gjelder også til en viss grad andelen som leier bolig. Tabellen avdekker også en variasjon i svarene som er knyttet til innsamlingsmetode.

Tabell 3.6 Boligtype, antall rom og eierform etter alder og metode. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Hustype				
Frittliggende enebolig	51	49	53	48
Rekke- eller kjedehus	10	10	11	10
To-, tre eller firemannsbolig	7	7	8	8
Stort bygg med mange boliger, f.eks., boligblokk eller bygård	29	32	26	31
Kombinert bolig- og næringsbygg	2	0,4	2	3
Annet			1	-
N=	(559)	(516)	(495)	(396)
Antall rom				
Ett	1	0,4	1	3
To	6	5	7	12
Tre	24	25	24	28
Fire	26	27	27	28
Fem	17	21	21	15
Seks eller flere	26	22	19	15
N=	(559)	(516)	(394)	(283)
Eierform				
Selveier	67	65	65	63
Eier seksjon i sameie	12	17	16	15
Andelseier i borettslag	16	13	12	14
Leier av privat utleier	2	4	5	4
Leier av kommune eller kom stiftelse	-	-	1	1
Annet	3	1	2	3
N=	(559)	(516)	(484)	(374)

At mange eldre kan ha gode boforhold ved at de eier og bor i forholdsvis store boliger, betyr imidlertid ikke at boligen er godt tilrettelagt for alderdom og nedsatt funksjonsevne. Som nevnt flytter mange til mindre boliger i senlivet, blant annet fordi disse boligene er mer lettstelte. Tidligere studier har også pekt på at leiligheter i større bygg med mange boliger, for eksempel blokker eller bygårder, ofte både oppleves og faktisk er mer tilgjengelige for personer med nedsatt bevegelighet (Sørvoll mfl. 2020). Det samme mønsteret finner vi igjen i tabell 3.7. Eldre i alderen 70–80 år og som bor i en blokkleilighet eller lignende, oppgir i større grad at boligen deres er tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne enn

de som bor i enebolig, rekkehus eller mindre flermannsboliger. Blant de som bor i en blokkleilighet oppgir for eksempel 64 prosent at boligen er bra eller svært bra tilrettelagt, mens tilsvarende andel for de som bor i en enebolig er 25 prosent. Blant de sistnevnte oppgir derimot 39 prosent at boligen er dårlig eller svært dårlig tilrettelagt for en person med nedsatt bevegelighet.

Tabell 3.7 Andel som oppgir at boligen er bra eller svært bra tilrettelagt for personer med nedsatt bevegelighet etter hustype blant hjemmeboende eldre 70–80 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Frittliggende enebolig	Rekke- eller kjedehus	To-, tre eller firemannsbolig	Stort bygg med mange boliger (f.eks. blokk eller bygård)	Kombinert bolig- og næringsbygg	Annet
Svært bra/bra	25	31	33	64	70	58
Verken bra eller dårlig	36	26	30	21	10	17
Dårlig/svært dårlig	39	44	37	14	20	25
N=	(567)	(108)	(79)	(327)	(20)	(12)

Tabell 3.8 viser at boligtype også har betydning for hvordan eldre vurderer at nærmiljøet er tilrettelagt for personer med nedsatt bevegelighet. Blant de som bor i en blokkleilighet eller lignende oppgir 55 prosent at nærmiljøet er bra eller svært bra tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne. Tilsvarende tall for de som bor i enebolig er 25 prosent. Blant de som bor i enebolig oppgir nesten like mange (22 prosent) at de vurderer nærmiljøet som dårlig eller svært dårlig tilrettelagt. Med unntak av de som bor i blokkleilighet eller lignende, er det imidlertid flest som svarer at nærmiljøet verken er bra eller dårlig med hensyn til tilrettelegging for personer med nedsatt funksjonsevne. Blant de som bor i enebolig gjelder dette litt over halvparten (52 prosent).

Hva som kan forstås med nærmiljø, får vi et innblikk i når deltakerne i gruppeintervjuene forteller om hva de bruker sine umiddelbare omgivelser til i hverdagen. De verdsetter områder i umiddelbar nærhet der det er lett å gå turer, for noen er dette skogsområder i nærområdet, andre forteller om tilrettelagte turstier som også er tilgjengelig for dem med funksjonsnedsettelse. Nærmiljø der det er mye bratte bakker omtales negativt, spesielt på vinteren. At det er «lett med bil» er også viktig for de fleste, det handler både om at det er parkeringsmuligheter i nærhet til boligen og at det måkes slik at det er fremkommelig om vinteren.

Tabell 3.8 Vurdering av hvordan nærmiljøet er tilrettelagt for personer med nedsatt bevegelighet etter hustype blant hjemmeboende eldre i alderen 70–80 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Frittliggende enebolig	Rekke- eller kjedehus	To-, tre eller firemannsbolig	Stort bygg med mange boliger (f.eks. blokk eller bygård)	Kombinert bolig- og næringsbygg	Annet
Svært bra/bra	25	37	31	55	70	50
Verken bra eller dårlig	52	42	48	33	10	42
Dårlig/svært dårlig	22	21	21	12	20	8
N=	(528)	(98)	(75)	(322)	(20)	(12)

I hvilken grad nærmiljøet vurderes som godt eller mindre godt tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne varierer i stor grad med bosted (tabell 3.9). Mens nærmere halvparten (47 prosent) blant eldre bosatt i sentrum av storbyer svarer at nærmiljøet er bra eller svært bra tilrettelagt, synker andelen fornøyde med spredningen i bebyggelsen. Bare omkring 11 prosent av de som bor i spredtbygde strøk oppgir at tilretteleggingen er bra eller svært bra. Her svarer de fleste (60 prosent) at nærmiljøet verken er bra eller dårlig tilrettelagt, mens litt over en fjerdedel oppgir at nærmiljøet er dårlig eller svært dårlig tilrettelagt.

Tabell 3.9 Vurdering av hvordan nærmiljøet er tilrettelagt for personer med nedsatt bevegelighet etter bosted blant hjemmeboende eldre i alderen 70–80 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Sentrum storby	Forstad til storby	Småby	Tettsted i landkommune	Spredtbygd
Svært bra/bra	47	39	42	40	11
Verken bra eller dårlig	34	44	41	44	60
Dårlig/svært dårlig	19	17	18	16	28
N=	(117)	(271)	(279)	(245)	(141)

Egenvurdering av tilrettelegging for personer med nedsatt bevegelighet er ikke et presist mål for i hvilken grad boligen faktisk er egnet for nedsatt bevegelighet. Vi har derfor konstruert ulike mål for boligens tilgjengelighet (tabell 3.10). Vi har stilt som første betingelse at det skal være trinnvis ankomst fra terreng/parkering til boligens inngangsparti. Den andre betingelsen er at de viktigste rommene i boligen som bad, kjøkken, stue og minst ett soverom skal være på samme plan som inngangspartiet. Dersom vi kombinerer de to betingelsene for tilgjengelighet, er det henholdsvis 37 og 34 prosent i aldersgruppene 70–75 år og 76–80 år som

bor i boliger som oppfyller disse to kriteriene. Videre er det henholdsvis 23 og 28 prosent som bor i blokk med heis. Av alle er det kun 6 prosent som ikke oppfyller vårt tilgjengelighetsmål, men de bor i en blokk med heis. Ut fra en tankegang om at en leilighet i første etasje i blokk er mer tilgjengelig enn leiligheter som ligger i etasjer høyere opp, har vi også sjekket for forekomst av slike leiligheter. Dette øker tilgjengelighetsgraden med kun ett prosentpoeng totalt.

Tabell 3.10 Egenskaper ved boligen. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	70–75 år	76–80 år
1. Trinnfri ankomst fra terreng /parkering til boligens inngangsparti	47	42
2. Bad, kjøkken, stue og minst ett soverom på inngangsplanet	72	77
Heis	23	28
Tilgjengelig, både 1 og 2	37	34
Tilgjengelig, både 1 og 2, samt heis	42	42
Tilgjengelig, både 1 og 2, heis, samt leilighet i første etasje hvis blokk	43	43
	559	516

Tabell 3.10 viser i hvilken grad eldre i alderen 70–80 år bor i en bolig som ut fra ulike definisjoner kan karakteriseres som en tilgjengelig bolig. Eldre kan imidlertid ha behov for ulike former for tilrettelegging. For å kartlegge i hvilken grad eldre bor i en tilrettelagt bolig, uavhengig av eventuelle funksjonsnedsettelse, har vi spurt de som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har en varig nedsatt funksjonsevne som begrenser daglige aktiviteter, om boligen de bor i er spesielt tilrettelagt i forhold til funksjonsnedsettelsen. Tabell 3.11 viser svarfordelingen på dette spørsmålet etter alder og innsamlingsmetode. Uavhengig av alder, ser vi at andelen som oppgir at de ikke bor i en tilrettelagt bolig er større blant de som har svart postalt enn blant de som svart på web-undersøkelsen. Dette kan henge sammen med at de som har svart på web-undersøkelsen er mer ressurssterke enn de som har svart postalt, men det kan også knyttes til at det er flere i den postale undersøkelsen som bor spredtbygd enn i web-undersøkelsen. De bor oftere i eneboliger enn de som bor mer sentralt. Videre viser tabellen at andelen som bor i en bolig som ikke er spesielt tilrettelagt for funksjonsnedsettelse hos respondent eller ektefelle/samboer øker med alder. Dette kan være et uttrykk for at risikoen for funksjonsnedsettelse øker med alder, samtidig som at boligen ikke er eller blir tilrettelagt for dette når utfordringene tiltar.

Tabell 3.11 Andel som oppgir at boligen er spesielt tilrettelagt med hensyn til funksjonsnedsettelse etter alder og metode. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Ja	20	15	10	14
Noe/delvis	25	23	17	17
Nei	52	58	70	64
Usikker/vet ikke	2	3	3	6
N=	(101)	(136)	(233)	(218)

Vi har som nevnt opplysninger om det er behov for spesiell tilrettelegging i forhold til eventuelle funksjonsnedsettelse (tabell 3.5). Dersom vi kobler dette spørsmålet med spørsmålet om boligen er tilrettelagt, kan vi få et bilde av hvor mange av de som oppgir at de har et behov for tilrettelegging som bor i en bolig som er tilrettelagt. Denne koblingen er gjort i tabell 3.12. Blant de som oppgir at de har behov for spesiell tilrettelegging, oppgir halvparten at boligen er helt eller delvis tilrettelagt for dette. Det vil si at den andre halvparten bor i en bolig som ikke eller bare delvis er tilrettelagt for deres behov. På den annen side oppgir 38 prosent av de som ikke har et behov for spesiell tilrettelegging at de bor i en bolig som er eller delvis er tilrettelagt for funksjonsnedsettelsen de selv eller ektefelle/ samboer har. Selv om de ikke har behov for en tilrettelagt bolig i dag, så bor de likevel i en bolig som kan møte eventuelle fremtidige behov. Dette kan være uttrykk for planlegging og at de på et tidligere tidspunkt har gjort forberedelser og tilpasset bolig-situasjonen.

Tabell 3.12 Andel i alderen 70–80 år som oppgir at boligen er tilrettelagt med hensyn til funksjonsnedsettelse etter om de har behov for tilrettelegging. Prosent. Kilde: webundersøkelse.

		Behov for spesiell tilrettelegging			
		Ja	Noe/delvis	Nei	Usikker/vet ikke
Boligen er tilrettelagt	Ja	32	18	16	-
	Noe/delvis	18	32	22	2
	Nei	50	48	59	81
	Usikker/vet ikke	-	1	3	6
N=		(22)	(72)	(123)	(16)

Vi har også spurt de som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har varig nedsatt funksjonsevne, men som ikke bor i en bolig som er tilrettelagt i forhold til funksjonsnedsettelsen, om hvorfor den ikke er det. 43 prosent oppgir at det ikke er nødvendig. Selv om funksjonsnedsettelsen er begrensende i daglige aktiviteter, følger det ikke nødvendigvis et behov for tilrettelegging av boligen.

De som oppgir at det ikke er nødvendig å tilrettelegge boligen i forhold til funksjonsnedsettelse, har gitt begrunnelser for at tilrettelegging ikke er gjennomført. Svarfordelingen på dette spørsmålet er presentert i tabell 3.13. Den vanligste begrunnelsen er at det er bygningsmessig lite hensiktsmessig eller ikke gjennomførbart å gjennomføre tilrettelegging. Totalt oppgir 29 prosent denne begrunnelsen. Videre svarer 25 prosent at tilrettelegging ikke er prioritert. Det er interessant at denne begrunnelsen er den eneste som viser en statistisk signifikant aldersforskjell, der sannsynligheten for å ikke prioritere tilrettelegging av boligen synker med økende alder. Hele 32 prosent i aldersgruppen 76–80 år oppgir dette som begrunnelse for å ikke tilrettelegge boligen. Det er også verdt å merke seg at det er langt flere som oppgir at tilrettelegging ikke er prioritert enn det er som oppgir at de ikke har råd. Kun 10 prosent oppgir sistnevnte.

Tabell 3.13 Begrunnelser for at boligen ikke er spesielt tilrettelagt med hensyn til funksjonsnedsettelse blant hjemmeboende eldre som oppgir at de selv og/eller partner har funksjonsnedsettelse(r). (flere svar mulig). Kilde: web-undersøkelse.

	70–75 år	76–80 år	Alle
Ikke råd	11	9	10
Ikke prioritert*	15	32	25
Boligens kvalitet forringes	-	-	-
Bygningsmessig lite hensiktsmessig/ikke gjennomførbart	33	26	29
Annet	22	12	16
N=	(46)	(65)	(111)

*) Signifikant for $p > 0,05$

Tilrettelegging av bolig for nåværende eller fremtidig funksjonsnedsettelse er også belyst med data fra fokusgruppeintervjuene. Flere av deltakerne forteller at de har gjennomført slike tiltak. Tilretteleggingen handler enten om endringer i den boligen de har bodd i over tid, eller flytting til en annen bolig som er tilpasset eventuelle framtidige funksjonsnedsettelse. Blant deltakerne som beskriver egne tilpasninger i hjemmet de har bodd i over tid, forteller mange om fjerning av terskler og samling av viktige rom på ett plan. Flere har fått hjelp av kommunen til å installere håndtak på badet, og noen har fått montert hjelpemidler knyttet til hørsel og lyd. Noen har selv investert i teknologiske løsninger som robotstøvsuger- og gressklipper for å gjøre vedlikehold enklere. Blant fokusgruppedeltakerne i to av de tre kommunene er det også flere som har installert grunnvarme, noe som beskrives som en økonomisk tilrettelegging. De som har valgt å flytte, vektlegger gjerne hvordan forhold i den nye boligen de har flyttet til gjør at de slipper tilpasninger. I sitatet under beskriver et ektepar sin nåværende bosituasjon:

Vi to, vi bor i blokkleilighet, og har alt på ett plan, vi har flytta litt rundt i kommunen, etter at vi kom tilbake hit, da starta vi med rekkehus, og så ble det enebolig, og så ble det leilighet som gikk over to etasjer midt nede i sentrum. Så flytta vi til leilighet på ett plan, tilrettelagt, ikke noen terskler, så det er enkelt å bruke hjelpemidler hvis du trenger det. Og så har vi garasje i kjelleren og heis opp hvis du vil bruke det. Vi har det veldig bra.

Vi finner et lignende bilde i spørreundersøkelsen. De som oppgir at boligen er helt eller delvis tilrettelagt for en eller flere varige funksjonsnedsettelse som de selv eller ektefelle/samboer har, har også fått spørsmål om hvilke former for tilrettelegging som er gjennomført og hvilke det er videre behov for. Svarfordelingene er presentert i tabell 3.14. Den vanligste formen for tilrettelegging er å samle alle hovedfunksjonene på ett plan (29 prosent). Videre ser vi at øvrige vanlige former for tilrettelegging av bosituasjonen er relativt sett enkle tiltak som å benytte hjelpemidler for personforflytning som rullator og lignende (25 prosent) og tilpassede møbler (25 prosent), installere hjelpemidler for varsling og alarmering (25 prosent), åpnere og lukkere til porter, dører og vinduer (18 prosent) og håndlister og støttehåndtak (18 prosent). Forholdsvis få har gjennomført større ombygginger av kjøkken (3 prosent), bad (8 prosent) og inngangsparti (6 prosent).

Tabell 3.14 Former for tilrettelegging av bosituasjonen det er behov for eller gjennomført blant hjemmeboende eldre 70–80 år år eller eldre med funksjonsnedsettelse. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Gjennomført	Behov for	Usikker/vet ikke	Ikke relevant	N=
Tilpassede møbler og inventar (f.eks. sittemøbler, bord og seng)	21	3	15	61	(145)
Hjelpemidler for personforflytning (f.eks. rullator eller rullestol)	25	9	10	56	(138)
Tilpasset/ekstra belysning	15	9	7	69	(143)
Hjelpemidler for varsling og alarmering	25	8	14	54	(141)
Hjelpemidler for kommunikasjon og informasjon	15	8	13	65	(144)
Åpnere og lukkere til porter, dører og vinduer	18	4	11	67	(141)
Håndlister og støttehåndtak	18	15	14	53	(143)
Trappeheis/løfteplattform	6	6	13	75	(143)
Ombygging av kjøkken	3	5	8	83	(143)
Ombygging av bad	8	10	9	72	(145)
Ombygging av inngangsparti	6	9	8	77	(143)
Tilrettelegging for alle hovedfunksjoner på ett plan	29	6	8	58	(144)
Smarthus	2	5	23	70	(144)

De aller fleste i vår undersøkelse oppgir som nevnt at det ikke er relevant å gjennomføre ulike former for tilrettelegging av bosituasjonen, til tross for funksjonsnedsettelse som oppleves begrensende i daglige aktiviteter. Samtidig er det en betydelig andel som oppgir at de har et udekket behov for ulike former for tilrettelegging. For eksempel oppgir omkring en av ti at de har behov for ombygging av henholdsvis inngangsparti og bad. 15 prosent oppgir at de har behov for å installere håndlister og støttehåndtak. Mellom 8 og 9 prosent savner tekniske hjelpemidler for eksempelvis varsling, kommunikasjon og personforflytning. Det er også verdt å merke at en god del av de spurte er usikre på om de har behov for

ulike former for tilrettelegging. Dette kan bety at funksjonsnedsettelsene begynner å nærme seg et punkt der tilrettelegging er nødvendig.

Sosiale nettverk og aktiviteter

Tilgang på sosiale nettverk og mulighet for å leve et aktivt liv er sentralt i gode boforhold. Mennesker har behov for å være knyttet til sosiale nettverk som familie, venner og naboer (John og Gunter 2016). Tilknytning til nærmiljøet bidrar til større glede over egen livssituasjon (Boldy mfl. 2011) og forebygger ensomhet (Sixsmith og Sixsmith 2008). Sosial samhandling og gode møteplasser i lokalsamfunn har en positiv effekt på den psykiske helsen og livskvaliteten (Helse blant eldre i Norge 2022). Deltakelse i meningsfulle samvær og aktiviteter, styrker evnen til å mestre egen livssituasjon. Å engasjere seg i andre mennesker, i nettverket, lokalmiljøet eller gjennom frivillig arbeid, kan også være en gunstig måte å både knytte bånd, oppleve egenverdi og mening, og å forebygge fysiske og psykiske plager (Hansen og Daatland 2016).

Tabell 3.15 viser boligsituasjon i aldersgruppene 70 til 75 år og 76 til 80 år med hensyn til hvem de bor sammen med. De fleste bor sammen med ektefelle eller samboer. Naturlig nok reduseres andelen litt når vi sammenlikner den eldste og yngste aldersgruppen, samtidig som at andelen som bor alene øker tilsvarende. Bare én person i hver aldersgruppe bor alene og har ektefelle på institusjon. Videre viser tabellen at kun 1 prosent i aldersgruppen 70–80 bor sammen med sine barn. For 60 år siden var den slags samboing av flere generasjoner langt mer vanlig. Ved hjelp av folketellingsdata har Daatland vist at i 1960 var det 26,9 prosent av den hjemmeboende befolkningen over 65 år som bodde sammen med minst ett av sine barn. Denne andelen var imidlertid klart fallende. I 1970 var den 18,5 prosent og i 1980 13,8 prosent (Daatland 1986). Gulbrandsen og Langsether (2001) benyttet surveydata fra 2001 til å identifisere samme befolkningsgruppe, og fant da en andel på 5 prosent.

Tabell 3.15 Boligsituasjon etter alder. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Bor alene sammen med ektefelle/samboer	70	64	68	58
Bor sammen med ektefelle/samboer og barn	1	2	-	1
Bor sammen med mine barn	1	1	1	1
Bor alene	28	32	30	37
Bor alene, min ektefelle/partner bor på institusjon	-	-	1	2
Annet	-	1	1	1
N=	(559)	(516)	(502)	(396)

Nesten alle i vårt utvalg har nære familiemedlemmer (96 og 95 prosent). Tabell 3.16 viser hvordan respondentene bor i forhold til de som bor nærmest. Til sammen 62 og 61 prosent har nær familie i samme kommune som de selv bor i. Tar vi også med de som har nær familie i nabokommune eller samme fylke er det 81 og 79 prosent. Dette er sannsynligvis også et uttrykk for at Norge har kommet langt i sin urbaniseringsprosess. Lang avstand mellom for eksempel eldre og deres nærmeste familie var nok et langt større problem i de siste tiårene i forrige århundre enn det er i dag. Av de som bodde i Oslo eller en omegnskommune og var født i 1942 eller senere og som giftet seg i 1972, var for eksempel 40 prosent av mennene og 46 prosent av kvinnene født utenfor dette området (Gulbrandsen og Torgersen 1975, s. 36).

Tabell 3.16 Hvor man bor i forhold til nærmeste familie. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Bor i samme bolig	2	3	3	4
Bor i samme nabolag/område	17	20	22	21
Bor i samme del av kommunen	18	17	17	17
Bor i samme kommune	25	21	25	27
Bor i nabokommunen	11	12	11	10
Bor i samme fylke	8	6	6	4
Bor i samme del av landet	7	10	6	5
Bor annet sted i landet	12	9	8	11
Bor i utlandet	1	1	2	2
N=	(536)	(489)	(437)	(338)

Urbaniseringen avdekkes også i forhold til hvor respondentene bor i dag (tabell 3.17). Omkring én tredjedel i aldersgruppene 70–75 og 76–80 år bor i sentrum av storby eller forstad til en storby.

Tabell 3.17 Hvordan respondentens beskriver sitt bosted i dag. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Sentrum storby	10	12	6	6
Forstad til storby	25	26	23	23
Småby	26	27	25	28
Tettsted i landkommune	24	23	28	26
Spredtbygd	15	12	19	17
N=	(559)	(516)	(489)	(394)

Flesteparten av deltakerne i fokusgruppene bor alene. Familien oppleves viktig for de fleste, og kontakt med familien omtales både i tilknytning til sosialt liv og praktisk

hjelp. Likevel er det viktigheten av sosial kontakt med andre enn familien som kommer sterkest til uttrykk i intervjuene. Dette gjelder særlig eldre i de to kommunene med tettest befolkning. Hva som er et godt sted å bo påvirkes av mulighetene for sosial kontakt med venner og kjente, det gjelder både for flyttere og de som blir boende. De som ikke bor i enebolig er for eksempel spesielt opptatt av mulighetene for sosialt samvær, enten det er en krakk utenfor blokka, en grønn plen som er regulert som fellesområde, eller fellesrom som kan benyttes. Venner spiller også en viktig rolle for trygghet i hverdagen for de som bor alene. I den mest spredtbygde kommunen fortelles det om å holde øye med om postkasser er tømt som en måte å observere om folk er på beina eller ikke. En annen deltaker forteller at hun har avtale med en venninne om å sende sms hver kveld der de sier fra at de er i hus og ønsker hverandre god natt, «Og hvis a itte hører noe fra meg så kjem a!!».

Ut fra spørreundersøkelsen får vi inntrykk av at eldre i alderen 70–80 år har forholdsvis hyppig kontakt med familie, venner og naboer (tabell 3.18). De har hyppigst kontakt med familie, og sjeldnest kontakt med naboer. Vi har ikke gitt en nærmere definisjon av kontakt, slik at dette kan dreie seg om alt fra fysiske møter til kontakt på telefon eller lignende. 49 prosent oppgir at de har kontakt med familiemedlemmer ukentlig eller oftere, mens 28 prosent har kontakt flere ganger i måneden. Tilsvarende tall for kontakt med venner er henholdsvis 44 og 32 prosent, og 37 og 28 prosent for kontakt med naboer. Et lite mindretall oppgir imidlertid at de aldri har kontakt med familiemedlemmer, venner og naboer. 1 prosent oppgir at de aldri har kontakt med familiemedlemmer eller venner, og 3 prosent har aldri kontakt med naboer.

Tabell 3.18 Hvor ofte hjemmeboende eldre i alderen 70–80 år har kontakt med familie, venner og naboer. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Ukentlig eller oftere	Flere ganger i måneden	Månedlig	Sjeldnere	Aldri	Usikker/vet ikke	Ikke rel.
Kontakt med familiemedlemmer	49	28	11	9	1	1	1
Kontakt med venner	44	32	16	6	1	-	1
Kontakt med naboer	37	28	13	16	3	1	1

Hvor ofte eldre har kontakt med familie, henger naturlig nok sammen med hvor de bor i forhold til nærmeste familie (tabell 3.19). Hyppigst kontakt har de som bor i samme bolig og samme nabolag som familiemedlemmer. Henholdsvis 80 og 71 prosent av disse oppgir at de har kontakt med familiemedlemmer ukentlig eller oftere. Blant de som har nærmeste familie et annet sted i landet, har 24 prosent kontakt med familiemedlemmer ukentlig eller oftere, mens 32 prosent oppgir at kontakten er sjeldnere enn månedlig. I tillegg til å øke hyppigheten av kontakt med familien, kan, som deltakerne i våre gruppeintervjuer påpeker, det å bo i nærheten

av familien også gi tilgang på praktisk hjelp. Dette kommer vi tilbake til mot slutten av kapitlet.

Tabell 3.19 Hvor ofte hjemmeboende eldre i alderen 70–80 år har kontakt med familie etter hvor de bor i forhold til nærmeste familie. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Samme bolig	Samme nabolag/område	Samme del av kommunen	Samme kommune	Nabokommunen	Samme fylke	Samme del av landet	Annet sted i landet
Ukentlig eller oftere	80	71	65	48	46	34	26	24
Flere ganger i måneden	17	23	27	37	33	32	31	18
Månedlig	3	4	6	9	12	23	28	18
Sjeldnere	-	1	3	4	5	5	12	32
Aldri	-	-	-	-	2	-	1	3
Usikker/vet ikke	-	1	-	1	-	3	1	1
Ikke relevant	-	1	-	1	1	1	-	5
N=	(30)	(200)	(189)	(245)	(122)	(74)	(95)	(110)

Sosial kontakt kan også oppnås gjennom å delta på mer formelle sosiale arenaer, som for eksempel gjennom frivillighet og organiserte treningsaktiviteter. Hansen og Slagsvold (2020) har studert deltakelse i frivillig arbeid blant personer i alderen 50–80 år. Seks av ti hadde gjort en innsats i løpet av det siste året, langt færre oppga å bidra minst 1–2 timer i en vanlig uke. For de fleste var innsatsen både egenmotivert og drevet av altruistiske motiver. I en kvalitativ studie av eldre på treningssenter, peker Brendmo (2019) på at både personlige og sosiale faktorer motiverer eldre til deltakelse i gruppebaserte treninger. Sosial kontakt kan også oppnås på formelle, men mer uorganiserte møteplasser som for eksempel kjøpesentre (Pettersen 2022). Slike møteplasser kan fungere som en sosial arena der eldre får opplevelse av tilhørighet og inkludering i lokalsamfunnet.

Deltakelse på ulike former for formelle sosiale arenaer og aktiviteter, ble også tatt opp i gruppeintervjuene. Av slike tilbud er det aktivitetene arrangert på seniorsenter eller i kulturhus som er mest omtalt, slik som treningstilbud, strikkeklubb, foredrag og mulighet for å spise middag sammen. Dette kan henge sammen med at de vi har snakket med er rekruttert gjennom seniorsentre og frivillighet som holder til i kulturhus, men det kan også indikere at slike arenaer har en sentral plass i eldres sosiale liv.

I spørreundersøkelsen vår spør vi om hvor ofte eldre deltar i ulike sosiale aktiviteter og tilbud i nærmiljøet (tabell 3.20). Til tross for at deltakerne i gruppeintervjuene vektlegger aktiviteter på seniorsenter og kulturhus, så er det andre aktiviteter respondentene i spørreundersøkelsen deltar på oftere. For eksempel oppgir 28 prosent at de besøker uorganiserte møteplasser som kjøpesentre og lignende ukentlig eller oftere, og 29 prosent oppgir at de besøker dette flere ganger i måneden. Kun 6 og 5 prosent oppgir at de besøker organiserte møteplasser, som innbyggertorg, seniorsenter og lignende, henholdsvis flere ganger i måneden eller ukentlig eller oftere. En god del deltar regelmessig på organiserte treningsaktiviteter. 29 prosent oppgir at de trener organisert ukentlig eller oftere, mens 6 prosent gjør det månedlig. Godt over halvparten (58 prosent) oppgir imidlertid at de sjeldent eller aldri deltar på slike aktiviteter. Dette betyr ikke nødvendigvis at de ikke trener, men de trener ikke organisert. Det ligger en forpliktelse i organiserte treningsaktiviteter, der en må delta til faste tider. Når det gjelder å engasjere seg i frivillighet, ser vi at det er stor variasjon med hensyn til hvor ofte respondentene deltar. Dette stemmer med resultater fra tidligere studier (Hansen og Slagsvold 2020). Mange eldre deltar i frivillige aktiviteter, men de ønsker fleksibilitet og ønsker ikke å binde seg til regelmessige og hyppige aktiviteter.

Tabell 3.20 Hvor ofte hjemmeboende eldre i alderen 70–80 år deltar på ulike aktiviteter/tilbud i nærmiljøet. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Ukentlig eller oftere	Flere ganger i måneden	Månedlig	Sjeldnere	Aldri	Usikker/vet ikke	Ikke rel.
Frivillighet	17	15	12	28	20	3	4
Deltar på organiserte treningsaktiviteter	29	6	3	19	39	1	4
Besøk på kafé og restaurant	13	22	28	31	4	1	1
Besøk på ulike kulturtilbud (f.eks. kino, teater, konsert, sportsarrangementer o.l.)	2	13	28	47	7	1	2
Besøker organiserte møteplasser (f.eks. innbyggertorg, seniorsenter o.l.)	5	6	10	38	36	2	3
Besøker uorganiserte møteplasser (f.eks. kjøpesenter o.l.)	28	29	19	16	6	1	2

Det er ingen stor variasjon i eldres deltakelse i ulike sosiale aktiviteter og tilbud etter hvor de bor (tabell 3.21). Unntaket er besøk på kafé, restaurant og ulike kulturtilbud, der aktiviteten øker med urbaniseringsgrad. Dette kan henge sammen med at tilbudet av slike aktiviteter er større i byene og at dette er aktiviteter som samsvarer med en urban livsstil blant eldre.

Tabell 3.21 Andel hjemmeboende eldre i alderen 70–80 år som deltar ukentlig eller oftere på ulike aktiviteter/tilbud i nærmiljøet etter bosted. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Sentrum storby	Forstad til storby	Småby	Tettsted i landkommune	Spredtbygd
Frivillighet	19	14	17	20	18
Deltar på organiserte treningsaktiviteter	29	32	27	32	20
Besøk på kafé og restaurant*	21	13	17	7	7
Besøk på ulike kulturtilbud (f.eks. kino, teater, konsert, sportsarrangementer o.l.)*	7	3	2	1	1
Besøker organiserte møteplasser (f.eks. innbyggertorg, seniorsenter o.l.)	4	5	5	4	4
Besøker uorganiserte møteplasser (f.eks. kjøpesenter o.l.)	29	30	29	29	23

*) Signifikant for $p > 0,001$ (øvrige kategorier viser ikke signifikant variasjon)

Transport

Tilgang på transport kan være viktig for å opprettholde aktivitet og sosial kontakt. Bilen gir også mulighet for å transportere seg over lengre strekninger, for eksempel til en hytte eller til venner og familie, uten å måtte bytte mellom transportmidler. Dette vektlegges av deltakere i fokusgruppeintervjuene i denne studien. Nordmenn kjører nest mest i Europa, og vi har den laveste andelen kollektivtransport (Pilskog 2017). Bilen dominerer med andre ord persontransporten i Norge, og omfanget av daglige reiser er nesten like høyt etter yrkesavgang som før. Først etter 80-årsalderen er det en tydelig reduksjon i reiseaktiviteten (Hjorthol og Nordbakke 2008).

Tabell 3.22 viser andelen som oppgir at de er avhengige av bil for å bli boende i nåværende bolig. Vi finner ingen variasjon etter alder, men vi ser det er noen flere som oppgir at de er avhengig av bil blant de som har svart postalt enn blant de som svarte på nett. Dette kan henge sammen med at det er flere i postutvalget som bor spredtbygd. Blant web-deltakerne oppgir litt over en tredjedel at de er avhengig av bil for å bli boende i nåværende bolig, mens det samme gjelder for omkring to av fem blant de som svarte på det postale skjemaet.

Tabell 3.22 Andel som er avhengig av bil for å bli boende i nåværende bolig blant hjemmeboende eldre 70–85 år. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Ja	37	36	44	44
Nei	56	54	46	46
Usikker/vet ikke	6	10	9	10
N=	(559)	(516)	(463)	(373)

Bilens betydning varierer etter bosted (Hjorthol og Nordbakke 2008). Eldre i storbyen klarer dagliglivet stort sett uten bil. De som bor sentralt på mindre tettsteder/spredtbygde strøk klarer også mange av dagliglivets aktiviteter uten større problemer. De som bor mer perifert klarer seg imidlertid dårlig. Bilen gir kontroll over tilværelsen, frihet til å velge, opplevelse av mestring og bidrar positivt til selvbildet (Hjorthol og Nordbakke 2008).

Vi finner også stor variasjon i hvilken grad eldre oppgir å være avhengig av bil etter bosted (tabell 3.23). Jo mer urbant eldre bor, desto færre oppgir å være avhengig av bil for å bli boende i nåværende bolig. For eksempel oppgir 81 prosent av de som bor i storbyene at de ikke er avhengig av bil, mens 80 prosent av de som bor spredtbygd oppgir at de er avhengig av bil for å bli boende i nåværende bolig.

Tabell 3.23 Andel som er avhengig av bil for å bli boende i nåværende bolig blant hjemmeboende eldre 70–80 år etter bosted. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Sentrum i storby	Forstad til storby	Småby	Tettsted i landkommune	Spredtbygd strøk
Ja	15	27	28	42	80
Nei	81	66	64	47	11
Usikker/Vet ikke	3	7	8	10	8
N=	(120)	(274)	(284)	(251)	(143)

Bilen er også viktig for deltakerne i våre fokusgruppeintervjuer, og bilen er tett knyttet til hvordan de bor og ønsker å bo. Dette gjelder uavhengig av om de bor sentralt eller perifert. For de som bor perifert er bilen essensiell for i det hele tatt å komme seg i butikk, på besøk eller andre steder. En av deltakerne i den mest spredtbygde kommunen ga tydelig uttrykk for dette med utsagnet «For hadde vi ikke hatt bil da veit jeg neimen ikke, da hadde det blitt problemer», et utsagn som fikk støtte av alle de andre deltakerne. For de som bor forholdsvis sentralt kommer gjerne funksjonsnedsettelsene fram som forklaring på hvorfor bilen er viktig i hverdagen.

Ja nå er jeg heldig, jeg har bil da (humrer). Nei, jeg går ikke så mye sånn sett til butikken, det blir plastikkposer og bil, jeg har noen utskiftninger av noen ledd og sånt jeg også så det blir ikke så mye gåing.

I den spredtbygde kommunen er snømåking et tema som omtales ofte. Flere av deltakerne i gruppeintervjuet har private veier til boligen sin, og gjerne strekninger på 2–5 kilometer som kommunen ikke måker. Her er de avhengig av å enten måke selv eller leie inn privat bistand, noe som omtales som tidvis vanskelig å få til. Dette viser at det å kunne bli boende lengst mulig i egen bolig dreier seg om mer enn å tilrettelegge boligen. Det må tilrettelegges for et liv både inne og ute. For noen vil slik tilrettelegging dreie seg om å få gjennomført oppgaver som snørydding og strøing av glatte veier og fortauer om vinteren.

Hjelp og tjenester

Når eldre opplever funksjonsnedsettelse som blir så begrensende for daglige aktiviteter at de ikke lenger er selvhjulpne, er tilgang på hjelp viktig for å opprettholde en trygg bosituasjon. Slik hjelp kan være uformell og mottas fra familie, venner og naboer, eller formell hjelp som mottas i form av offentlige tjenester. Tidligere i kapitlet har vi sett at mange har familie i nærheten av der de bor (tabell 3.19), og mange har hyppig kontakt med familie, venner og naboer (tabell 3.18). Dette kan bety at potensialet for å få uformell hjelp er stort blant dagens eldre.

Til tross for økt levealder, ser det imidlertid ikke ut til at andelen eldre som mottar tjenester i hjemme har økt. Kvinner kan i dag forvente å leve til de er 87 år, mens menn kan forvente to år kortere levetid (Chang mfl. 2023). En fersk studie fra Folkehelseinstituttet viser at tidspunktet innbyggere mottar hjelp for første gang

blir utsatt til stadig høyere alder, og det er i gjennomsnitt de siste 1–2 årene av livet at noen mottar praktisk hjelp og helsetjenester i hjemmet (Chang mfl. 2023). Samme studie peker også på at økt levealder ikke har ført til en økning i tjenester i hjemmet blant eldre. Praktisk hjelp i hjemmet er sjeldnere enn før, mens andelen som får helsetjenester i hjemmet har vært stabilt de siste to tiårene. Dette kan komme av at eldre er friskere enn tidligere, eller at terskelen for å få hjelp har blitt hevet. En god del får nok også hjelp fra familie, venner og naboer. Dette finnes det imidlertid ikke gode tall på, men beregninger fra Statistisk sentralbyrå tyder på at omkring 40 prosent av den totale eldreomsorgen ytes i form av uformell hjelp (Holmøy m.fl. 2016).

Risikoen for å få behov for offentlige omsorgstjenester øker med alder, og det er som nevnt særlig i livets siste år behovet melder seg. Dette gjenspeiles også i tabell 3.24. Andelen brukere av omsorgstjenester øker med alder, og andelen øker betydelig i aldersgruppene 80–89 år og 90 år og eldre. Tallene gir en viktig påminnelse om at eldre som gruppe er sammensatt. Selv om behovet for omsorgstjenester øker med alder, er det altså først og fremst de aller eldste som har en omfattende bruk av offentlige tjenester i hjemmet.

Tabell 3.24 Brukere av omsorgstjenester etter alder. Per 1000 innbygger i 2021. Kilde: Statistikkbanken (ssb.no, tabell 06969).

	0–49 år	50–66 år	67–79 år	80–89 år	90 år eller eldre
Bare praktisk hjelp	3,3	4,6	9,3	36	57,1
Bare helsetjenester	10,7	16,6	35,1	114,7	171,2
Både praktisk hjelp og helsetjenester	3,2	8,9	21,4	88,3	246,1
Tidsavgrenset opphold i institusjon	0,8	0,6	3,3	14,3	30,6
Langtidsopphold i institusjon	0,2	1,4	11,2	63,1	216,1
Andre tjenester til hjemmeboende	5,6	4	13,9	73,9	102,1
Tjenester i alt	23,8	36,1	94,1	390,3	823,2

Det er vanskelig å kartlegge behov for hjelp blant eldre gjennom en spørreundersøkelse, siden det er vanskelig å nå de aller skrøpeligste. Vi står med andre ord i fare for å undervurdere behovet for hjelp. Selv om vi ikke får representative tall for befolkningen, har vi likevel kartlagt andelen som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har behov for hjelp i dagliglivet på grunn av varige helseproblemer eller funksjonshemming (tabell 3.25). Selv om andelen øker med alder, er det forholdsvis få i våre utvalg som oppgir et slikt behov. Blant respondenter i alderen 70–75 år oppgir 3 prosent at de selv har behov for hjelp og 5 prosent at ektefelle/samboer har behov for hjelp, mens tilsvarende andeler i aldersgruppen 81–85 år er 12 og 10 prosent. Vi ser også at andelene varierer etter innsamlingsmetode. Det ser ut til at en postal undersøkelse i større grad fanger opp eldre med behov enn det en nettundersøkelse gjør.

Tabell 3.25 Andel som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har behov for hjelp i dagliglivet på grunn av varige helseproblemer eller funksjonshemming blant hjemmeboende eldre etter alder og metode. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web				Post			
	Respondent		Ektefelle/samboer		Respondent		Ektefelle/samboer	
	70–75	76–80	70–75	76–80	76–80	81–85	76–80	81–85
	3	4	5	7	7	12	5	10
N=	(559)	(516)	(397)	(342)	(484)	(381)	(399)	(274)

Til tross for at vår undersøkelse sannsynligvis undervurderer behov for hjelp blant eldre, fanger vi likevel opp noen av de utfordringene eldre møter med alderen og hvordan disse utfordringene blir løst. Tabell 3.26 viser andelen av de som får ulike former for hjelp blant de som har oppgitt at de selv eller ektefelle har behov for hjelp i dagliglivet. Selv om vi skal være forsiktige med å generalisere siden beregningsgrunnlaget er lite, tegner tabellen et interessant mønster. For det første mottas formell hjelp i hjemmet primært til faste tider, mens uformell hjelp mottas når spesielle behov oppstår. For det andre er det en god del av de som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har behov for hjelp i dagliglivet, som oppgir at de ikke får hjelp i form av de formelle og uformelle formene for hjelp som er nevnt her. En god del (hhv 46 og 52 prosent) oppgir at henholdsvis respondenten selv og deres ektefelle/samboer ikke mottar hjelp fra hjemmehjelp eller sykepleie. Dette kan henge sammen med at behovet deres ikke er definert som stort nok til at de får tildelt slik hjelp eller at de ikke har fått vurdert dette av kommunen. Videre oppgir henholdsvis 29 og 36 prosent at verken de selv eller ektefelle/samboer mottar hjelp fra familie, venner eller naboer. Det er vanskelig å si om dette skyldes at de mangler noen å spørre eller om de ikke har spurt eller ikke blitt tilbudt hjelp. Uansett indikerer det at en god del av de som opplever at de har behov for hjelp i dagliglivet, ikke får denne hjelpen gjennom de formene for hjelp som er nevnt her. En viktig forklaring på dette er at det ofte kun er den ene i parforholdet som trenger hjelp. Dersom de selv har behov for hjelp, men ikke får formell eller uformell hjelp, så kan dette være fordi de har en ektefelle som hjelper dem (og de regner ikke hjelp fra partner som familiehjelp). På samme måte, har respondenten en partner som trenger hjelp, men selv ikke trenger hjelp, så er det muligens de selv som hjelper.

Tabell 3.26 Andel som får hjelp av hjemmehjelp eller hjemmesykepleie og hjelp av familie, venner og naboer blant hjemmeboende eldre 70-80 år som har behov for hjelp i dagliglivet. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Ja, til faste tider	Ja, men bare ved spesielt behov for hjelp	Nei	N=
Respondenten får hjelp av hjemmehjelp eller hjemmesykepleie	46	8	46	(37)
Respondenten får hjelp av familie, venner eller naboer	13	58	29	(38)
Ektefelle/samboer får hjelp av hjemmehjelp eller hjemmesykepleie	29	19	52	(42)
Ektefelle/samboer får hjelp av familie, venner eller naboer	12	52	36	(42)

For ektefeller og samboere vil som nevnt partneren dekke en god del av behovet for hjelp til daglige gjøremål. Dette kommer også til uttrykk i tabell 3.27, selv om beregningsgrunnlaget er for lite til å kunne si noe mer generelt om omfanget av slik hjelp.

Tabell 3.27 Andel som oppgir at de selv og/eller deres ektefelle/samboer i løpet av det siste året har gitt hverandre jevnlig hjelp til personlig pleie (f.eks. med å spise, stå opp, påkledning eller gå på toalettet) blant hjemmeboende eldre 70–80 år som har behov for hjelp i dagliglivet. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Ja	Nei	Usikker/vet ikke	N=
Respondenten får hjelp av ektefelle/samboer	33	67	-	(21)
Respondenten har gitt ektefelle/samboer hjelp	56	42	2	(43)

Som i spørreundersøkelsen, er det ofte familien som fremheves når deltakerne i gruppeintervjuene forteller om hvem som bidrar med hjelp i dagliglivet. Svært få av deltakerne har behov for helsetjenester. Det er i all hovedsak praktiske gjøremål som nevnes, slik som reparasjoner av større eller mindre ting, snømåking og vedhogst, men også hjelp til håndtering av datamaskin og telefon. For de som ikke har familie i umiddelbar nærhet ytres det en bekymring knyttet til framtida. Sitatet under beskriver denne bekymringen godt:

Det er noe som jeg har tenkt litt på, for jeg eier ikke familie her i kommunen. Og jeg tenker jo på at, ja, på et tidspunkt så blir jeg sittende der aleine, så kommer det et par, ja ørten forskjellige personer innom i løpet av ei uke, som kikker innom og forsvinner igjen. Og jeg har og inntrykk av at det forventes at pårørende skal gjøre mer og mer. Frivilligheten ... Og det er for meg litt skremmende faktisk. Og jeg frykter at jeg blir gammel for jeg har gode gener. (..) og det spiller jo ingen rolle hvilken type bolig du bor i, du blir jo sittende der aleine.

Teknologiske hjelpemidler har vært tema i alle gruppeintervjuene. Alle deltakere synes å være kjent med at slike hjelpemidler finnes og er under utvikling, og noen i hver kommune har spesielt god kjennskap til hva som finnes. Det er imidlertid ingen stor entusiasme å spore når dette temaet tas opp. Det som får mest positiv respons er hjelpemidler som varsler, slik som for eksempel komfyrvakt eller badegulv som kan gi beskjed til kommunen hvis noen faller og blir liggende. Skjermer som kan brukes til kommunikasjon med for eksempel hjemmetjenesten får derimot generell negativ respons i gruppeintervjuene. Det synes som om skjermen oppfattes å skape en avstand, som uttrykt i utsagnet fra en av deltakerne: «Jeg liker det ikke, jeg liker å snakke med folk jeg da».

Oppsummering

I dette kapittelet har vi gitt en generell beskrivelse av hjemmeboende eldres bosituasjon. Vi har tatt utgangspunkt i dimensjoner som antas å være sentrale for at eldre skal kunne bli boende i egen bolig lengst mulig; funksjonsevne, bosituasjon, tilgang på sosiale nettverk, tilgang på hjelp og transport. Videre har vi vært vektlagt å sammenligne situasjonen blant hjemmeboende i alderen 75 år og yngre med hjemmeboende eldre enn 75 år.

Generelt har eldre god funksjonsevne. Dette gjelder både de over og under 75 år. Omfanget av personer med nedsatt funksjonsevne øker imidlertid med alder, slik at utfordringer og vansker med å få gjennomført ulike oppgaver er vesentlig større blant eldre eldre sammenlignet med yngre eldre. Det er forholdsvis få hjemmeboende under 75 år med funksjonsnedsettelse som bruker ulike former for hjelpemidler for å få gjennomført daglige oppgaver. Omfanget av bruk av slike hjelpemidler er til sammenligning betydelig blant de som er eldre, og særlig blant de over 80 år.

Hjemmeboende eldre enn 75 år med skrøpeligheit er nok underrepresentert i vårt datamateriale, men dataene gir oss likevel rimelig utgangspunkt for å beskrive bosituasjonen for dem med funksjonsnedsettelse. Omkring hver femte i alderen 76–80 år oppgir at de har minst én varig nedsatt funksjonsevne. Blant disse har omkring 6 av 10 nedsatt bevegelighet (tilsvarer cirka 1/10 i hele utvalget). Dette er den mest utbredte funksjonsnedsettelsen. Videre er det særlig hørselsvansker, astma/allergi/kols og synsvansker som gjør seg gjeldende.

Blant de som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har funksjonsnedsettelse, oppgir omkring 4 av 10 at boligen helt eller delvis er spesielt tilrettelagt med hensyn til funksjonsnedsettelse(e), mens litt over halvparten oppgir at boligen ikke er det. Det er noen flere i aldersgruppen 76–80 år som ikke bor i en tilrettelagt bolig enn blant de som er yngre. Med andre ord kan det se ut til at ubalansen mellom behov for tilrettelegging av bosituasjonen og i hvilken grad de faktisk bor i en slik bolig øker med alderen.

En viktig grunn til at en god del eldre ikke bor i en spesielt tilrettelagt bolig dreier seg om at de ikke opplever et behov for dette. 43 prosent i aldersgruppen 70-80 år opplever at det ikke er nødvendig med en spesielt tilrettelagt bolig. Blant de resterende er det særlig at det ikke er bygningsmessig hensiktsmessig eller ikke gjennomførbart og at det ikke er prioritert som oppgis som begrunnelse for at boligen ikke er spesielt tilrettelagt. Omkring en tiendedel oppgir at de ikke har råd som begrunnelse. Sistnevnte kan bety at de færreste hjemmeboende eldre opplever økonomiske barrierer med hensyn til å tilpasse boligen, slik at utfordringen for kommunene vil være å identifisere og nå frem med informasjon og støtteordninger til de vanskeligst stilte som har behov for dette. Videre kan informasjon og rådgivning være viktig for å motivere de som ikke prioriterer å tilrettelegge bosituasjonen eller har en bolig som det er vanskelig å tilrettelegge.

Blant de som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har funksjonsnedsettelse, er de vanligste formene for tilrettelegging av bosituasjonen å bruke ulike former for tekniske hjelpemidler. I tillegg har en god del tilrettelagt for alle hovedfunksjoner på ett plan. Blant de som oppgir et udekket behov for tilrettelegging, er det særlig håndlister/støttehåndtak og hjelpemidler for personforflytning som savnes. Med unntak av å tilrettelegge for alle hovedfunksjoner på ett plan, dreier tilrettelegging bosituasjonen seg med andre ord ofte om enkle grep som installering og bruk av tekniske hjelpemidler.

Bosituasjonen blant eldre kjennetegnes av at de enten bor med partner eller alene. Det blir naturlig nok flere aleneboende med økende alder. Boligen de bor i er gjerne enebolig eller leilighet i blokk, og det er ofte store boliger målt i antall rom. De aller fleste eier egen bolig (ca. 95 prosent). I aldersgruppen 70–80 år bor i overkant av 40 prosent i en bolig som er tilgjengelig, dersom dette defineres som en bolig som har alle hovedfunksjoner på ett plan og en trinnfri ankomst til boligens inngangsparti eller boligen har heis. Dersom vi også regner inn blokkleiligheter som ligger i første etasje som en tilgjengelig bolig, øker andelen til 43 prosent. Her er det ingen forskjell mellom de som er yngre og eldre enn 75 år.

I hvilken grad eldre opplever boligen og nærmiljøet som godt tilrettelagt for personer med nedsatt bevegelighet, er nært knyttet boligtype og bosted. De som bor i leiligheter, opplever både boligen og nærmiljøet som bedre tilrettelagt enn de som bor i enebolig eller mindre flermannsboliger som rekkehus og firemannsboliger. Ettersom leiligheter er mindre utbredt i mindre kommuner, betyr dette at hjemmeboende eldre i spredtbygde strøk ofte opplever nærmiljøet som lite tilrettelagt for personer med nedsatt bevegelighet.

Nesten alle i vår undersøkelse oppgir at de har nær familie (95 prosent). Majoriteten av disse oppgir videre at de har nær familie innenfor kommunen de selv bor i (61 prosent), og 79 prosent oppgir at de har nær familien innenfor samme fylke. Dette viser seg også i kontakt med familien. Nesten halvparten har kontakt med familiemedlemmer ukentlig og i underkant av en tredjedel oppgir at de har kontakt med familiemedlemmer månedlig. De har også tilsvarende hyppig kontakt med venner, men litt mindre hyppig med naboer. Det sosiale nettverket vil sannsynligvis gjøre eldre mer rustet for å bli boende i egen bolig, både fordi nettverket kan motvirke ensomhet og fordi det kan gi tilgang på praktisk hjelp. De som mangler dette nettverket, kan derimot ha økt risiko for ensomhet og i mindre grad ha tilgang på praktisk hjelp i hverdagen.

Deltakelse i ulike former for aktiviteter kan være et uttrykk for Eldres deltakelse og inkludering i nærmiljøet og lokalsamfunnet. I hvilken grad eldre deltar på ulike former for aktiviteter varierer både mellom ulike former for aktiviteter og i hvilket omfang de deltar på de ulike typene aktiviteter. Dette handler på den ene siden om motivasjonen hos de eldre selv, og i hvilken grad de ønsker eller har mulighet til å binde seg til regelmessige aktiviteter. På den annen side dreier det seg også om tilbudet av slike aktiviteter der de bor.

En viktig faktor for at eldre skal kunne bli boende i egen bolig lengst mulig, er at de har mulighet til å komme seg til og fra ulike aktiviteter. I denne sammenheng er bilen viktig. Mange oppgir at de er avhengige av bil for å bli boende i nåværende bolig. Bilens betydning varierer imidlertid etter hvor de bor, og det er særlig for de som bor på mindre tettsteder og spredtbygde strøk er bilen en nødvendighet. Behovet for bil kommer også til uttrykk i våre fokusgruppeintervjuer, der flere peker på nødvendigheten av at veier ryddes for snø og strøs om vinteren. Snørydding og strøing er også viktig i nærmiljøet, dersom eldre skal kunne bevege seg trygt til fots om vinteren.

Bruken av omsorgstjenester øker med alder, og det er særlig etter fylte 80 år at bruken gjør et stort hopp i forhold til yngre aldersgrupper. Det er likevel de over 90 år som er en spesielt stor brukergruppe med hensyn til slike tjenester. Dette gjelder også med hensyn til andel som bor i omsorgsbolig eller på sykehjem. I vår utvalg er det forholdsvis få som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har behov for hjelp i dagliglivet på grunn av varige helseproblemer eller funksjonshemming. Andelen øker som forventet med alder. Blant de som oppgir at de har behov for hjelp, finner vi at de mottar hjelp til faste tider av hjemmehjelp eller hjemmesykepleie og av ektefelle/partner. Videre oppgir de at de får hjelp ved behov av familie, venner og naboer i tillegg til ektefelle/partner. For de som bor sammen med en partner, vil sannsynligvis denne være en viktig hjelp til å løse utfordringer med daglige gjøremål.

4 Flytting, planer og boligønsker

Som flere av problemene som oppstår sent i livet, er også boligsituasjonen for eldre i sterk grad avhengig av hva en har foretatt seg tidligere i livet. Flytting har inngått i de fleste nordmenns boligkarrierer. Voksenlivet starter for mange med å flytte til en leiebolig, før de senere gjennomfører sitt førstegangskjøp av bolig. Senere kan de bytte bolig flere ganger før eneboligen blir endestasjon for svært mange. I løpet av det siste tiåret har imidlertid en stadig større del av middelaldrende og eldre ikke stoppet sin boligkarriere i eneboligen, men flyttet videre til en mer lettstelt bolig som er mer aldersvennlig og lettere tilgjengelig for personer med redusert funksjonsevne. Sistegangskjøperne har på den måten blitt en stadig viktigere gruppe på boligmarkedet (Sandlie og Gulbrandsen 2021).

I dette kapittelet skal vi se på hvordan flytting har endret seg over tid, hvordan flytting henger sammen med inntekt, sosial bakgrunn og sivil status, og hvilke flytteplaner og -ønsker eldre over 75 år har. Dette vil i de første delene av kapitlet bli belyst med data fra spørreundersøkelsen, før vi i siste del presenterer noen data fra fokusgruppeintervjuene som belyser informantenes forhold til flytting.

Flytteaktivitet i eldre år

Som vi ser av tabell 4.1, har omkring halvparten av de som nå er mellom 70 og 80 år bodd i nåværende bolig siden før de rundet 50 år. To prosent i aldersgruppene 70–75 år og 76–80 år har bodd i samme bolig hele livet. Det sistnevnte gjelder for deltakerne i nettundersøkelsen, da tilsvarende ikke ble registrert for de som fylte ut postskjemaet. Med unntak av det å ha bodd hele livet i samme bolig, ser vi at det ikke er noen store forskjeller mellom den nettbaserte og den postale undersøkelsen for aldersgruppen 76–80 år. Vi ser at 24 prosent av dem mellom 70 og 75 har flyttet etter de fylte 65. Blant dem som nå er i andre halvdel av 70-åra, gjelder dette 34 prosent i web-undersøkelsen og 29 prosent i den postale undersøkelsen. Det er verdt å merke seg at 18 og 16 prosent av de som nå er i andre halvdel av 70-åra flyttet da de var mellom 70 og 75 år. Etter dette har imidlertid flyttingen vært av beskjedent omfang, noe som kan skyldes at enkelte fremdeles befinner seg i en alder der fremtidig flytting ikke kan utelukkes. Blant de i aldersgruppen 81–85 år er det jo tross alt 11 prosent som har flyttet da de var i alderen 76 til 80 år.

Med forbehold om svakheter ved de postale svarene som vi drøftet i kapittel 2, finner vi blant de eldste en høyere andel som har flyttet mens de var i andre halvdel av 70-åra enn vi finner blant dem som nå er i andre halvdel av 70-åra. Selv om forskjellen er liten, kan det danne grunnlag for minst to hypoteser. Den ene er at de som nå er mellom 75 og 80 ennå ikke har gjort seg ferdig med «sistegangsetableringen» og at andelen i om noen få år vil bli like høy i denne alderskohorten som blant dem som nå er mellom 81 og 85 år. En alternativ hypotese er at den siste gruppen ikke rakk å kaste seg på den nyeste flyttebølgen

og at vi her ser mer av nødvendig og ufrivillig flytting enn av planlagt flytting. Første gang vi fant klare spor av økt flytteaktivitet sent i livet, var i en undersøkelse fra 2015 (Gulbrandsen 2016, s 31).

Tabell 4.1 Innflyttingsår i nåværende bolig etter alder. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelse.

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Bodd her hele livet	2	2	-	-
Før 50	48	45	50	43
50–59	15	13	9	6
60–64	12	9	8	7
65–69	14	12	10	9
70–75	9	18	16	15
76–80	-	4	3	11
81–85	-	-	-	2
Ubesvart	1	1	4	7
Antall	(575)	(538)	(464)	(498)

Vi har som nevnt konstruert ulike mål for boligens tilgjengelighet. Første betingelse for tilgjengelighet er at det skal være trinnvis ankomst fra terreng/parkering til boligens inngangsparti. Den andre betingelsen er at de viktigste rommene i boligen som bad, kjøkken, stue og minst ett soverom skal være på samme plan som inngangspartiet (oversikten over de ulike målene for tilgjengelighet finnes i tabell 3.10). Som vi ser av Tabell 4.2, skiller dette tilgjengelighetsmålet godt mellom de som har bodd lenge og de som har bodd relativ kort tid i boligen. Vi skal imidlertid merke oss at all flytting etter fylte 50 år representerer en flytting til mer tilgjengelige boliger sammenliknet med flytting tidligere i livsløpet. Det ser også ut til at den yngste kohorten jevnt over har flyttet til mer tilgjengelige boliger enn den eldste. Endelig skal det nevnes at 19 personer i aldersgruppen 70–80 svarer at de har bodd i boligen hele livet. Med hensyn til tilgjengelighet kommer disse absolutt dårligst ut ved at bare 2 personer bor i en bolig som oppfyller dette tilgjengelighetskriteriet.

Tabell 4.2 Om boligen oppfyller de to viktigste tilgjengelighetskriterier avhengig av alder i 2023 og alder ved innflytting i nåværende bolig. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Før 50	50–59	60–64	65–69	70–75	76–80
70–75	20	39	58	60	69	-
76–80	17	29	47	55	50	74

For å kunne utnytte dataene fra den postale undersøkelsen, der andelene ubesvarte var stor (og det ikke er mulig å avgjøre om manglende svar betyr at egen skapen ikke finnes eller om det er reelt ubesvart), har vi laget et justert målt der vi

kun tar med de som har et faktisk svar i form av ja eller nei på de to spørsmålene. Antall respondenter i aldersgruppen 81–85 reduseres da fra 464 til 351.

Tabell 4.3 Om boligen oppfyller de to viktigste tilgjengelighetskriterier avhengig av alder i 2023 og alder ved innflytting i nåværende bolig i aldersgruppen 81–85. Prosent. Kilde: postalundersøkelse.

	Før 50	50–59	60–64	65–69	70–75	76–80
	25	40	33	34	64	72
Antall	(173)	(25)	(30)	(32)	(44)	(43)

Selv om tallgrunnet er noe svakt, gir tabellen likevel noen interessant funn når den sammenholdes med tabell 4.2. Ser vi på flytting i 60-åra, ser det ut til at jo lenger tid som har gått siden denne flyttingen, desto mindre tilgjengelige var de boligene som ble tilflyttet. Dette er en alderskohort som passerte 60 år rundt årtusensskiftet (1998–2002), det vil si lenge før «sistegangsetablering» hadde grepet skikkelig om seg. På dette tidspunktet var det ennå ikke registrert noen endringer i boligkonsum sent i livet. Folk over 70 bodde stort sett fortsatt i romslige eneboliger, svært ofte i boliger de hadde bodd i siden boligen var ny. I 1973 bodde 64 prosent av alle selveiere i aldersgruppen 40–49 i en bolig som var ny da de tok den i bruk. 20 år senere var andelen den samme i aldersgruppen 60–69 år. Så sent som i 1973 bodde en tredjedel av alle norske husholdninger i en bolig «de hadde bygget selv». Når bruktboligmarkedet etter hvert økte i betydning, hadde sannsynligvis folk ikke lenger den samme emosjonelle tilknytning til boligen, noe som etter hvert åpnet opp for en markedsaktivitet blant eldre som ennå ikke fantes rundt årtusensskiftet (Gulbrandsen 1997). Senere har vi også fått en kommersiell boligbygging med eldre som målgruppe, og særlig i byer og større tettsteder finnes det nå et tilbud av aldersvennlige boliger til relativt kjøpesterke eldre som markedsføres aktivt.

Den yngste alderskohorten passerte 60 år i perioden 2008–2012, altså like før vi i 2015 for første gang kunne registrere økt flytting i denne aldersgruppen. Går vi tilbake til 1995, var disse da i 40-åra. Andelen av selveiere som 1995 fortsatt bodde i en bolig som hadde vært ny da de flyttet inn var nå blitt redusert til halvparten (Gulbrandsen 1997).

Nå er det likevel andre egenskaper ved boligen som i tillegg kan gjøre en bolig mer tilgjengelig. Om en bolig er lokalisert i en blokk med heis, vil en slik bolig dekke behovet for mange med redusert funksjonsevne selv om de må forsere et par trappetrinn for å komme inn i blokka. På samme vis vil en bolig i første etasje i en blokk uten heis være langt mer tilgjengelig enn en bolig høyere opp i etasjene. I tillegg til målet brukt i de to foregående tabellene, har vi derfor etablert et mer pragmatisk tilgjengelighetsmål. De som oppfyller tilgjengelighetskravet i tabell 4.2 grupperes da sammen med de som enten bor i en boligblokk med heis eller de som bor i første etasje i en blokk uten heis. Uansett alder og alder ved siste innflytting, øker andelen som bor i en tilgjengelig bolig gitt dette mer pragmatiske tilgjengelighetsmålet. Vi bør særlig merke oss at andelen også øker betydelig blant

dem som flyttet sent i livet. I tillegg til tilgjengelighet utenfra og innendørs, har sistegangskjøpere ofte kjøpt blokkboliger med heis eller blokkboliger i første etasje.

Tabell 4. 4 Om boligen oppfyller alle fire tilgjengelighetskriterier^a avhengig av alder i 2023 og alder ved innflytting i nåværende bolig. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	Før 50	50–59	60–64	65–69	70–75	76–80
70–75	22	47	70	71	81	-
76–80	21	37	63	72	69	91

a) Det er redegjort for alle målene i tabell 3.10

Tabell 4.5 Ulike mål for tilgjengelighet etter alder ved innflytting og alder i dag. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	70–75 år		76–80 år	
	Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65
Strengt mål for tilgjengelighet: Trappefri adkomst til boligen og alle viktige rom på inngangsplanet	30	64	24	56
Pragmatisk mål for tilgjengelighet: De samme som i strengt mål, pluss de som bor i blokk med heis eller i 1.etg i blokk uten heis.	35	75	29	73
N	(413)	(127)	(336)	(169)

Flyttemønstre

Ved å sammenligne alle de som har flyttet med de som ikke har flyttet får vi et uttrykk for det vi kan kalle nettoendring i eldres flyttemønstre. Dersom vi sammenligner situasjonen før og etter flytting for den enkelte, får vi et uttrykk for det vi kan kalle bruttoendring i flyttemønsteret. I denne rapporten vil vi rapportere bruttoendringer ut fra bostedets lokalisering (grad av urbanisering), boligens størrelse (antall rom), hustype og de mest krevende av våre to mål for boligens tilgjengelighet (trappefri adkomst og alle rom på inngangspartiet). For de andre variablene må vi nøye oss med å rapportere nettoendring da vi kun har data for nå-situasjon, og derfor må nøye oss med å sammenlikne fordelingene blant de som har flyttet og de som ikke har flyttet. Det gjelder eieform til bolig, byggeår, utdanning, inntekt, finansformue, brutto boligformue og gjeld. Det gjelder også det minst krevende av våre tilgjengelighetsmål, det vi har kalt et pragmatisk mål for tilgjengelighet.

Tabell 4.6 viser nettoendringene for forrige og nåværende boligs lokalisering ved hjelp av data fra den nettbaserte undersøkelsen. Fordelingene er nærmest helt like. I tabell 4.7 har vi sammenliknet de to eldste aldersgruppene ved hjelp av data fra den postale undersøkelsen. Når det gjelder nåværende bolig for aldersgruppen 76–80 år inkluderte den postale undersøkelsen, som tidligere påpekt, flere i spredtbygde strøk og færre i sentrum av storbyer enn det den nettbaserte undersøkelsen gjorde. Men samtidig er andelen ubesvart betydelig høyere for spørsmål

om forrige bolig. Andelen ubesvart er såpass høy at vi har valgt ikke å bruke data fra den postale delen i beskrivelsene av bruttendringer som følge av flytting.

Tabell 4.6 Hvordan respondentens beskriver sitt bosted i dag. Prosent. Kilde: webundersøkelse.

	Forrige bolig		Nåværende bolig	
	70–75 år	76–80 år	70–75 år	76–80 år
Sentrum storby	11	12	10	12
Forstad til storby	27	28	25	26
Småby	22	24	27	27
Tettsted i landkommune	25	20	24	23
Spredtbygd	12	14	15	13
Ubesvart	3	4	-	-
Antall	(575)	(550)	(575)	(550)

Tabell 4.7 Hvordan respondentens beskriver sitt bosted i dag. Prosent. Kilde: postal undersøkelse.

	Forrige bolig		Nåværende bolig	
	76–80 P	81–85P	76–80P	81–85 P
Sentrum storby	8	6	6	6
Forstad til storby	21	22	22	23
Småby	18	18	24	26
Tettsted i landkommune	24	17	27	25
Spredtbygd	14	15	18	17
Ubesvart	16	23	4	4
Antall	(464)	(498)	(464)	(498)

Som nevnt viste tabell 4.6 at fordelingene for forrige og nåværende boligs lokalisering var omtrent identiske. Er det da slik at folk har flyttet til nøyaktig samme type boligstrøk som de flyttet fra? Som vist tidligere, i tabell 4.2, resulterte flytting i en mer tilgjengelig bolig jo senere i livsløpet flyttingen fant sted. Tabell 4.8 viser hvordan de tidlige og de sene flytterne skiller seg fra hverandre med hensyn til hva slags bosted de nå bor på, og hva slags sted de bodde før. Også denne tabellen viser kun nettoendringer. Det er to endringer vi bør merke oss blant de som har flyttet sent. Uansett alder er det en bevegelse i retning av at flere bor i småby, og det er en tendens til at færre bor i spredtbygde strøk. Dette er en indikasjon på en viktig endring for eldreomsorgen i spredtbygde landkommuner.

Tabell 4.8: Førrige og nåværende boligs lokalisering etter alder ved innflytting i bolig og alder i dag. Prosent. Kilde: web-undersøkelse.

	70–75				76–80			
	Før 65		Etter 65		Før 65		Etter 65	
	Førrige	Nåvær	Førrige	Nåvær	Førrige	Nåvær	Førrige	Nåvær
Sentrum storby	12	10	9	10	12	11	12	15
Forstad storby	27	24	31	28	29	27	25	24
Småby	24	25	21	31	23	24	25	34
Tettsted landkom	25	25	28	24	21	25	20	19
Spredtbygd	12	17	12	7	14	13	16	8
	(413)		(127)		(336)		(169)	

For å beskrive bruttoendringene må vi vise i hvilken grad nåværende type bosted er betinget av tidligere bosted. Tabellene 4.9 og 4.10 viser førrige bosteds lokalisering horisontalt og nåværende bosteds lokalisering vertikalt. Det vi kaller tidlig flytting representerer i liten grad endring, i alle fall så lenge vi ser de to storbykategoriene samlet. Men den tidlige flyttingen viser også at suburbaniseringen som har vært et vanlig trekk ved oppadgående boligkarrierer, nemlig fra sentrum til forstad, kan spores i våre data. Andelen som skifter kategori, er nemlig størst blant de som tidligere bodde i sentrum av storby.

Også blant de som har flyttet sent i livet (tabell 4.10) finner vi at flytting i stor grad skjer fra og til samme type boligstrøk. Det er imidlertid ett viktig unntak, nemlig de som sent i livet flyttet fra en bolig i et spredtbygd strøk. Hele 74 prosent av disse endte opp i en bolig som hadde en mer urban lokalisering. Dette er en klar indikasjon på en form for rural urbanisering som kommer langt klarere fram ved å se på bruttoflyttingen (tabell 4.10) enn nettoflyttingen (tabell 4.8).

Tabell 4.9 Nåværende bosted betinget av førrige bosted blant de som flyttet før de passerte 65 år. Alder 70–80 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

Fra: horisontal Til: vertikal	Sentrum storby	Forstad storby	Småby	Tettsted landkommune	Spredtbygd
Sentrum storby	39	12	2	3	4
Forstad storby	36	63	5	8	3
Småby	9	5	73	14	13
Tettsted landkommune	10	12	13	58	28
Spredtbygd	6	8	8	17	52
N	(94)	(217)	(183)	(177)	(103)

Tabell 4.10 Nåværende bosted betinget av forrige bosted blant de som flyttet etter de passerte 65 år. Alder 70–80 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

Fra: horisontal Til: vertikal	Sentrum storby	Forstad storby	Småby	Tettsted landkommune	Spredtbygd
Sentrum storby	52	15	3	7	7
Forstad storby	27	64	8	7	10
Småby	6	8	82	19	36
Tettsted landkommune	12	10	3	57	21
Spredtbygd	3	2	4	11	26
N	(33)	(88)	(74)	(74)	(42)

I undersøkelsen fra 2019 fant vi ett unntak fra den generelle tendensen til at flytting sent i livet representerte en endring mot mer aldersvennlige boliger. Dette gjaldt flytting sent i livet blant bosatte i spredtbygde strøk (Sørvoll m. fl 2020, s. 51). Vi finner empiriske spor av en liknende prosess også i data fra 2023. Av de 143 som nå bor i spredtbygde strøk har 55 prosent flyttet fra en bolig som har en mer urban lokalisering. Gruppen som flytter «på landet» sent i livet er relativt liten. Bare 15 prosent har flyttet etter at de hadde passert 65 år og 27 prosent etter at de hadde passert 60. Foreløpig er dette for lite grunnlag til å gjøre mer inngående analyser. Totalt sett er det 28 prosent av denne gruppen som bodde i en tilgjengelig bolig. Andelen økte til 48 prosent blant de som hadde flyttet etter de hadde passert 60 år, men dette er likevel klart lavere enn blant alle sene flyttere. Blant de som har flyttet på landet, er det enebolig som gjelder. Som tabell 4.11 viser, har så godt som alle endt opp i en enebolig.

Tabell 4.11. Boligtype for forrige og nåværende bolig blant eldre i spredtbygde strøk og som før siste flytting bodde mer urbant. Prosent: Kilde: Kilde: web-undersøkelsen

Nåværende bolig	Forrige bolig		
	Enebolig	Annet småhus	Blokk
Enebolig	97	94	82
Annet småhus	-	6	9
Blokk	3	-	9
Antall	(38)	(16)	(11)

Når det gjelder flyttingens betydning for hva slags type bolig en ender opp i, viser Tabell 4.12 store nettoendringer. For de tidlige flyttere ser vi klare spor av en oppadgående boligkarriere. Andelen som har flyttet til enebolig har økt, hovedsakelig på bekostning av andelen i andre typer småhus. Blant de sene flytterne er det helt andre flyttemønstre som gjør seg gjeldende. Det er en betraktelig lavere andel som etter flyttingen bor i en enebolig og en betraktelig høyere andel som bor i blokk.

Tabell 4.12 Boligtype forrige og nåværende bolig etter alder ved innflytting og alder i dag. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	70–75 år				76–80 år			
	Flyttet før 65		Flyttet etter 65		Flyttet før 65		Flyttet etter 65	
	Forrige	Nåvær	Forrige	Nåvær	Forrige	Nåvær	Forrige	Nåvær
Enebolig	43	60	63	19	39	64	61	18
Rekke	17	10	9	7	18	10	11	8
To–tre	10	6	6	9	8	6	4	10
Blokk	20	22	19	55	22	19	21	59
Kombi	1	1	2	3	1	1	-	5
Annet	10	1	2	6	11	-	4	11
	(413)		(127)		(336)		(169)	

Blant de som flyttet før de passerte 65 år, har ofte ferden gått fra en enebolig til en annen, eller fra andre slags småhus til enebolig. Blant dem som kom fra blokk, er det en lavere andel som havnet i enebolig, men desto større andel som fortsatte boligkarrieren i andre typer småhus. (tabell 4.13). Blant dem som flyttet sent, havner et klart flertall, uansett hva slags hustype de kom fra, i blokk. Bruttoendringene viser altså en sterk bevegelse mot blokkbebyggelse blant dem som har flyttet sent i livet (tabell 4.14).

Tabell 4.13 Boligtype nå betinget av hva slags bolig man flyttet fra blant dem som flyttet før de passerte 65. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

Fra Til	Enebolig	Rekke	To–tre–fire	Blokk	Annet
Enebolig	62	75	66	44	72
Rekke	8	8	8	16	15
To–tre–fire	5	5	8	10	3
Blokk	22	13	19	31	8
Annet	0,3	-	-	-	3
N	(308)	(130)	(67)	(155)	(79)

Tabell 4.14 Boligtype nå betinget av hva slags bolig man flyttet fra blant dem som flyttet etter de passerte 65. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

Fra Til	Enebolig	Rekke	To–tre–fire	Blokk	Annet
Enebolig	23	7	29	7	11
Rekke	7	10	-	10	-
To–tre–fire	8	10	7	14	11
Blokk	54	66	64	66	33
Annet	4	3	-	-	22
N	(183)	(29)	(14)	(59)	(9)

Det er forventet at de som flytter sent vil ende opp i en mindre bolig, ikke minst som en følge av flytting fra enebolig til blokk. Nettoendringene viser imidlertid så godt som ingen bevegelse mot mindre boliger når det gjelder antall rom (Tabell 4.15).

Tabell 4.15 Antall rom i forrige og nåværende bolig. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	Forrige		Nåværende	
	70–75 år	76–80 år	70–75 år	76–80 år
Ett	3	3	1	0,4
To	11	10	6	5
Tre	17	22	24	25
Fire	30	24	26	27
Fem	18	18	17	21
Seks eller flere	21	23	26	22
Antall	(541)	(505)	(559)	(516)

Nettoendringene viser imidlertid en klarere endring dersom vi kontrollerer for når i livet innflyttingen i nåværende bolig fant sted. Andelen bosatt i bolig med fem eller seks rom økte fra henholdsvis 22 til 51 prosent og fra 35 til 54 prosent blant de som sist gang flyttet før de passerte 65. Blant de som flyttet senere i livet, ble tilsvarende andel redusert fra henholdsvis 60 til 15 prosent og fra 52 prosent til 17 prosent (tabell 4.16).

Tabell 4.16 Antall rom forrige og nåværende bolig etter alder ved innflytting og alder i dag. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	70–75 år				76–80 år			
	Flyttet før 65		Flyttet etter 65		Flyttet før 65		Flyttet etter 65	
	Forrige	Nåvær	Forrige	Nåvær	Forrige	Nåvær	Forrige	Nåvær
Ett	4	1	2	2	3	1	1	-
To	13	3	4	13	12	3	6	10
Tre	19	19	8	42	26	14	14	48
Fire	32	26	25	28	23	28	27	25
Fem	15	18	28	11	18	25	18	12
Seks eller m	7	33	32	4	17	29	34	5
N	(413)		(127)		(336)		(169)	

Når vi ser på bruttoendringene, får vi et enda klarere bilde av bevegelser mot større boliger blant dem som flyttet tidlig (tabell 4.17). Tabell 4.17 viser at de som flyttet før de fylte 65 år flyttet til større boliger. Blant dem som flyttet etter 65 år, er det nesten utelukkende en endring hva angår antall rom mot reduksjon eller i beste fall status quo (tabell 4.18).

Tabell 4.17 Antall rom i nåværende bolig betinget av antall rom i forrige bolig blant dem som flyttet før de passerte 65 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

Fra: horisontal Til: vertikal	Ett	To	Tre	Fire	Fem	Seks eller flere.
Ett	7	-	1	1	-	1
To	19	4	5	1	1	2
Tre	19	15	16	15	20	18
Fire	26	32	25	29	22	25
Fem	15	14	27	26	16	15
Seks e. f.	11	33	26	27	41	40
N	(27)	(91)	(168)	(208)	(119)	(129)

Tabell 4.18 Antall rom i nåværende bolig betinget av antall rom i forrige bolig blant de som flyttet etter de passerte 65 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

Fra: horisontal Til: vertikal	Ett og To	Tre	Fire	Fem	Seks eller flere
Ett	11	-	1	-	-
To	42	29	9	5	5
Tre	47	56	49	49	36
Fire	-	15	26	32	33
Fem	-	-	10	9	20
Seks e. f.	-	-	4	6	6
N	(19)	(34)	(77)	(66)	(98)

Den siste variabelen som gir oss mulighet til å studere bruttoendring, er spørsmålet om boligens tilgjengelighet, tidligere i rapporten definert som trappefri adkomst til inngangsparti og alle viktige rom på inngangsplanet. Tabell 4.19 viser tilgjengelighet for nåværende bolig betinget av forrige boligs tilgjengelighet og alder ved siste flytting. Tabellen viser at flytting før 65 år i hovedsak er flytting fra og til boliger som ikke oppfyller vårt tilgjengelighetskrav. Samtidig er det en svak tendens til at de som hadde hatt en tilgjengelig bolig tidligere, oftere enn de andre flyttet til en tilgjengelig bolig. Blant de som flyttet etter 65 år, er det en stor overvekt av flytting fra en bolig som ikke er tilgjengelig til en som er det. Også her er sannsynligheten større for å ende i en tilgjengelig bolig dersom man allerede kom fra en slik bolig. Nå kan det likevel være alarmerende at 29 prosent av dem som flytter fra en tilgjengelig bolig så sent i livet flytter inn i en bolig som ikke er tilgjengelig. Hvis vi derimot bruker vårt noe mer omfattende og pragmatiske tilgjengelighetsmål (se tabell 3.10), reduseres denne andelen til 16 prosent.

Tabell 4.19 Tilgjengelighet for nåværende bolig betinget av etter forrige boligs tilgjengelighet og alder ved siste flytting. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	Flyttet før 65		Flyttet etter 65	
	Ikke tilgjengelig	Tilgjengelig	Ikke tilgjengelig	Tilgjengelig
Andel tilgjengelige av nåværende bolig	26	36	56	71
Antall	(656)	(93)	(241)	(55)

For resten av variablene som kan betinge sen flytting, har vi ikke data om forrige bolig. Vi må derfor nøye oss med å rapportere nettoendringer ved å sammenlikne fordelingene blant dem som flyttet tidligere og sent i livsløpet. En slik variabel er eieform til boligen. Vi registrerer så godt som ikke noen leieforhold, og disse resultatene harmonerer derfor svært godt med våre tidligere funn om at nærmere 95 prosent av alle nordmenn oppnår eierskap før eller senere i livsløpet (Sandlie og Gulbrandsen 2021, s.139).

Vi har ikke spurt om eierform til forrige bolig. Vi må derfor nøye oss med å sammenlikne de som har flyttet i høy alder (etter 65) med de som ikke har gjort det. Tabell 4.20 viser en sterk overgang fra individuelle til mer kollektive eierformer. Dette samsvarer forøvrig helt med tilsvarende funn fra 2019, en undersøkelse der flytting før og etter 60 år utgjorde skillepunktet (Sørvoll m. fl 2020, s 46). Vi har her supplert web-data for gruppen 71–80 med de postale data for aldersgruppen 81–85. Den påviste nettoendringen som følge av sen flytting blant de eldste er svært lik det vi finner blant de yngre.

Tabell 4.20 Eierform etter alder ved innflytting og alder i dag. Prosent. Kilde: web- og postal undersøkelsen

	71–75 Web		76–80 Web		81–85 Post	
	Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65
Selveier	75	44	76	41	71	40
Seksjonseier	8	23	10	32	6	28
Andelseier	13	28	11	18	12	16
Leier privat	1	4	2	6	2	5
Leier kommunal	0,2	-	-	1	-	2
Annet	2	2	1	2	3	2
Ubesvart					6	8
N	(413)	(127)	(336)	(169)	(281)	(182)

Har folk flyttet inn i en ny eller en brukt bolig? Vi har definert som en nybygd bolig de boliger der byggeår og innflyttingsår er det samme, samt de boliger der innflyttingsår er året etter oppgitt byggeår. I aldersgruppen 71–80 år oppfylles det

første kriteriet av 41 prosent, mens 5 prosent oppfyller det andre. I aldersgruppen 70–80 år har altså 46 prosent av de som har flyttet, flyttet inn i en nybygd bolig.

Det er bare ett sted der innflytting i nybygg er klart mer vanlig enn innflytting i en brukt bolig, og det er blant de som bor i sentrum av storbyer. Forøvrig er andelen relativt like og viser ikke tegn til noe systematisk mønster blant dem som har flyttet inn tidlig eller sent i livsløpet.

Tabell 4.21 Andel som har flyttet inn i nybygd bolig betinget av nåværende bosteds beliggenhet og av om flytting skjedde før eller etter 65 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

Sentrum storby		Forstad storby		Småby		Tettsted landkommune		Spredtbygd	
Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65
28	51	39	44	47	45	62	53	43	32
(76)	(35)	(189)	(75)	(176)	(92)	(182)	(57)	(110)	(22)

Inntekt, formue og sosial bakgrunn

Er det sånn at flyttemønstre varierer med utdanningsnivå? Ut fra våre data er det ingen ting som tyder på det. Verken det å bo i en tilgjengelig bolig eller det å ha flyttet etter fylte 65 år viser seg å henge sammen med utdanningsnivå (Tabell 4.22).

Tabell 4.22 Andel som bor i en tilgjengelig bolig og andel som har flyttet etter 65 år betinget av utdanningsnivå. Alle 70–80 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	Grunnskole	Videregående	Fagutdanning	Universitet/høgskole
Andel som bor i tilgjengelig bolig	36	38	37	35
Andel som flyttet etter 65	28	28	23	28
Antall:	(80)	(222)	(116)	(153)

Det ser heller ikke ut til at boligformue er korrelert med utdanningsnivå (Tabell 4.23). Nå er riktignok disse data nokså usikre ettersom det spørres om beløp. Følgelig er også andelen ubesvart store, særlig blant de med lavest utdanning (79 prosent ubesvart). For de tre andre utdanningsgruppene ligger denne andelen rundt 30 prosent.

Tabell 4.23 Antatt markedsverdi for bolig etter utdanningsnivå. I millioner kroner. Kilde: web-undersøkelsen

	Grunnskole	Videregående	Fagutdanning	Universitet/ høgskole
1. kvartil	2,8	3	2,8	5
Median	4	4.5	3,8	5
3. kvartil	10	7	5	8,3
Antall:	(47)	(171)	(86)	(513)
Antall ubesvart	(37)	(51)	(30)	(140)

Når vi likevel i tabell 4.24 finner noe høyere boligformue blant dem som har flyttet sent enn blant de øvrige, synes dette i liten grad å kunne forklares med sosial bakgrunn.

Tabell 4.24 Antatt boligformue avhengig av om man flyttet før eller etter 65 år. I millioner kroner. Kilde: web-undersøkelsen

	1. kvartil	Median	3. kvartil
Ikke flyttet etter 65	3	4,5	8
Flyttet etter 65	3,5	5	9,5

Hva angår årsinntekt er det 72 prosent som har besvart spørsmålet. Som tabell 4.25 viser, har de sene flytterne noe høyere inntekt enn de som gjorde sin (foreløpige) siste flytting tidligere i livet.

Tabell 4.25 Samlet brutto husholdsinntekt i 1000 kr avhengig av om man flyttet før eller etter 65 år. Kilde: web-undersøkelsen

	1. kvartil	Median	3. kvartil
Ikke flyttet etter 65	500	720	1200
flyttet etter 65	525	800	2000

De mest usikre data her er svarene på spørsmålet om bankinnskudd. Bare 56 prosent har svart. Ikke overraskende har de som har flyttet etter 65 lavere bankinnskudd, men forskjellene kan ikke sies å være store.

Tabell 4.26 Samlet bankinnskudd i 1000 kr avhengig av om man flyttet før eller etter 65 år. Kilde: web-undersøkelsen

	1. kvartil	Median	3. kvartil
Ikke flyttet etter 65	250	800	3000
flyttet etter 65	200	600	2500

Det er rimelig å forvente at lavere finanskapital blant sene flyttere oppveies av høyere gjeld. På spørsmål om gjeld er det 78 prosent som har svart. Både blant de som har flyttet etter 65 år og de øvrige oppgir litt over halvparten at de ikke har gjeld. Blant de som oppgir å ha gjeld er det mer gjeld blant de sene flytterne enn

blant de tidligere. Verdien for 3. kvartil blant de som har flyttet etter 65 år er 1,5 millioner mot 600 000 kroner blant de som ikke har flyttet etter fylte 65.

Vi har her gitt en ganske overfladisk presentasjon av de økonomiske variablene. Vi vil understreke at tallene representerer usikkerhet siden ubesvart andelen er høy, også i webundersøkelsen.

Sivil status og samlivsstatus

Endring av sivilstatus eller familiesituasjon vil normalt endre boligbehov og dermed være en faktor som kan utløse både ønske om flytting og faktisk flytting. Tabell 4.27 viser at de som er gifte eller samboere i minst grad har flyttet på seg i høy alder. Det er de som har blitt alene som enke eller enkemann som oftest har flyttet sent i livet.

Tabell 4.27 Andel som har flyttet etter 65 år avhengig av sivilstatus i 2023. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	Gift/samboer	Tidligere gift	Enke/enkemann
Flyttet etter 65 år	24	35	42
	(716)	(132)	(158)

Både det å bli alene og det å flytte er viktige endringer i den enkelte husstand.. Kommer flytting før eller etter endring av sivilstatus? Siden vi både har data om innflyttingsår i boligen og år for siste endring av sivilstatus, kan vi lage en variabel som sier noe om hvordan disse hendelsene forholder seg til hverandre i tid. Respondentene fordeler seg helt jevnt ut fra om siste endring i sivilstatus skjedde før eller etter siste innflytting. 46 prosent ble skilt eller ble enke/enkemann før siste innflytting, 8 prosent ble skilt eller ble enke/enkemann samme år som siste innflytting og 46 prosent ble skilt eller ble enke/enkemann etter siste innflytting. Tabell 4.28 viser at plassering av siste endring av sivilstatus i livsløpet, er forskjellig alt ettersom siste flytting skjedde sent etter tidligere. De som sist gang flyttet tidlig i livsløpet har oftest endret status etter at de flyttet, de som flyttet sent hadde oftest foretatt siste endring av sivilstatus før. Det skal legges til at det er siste endring av status vi har registrert. Tidligere endringer, som for eksempel år for inngåelse av ekteskap, vet vi ikke noe om.

Tabell 4.28 Om siste endring i sivilstatus skjedde før eller etter innflytting i bolig etter om siste innflytting skjedde før eller etter 65 år. Alle 70–80 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	Flyttet inn før 65 år	Flyttet inn etter 65 år
Etterpå	63	20
Samtidig	6	12
Før	31	69
Antall	(177)	(112)

Ser vi bare på de som er blitt enke eller enkemann, er 63 prosent blitt dette etter de flyttet, 5 prosent samme år og 22 prosent før de flyttet. Som vi ser av tabell 4.29 er tidsrekkefølgen sterkt betinget av alder ved innflytting. Nesten ni av ti enker eller enkemann som flyttet inn før de rundet 65 år, opplevde partners død mens de bodde i denne boligen. Tilsvarende gjelder for en tredel av de som flyttet sendt i livsløpet.

Tabell 4.29 Det å bli enke eller enkemann etter hvordan dette befinner seg tidsmessig i forhold til alder ved innflytting i nåværende bolig. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	Før 65	Etter 65
Før	13	57
Samme år	1	11
Etterpå	86	32
N	(92)	(66)

Sistegangskjøpere

Uansett alder må begrepet *sistegangskjøpere* sies å være svært dekkende for å beskrive mennesker som har flyttet sent i livet (jf. Sandlie og Gulbrandsen 2021). Blant sistegangskjøpere i 70-åra regner tre av fire ikke med å flytte flere ganger, mot under halvparten blant jevnaldrende somflyttet før de var 65. Konkrete flytteplaner i den siste gruppen er det imidlertid lite av. Kun 10 prosent regner med å flytte i løpet av de neste fem åra. Som det gikk fram av tabell 4.1, hadde 16 prosent i aldersgruppen 76–80 år flyttet da de var mellom 70 og 75 år, så det er ikke utenkelig at en del faktisk kommer til å flytte.

Tabell 4.30 Forekomst av flytteplaner etter alder ved innflytting i nåværende bolig og alder i 2023. Prosent. Kilde: web- og postal undersøkelse

	70–75 år		76–80 år		81–85 år	
	Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65	Før 65	Etter 65
Vil flytte i løpet av de neste fem årene	9	5	8	4	6	3
Vil flytte i løpet av de neste seks til ti årene	3	2	3	1	1	1
Regner med å flytte, men første etter 10 år	4	2	5	1	2	2
Utelukker ikke å flytte i framtida	32	16	30	16	15	10
Regner ikke med å flytte	47	74	46	74	46	63
Usikker/vet ikke	5	1	8	5	19	14
Ubesvart	-				10	7
N	(437)	(129)	(363)	(184)	(281)	(182)

Vi har her for enkelthetens skyld valgt å beskrive aldersgruppen 76–80 år kun ved hjelp av nettundersøkelsen. I den postale undersøkelsen er det klart flere i aldersgruppen 76–80 år som enten har krysset av for vet ikke eller har ubesvart. Når det gjelder de som har nådd første halvdel av 80-åra, er disse data preget av den samme usikkerheten, særlig blant de eldste som fortsatt bor i den boligen de bodde i da de var 64 år. Vi presenterer likevel denne aldersgruppen for å vise at vi også her kan se tendensen til at sen flytting går sammen med fravær av konkrete flytteplaner.

Vi har tolket sen flytting som en flytting i forkant av eventuelle forventede vansker, men som det ikke er mulig å vite når kommer eller hvor alvorlige de vil bli. Vi har spurt hva et mulig økt behov for pleie og omsorg betyr med hensyn til bosituasjon. Hvis man svarer at man vil bli boende i nåværende bolig, kan dette være en god indikator på at man har en aldersvennlig bolig. Vi kan imidlertid ikke utelukke at de undervurderer eget behov.

Tabell 4.31 viser at sen flytting øker sannsynligheten for å bli boende i nåværende bolig selv om behovet for omsorg og pleie skulle øke. Forskjellen er imidlertid mindre enn hva vi fant for konkrete flytteplaner. Dette er ikke urimelig siden vi her spør om noe som vil kunne komme til å angå de fleste, uten at en vet med sikkerhet når eventuelle behov oppstår. Samtidig ser vi en interessant endring når vi beveger oss til de som har nådd første halvdel av 80-åra: Effekten av sen flytting forsvinner. Dette kan enten bety at mange nå er i en livsfase der effekten av sen flytting ikke har samme betydning som tidligere, rett og slett fordi folk begynner å merke de behovene vi omtaler. Men det kan også skyldes generasjonsulikheter. Vi har i kommentarene til tabell 4.1 nevnt at de eldste kanskje ennå ikke er helt ferdige med sin «sistegangsetablering». Men det kan også skyldes at de som nå er i 80-åra møtte et annen boligtilbud da de var i 60-åra, og hadde langt færre tilgjengelige og aldersvennlige boliger å velge mellom.

Tabell 4.31 Dersom du skulle få større behov for pleie og omsorg; hvilken boform ville du da foretrekke? Fordelt etter alder og om innflyttingen skjedde før eller etter fylte 65 år. Prosent. Kilde: web- og postal undersøkelse

	70–75 år		76–80 år		81–85 år	
	Ikke flyttet	Flyttet	Ikke flyttet	Flyttet	Ikke flyttet	Flyttet
Bo i nåværende bolig	43	54	44	59	48	46
Flytte til annen ordinær bolig	17	11	15	10	4	4
Flytte til omsorgsbolig	35	30	38	27	35	38
Flytte til sykehjem	3	5	3	4	6	7
Ubesvart	1	-	-	-	6	6
N=	(437)	(129)	(363)	(184)	(281)	(182)

Tabell 4.32 viser at sen flytting bidrar til at eldre i mindre grad er avhengig av bil for å bli boende i egen bolig. Blant de som har flyttet etter fylte 65 år oppgir 27

prosent i aldersgruppen 70–80 år at de er avhengig av bil for å bli boende i nåværende bolig, mens tilsvarende andel blant de som har flyttet før fylte 65 år er 41 prosent. Dette kan være et uttrykk for at flytting sent i livet innebærer en planlegging for en alderdom der de er mindre avhengig av egen bil.

Tabell 4.32 Andel som er avhengig av bil for å bli boende i nåværende bolig blant hjemmeboende 70–80 år ut fra om de har flyttet før eller etter fylte 65 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen.

	Før 65 år	Etter 65 år
Ja	41	27
Nei	51	65
Usikker/vet ikke	7	8
N=	(800)	(313)

I tabell 4.33 sammenlikner vi de som har flyttet sent i livet med de som ikke har gjort det, etter bosted. Den første gruppen beskrives ved hjelp av boligen de nå bor i, mens den andre gruppen beskrives ved hjelp av boligen de flyttet fra. Som vi ser er det redusert bilavhengighet særlig i en gruppe, nemlig blant de som har flyttet fra en bolig i spredtbygde strøk. Men i alle grupper ser vi redusert avhengighet av bil blant flytterne enn blant de som ikke har flyttet. Eneste unntak er de som enten fortsatt bor i eller har flyttet fra en småby. Her er andelen bilavhengige lik i de to gruppene.

Tabell 4.33 Prosent avhengig av bil etter bosted og sen flytting. Aldersgruppen 70–80 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

Ikke flyttet etter 65. nåværende bosted	Sentrum storby	Forstad storby	Småby	Tettsted landkommune	Spredtbygd
Andel avhengig av bil	19 %	31 %	29 %	46 %	81 %
N	(78)	(190)	(181)	(181)	(192)
Flyttet etter 65 forrige bosted	Sentrum storby	Forstad storby	Småby	Tettsted landkommune	Spredtbygd
Andel avhengig av bil	13 %	20 %	29 %	46 %	24 %
N	(32)	(82)	(69)	(69)	(42)

Boligønsker

De fleste som har besvart undersøkelsen bor i en ordinær bolig, enten alene eller sammen med ektefelle. For å undersøke om eldre ønsket mer kontakt med andre, enten i familien eller utenforstående, har vi stilt spørsmål om folk ønsker boformer som gir mer kontakt med andre mennesker. Vi presenterte tre ulike alternative boformer, og ba folk svare på om disse kunne være aktuelle for dem. De tre

formene var generasjonsbolig, bofellesskap med folk med ulik alder og bofellesskap med folk med samme alder (tabell 4.34).

Tabell: 4.34 Andel som oppgir om ulike boformer kan være aktuelle blant hjemmeboende eldre 70 år eller eldre. Prosent. Kilde: web- og postal-undersøkelsen

		Web		Post	
		70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Generasjonsbolig	Ja	14	12	10	9
	Nei	71	70	42	40
	Usikker/vet ikke	15	18	18	15
	Ubesvart	-	-	30	36
N=		(575)	(550)	(464)	(498)
Bofellesskap med ulik alder	Ja	16	13	13	12
	Nei	61	63	35	33
	Usikker/vet ikke	21	22	22	19
	Ubesvart	2	2	30	37
N=		(575)	(550)	(464)	(498)
Bofellesskap med samme alder	Ja	26	26	20	17
	Nei	53	51	28	30
	Usikker/vet ikke	21	22	27	24
	Ubesvart	1	1	25	29
N=		(575)	(550)	(464)	(498)

Uavhengig av om respondentene har flyttet eller ikke etter fylte 65 år, er det bare drøyt hver tiende som oppgir henholdsvis generasjonsbolig eller bofellesskap med folk av ulik alder som aktuelt for seg. Det er bofellesskap med folk av samme alder som får mest støtte, men også her er det et ganske stort flertall som ikke anser dette som aktuelt. Dette samsvarer med tidligere studier vi har gjennomført (Sørvoll mfl. 2020), der vi har pekt på at interessen for slike bofellesskap sannsynligvis er mindre enn det for eksempel Brevik og Schmidt (2005) har argumentert for.

Når det gjelder den postale undersøkelsen er det en mye høyere andel ubesvart. Vi vet ikke hvor mange av disse som ikke har svart fordi alternativet ikke var aktuelt, eller ikke har svart fordi de ikke hadde noen mening. Utelater vi ubesvart fra prosentueringsbasen, står vi i fare for å blåse opp andelen som ser disse alternativene som aktuelle. Det vi rimelig trygt kan konkludere med er at slike mer sosiale alternativ ikke får mer tilslutning blant dem som er i 80-åra enn blant de yngre.

Et annet tema vi har spurt om, er ønsket om å bo sammen med andre seniorer eller eldre i en bolig med tilknyttede fellesarealer. Som eksempel på hva slike fellesarealer kan brukes til, nevnte vi i spørsmålet trimrom, felles kjøkken eller samlingslokaler.

Som vi ser av tabell 4.35 er det uansett alder eller datainnsamlingsmetode ytterst få som bor i en slik bolig i dag. Det er også en svært lav andel som kunne tenke seg å bo i en slik bolig nå. Cirka én tredjedel kunne tenke seg en slik bolig på lengre sikt, mens en minst like høy andel ikke kunne tenke seg en slik bolig i det hele tatt. Vi kan derfor konkludere med at det er en svært lav etterspørsel etter slike boliger. Hvorvidt en har flyttet sent eller ikke, er her helt uten betydning for svarfordelingene (tabell ikke vist).

Tabell 4.35 Andel som kan tenke seg å bo i en leilighet med tilknyttede fellesarealer (f.eks. trimrom, felles kjøkken, samlingslokaler) sammen med andre seniorer og eldre blant hjemmeboende 70 år eller eldre. Prosent. Kilde: web- og postal undersøkelsen

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Ja, bor i slik bolig i dag	2	2	2	2
Ja, kan tenke meg slik bolig nå	5	6	3	6
Ja, kan tenke meg slik bolig på lengre sikt	37	36	28	20
Nei, kan ikke tenke meg slik bolig	40	41	37	37
Vet ikke/usikker	15	15	25	25
Ubesvart	-	-	5	10
N=	(575)	(550)	(464)	(498)

Selv om den umiddelbare etterspørselen er svært lav, kan det likevel være av interesse å vite hvordan folk har vurdert fordeler og ulemper med slike boliger. Tabell 4.36 viser svarene fra nettundersøkelsen. Som vi ser er drøyt halvparten positive til fordeler med slike boliger, uten at dette har gitt seg utslag i ønske om å bo slik. Flest er enig i påstanden om at man slipper å gjøre vedlikehold, og det er vel ganske uavhengig av fellesareal eller ikke. Nesten halvparten er enig i påstanden om at de foretrekker å være sosial på andre arenaer. Å bygge slike fellesarealer vil gi høyere byggekostnader, men det er likevel svært få som er enige i at det er for dyrt å bo i denne type bolig.

Tabel 4.36: Andel som sier seg enig eller uenig i ulike påstander om å bo i bolig med tilknyttede fellesarealer blant hjemmeboende eldre 75 år eller eldre. Prosent (N=1125). Kilde: web-undersøkelsen

	Svært enig	Enig	Verken eller	Uenig	Svært uenig	Usikker/vet ikke
Det gir tilgang til gode tjenester	7	48	26	4	2	13
Det gir tilgang på sosialt fellesskap	12	58	18	3	2	6
Det gir muligheten til å leve et aktivt liv	8	46	30	4	2	10
Man slipper å vedlikeholde stor bolig	22	61	10	1	1	4
Det er for dyrt	4	15	35	10	2	34
Det er negativt at man ikke får bo i nærheten av mennesker i alle aldre	3	21	43	15	2	15
Det er ikke tiltalende å bo i bolig med fellesarealer og fellesaktiviteter for beboerne	4	16	32	29	8	11
Jeg foretrekker å være sosial på andre arenaer	6	40	37	9	1	8

Det er få eldre som leier egen bolig. Samtidig kan det tenkes at de ville være mer tilbøyelige til å leie bolig i eldre år, dersom boligen var spesielt tilrettelagt for alderdom og nedsatt funksjonsevne. I tabell 4.37 ser vi at omkring hver femte person i aldersgruppen 70–85 år svarer bekreftende på at dette kan være aktuelt. Det er ingen forskjell mellom de som er under og over 75 år.

Tabell 4.37 Andel som oppgir at leie av bolig kan være aktuelt, dersom boligen er spesielt tilrettelagt for alderdom og nedsatt funksjonsevne blant hjemmeboende eldre 70 år eller eldre. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelsen

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Ja	21	22	23	21
Nei	53	51	42	39
Vet ikke/usikker	26	27	30	29
Ubesvart	-	1	6	12
N=	(575)	(550)	(464)	(498)

I hvilken grad eldre er åpne for å leie en spesielt tilrettelagt bolig varierer imidlertid med om de har flyttet etter fylte 65 år. Som vi ser av tabell 4.38, er de som har flyttet sent i livet mer negative til en slik mulighet enn de som har flyttet tidligere. Forskjellen er imidlertid minst blant dem som er mellom 81 og 85 år.

Tabell: 4.38 Andel som oppgir at leie av bolig kan være aktuelt, dersom boligen er spesielt tilrettelagt for alderdom og nedsatt funksjonsevne blant hjemmeboende eldre 70 år eller eldre etter om de har flyttet før eller etter fylte 65 år. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelsen

	70–75 år		76–80 år		81–85 år (post)	
	Før 65 år	Etter 65 år	Før 65 år	Etter 65 år	Før 65 år	Etter 65 år
Ja	22	19	23	19	21	24
Nei	52	62	46	61	37	45
Vet ikke/ usikker	27	19	31	19	34	24
Ubesvart	-	-	1	1	8	8
N=	(437)	(129)	(363)	(184)	(281)	(182)

Tilrettelegging av bolig

Et alternativ til flytting er å gjøre endringer i nåværende bolig. De som ikke svarer at boligen er svært bra eller bra tilrettelagt for personer med nedsatt bevegelse, ble spurt om de hadde vurdert å gjøre tilpasninger i boligen for å bedre tilgjengeligheten med tanke på funksjonsnedsettelse eller helseutfordringer. Tabell 4.39 viser at kun drøyt 15 prosent av de som bor i en bolig som ikke er tilrettelagt har vurdert å gjøre tilpasninger. Tabell 4.40 viser at slike vurderinger er klart betinget av om folk har flyttet sent i livsløpet eller ikke. Andelen som svarer nei, er klart høyere blant dem som har flyttet etter de fylte 65 enn blant dem som ikke har flyttet etter denne alderen.

Tabell 4.39 Andel som har vurdert å gjøre tilpasninger i boligen for å bedre tilgjengeligheten med tanke på funksjonsnedsettelse eller helseutfordringer blant hjemmeboende eldre 70–85 år. Prosent. Kilde: web- og postal undersøkelse

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Ja	15	15	16	17
Nei	67	65	68	62
Usikker/vet ikke	17	20	17	22
N=	(357)	(330)	(339)	(356)

Tabell 4.40: Andel som har vurdert å gjøre tilpasninger i boligen for å bedre tilgjengeligheten med tanke på funksjonsnedsettelse eller helseutfordringer blant hjemmeboende eldre 76–80 år etter om de sist gang flyttet før eller etter de passerte 65 år. Prosent. Kilde: web-undersøkelsen

	Ikke flyttet etter 65	Flyttet etter 65
Ja	16	11
Nei	64	81
Usikker/vet ikke	20	8
Antall:	(567)	(113)

I hvilken grad man vurderer å gjøre tilpasninger på nåværende bolig, vil også henge sammen med fremtidige flytteplaner. Tabell 4.41 viser forekomsten av konkrete flytteplaner i de nærmeste fem årene ut fra om de vurderer å gjøre tilpasninger på boligen eller ikke. Utvalget for tabellen er begrenset til de i aldersgruppen 70–80 år som ikke har flyttet etter fylte 65 år. Det er flere som regner med å flytte blant dem som ikke har vurdert å gjøre tilpasninger enn blant dem som har vurdert å gjøre det. Men selv blant de som har vurdert å gjøre tilpasninger er imidlertid andelen med flytteplaner ikke høyere enn 14 prosent.

Tabell 4.41: Flytteplaner blant hjemmeboende mellom 70 og 80 år, som ikke har flyttet etter fylte 65, ut fra om de vurderer å gjøre tilpasninger i boligen eller ikke. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelsen

	Ja, vurderer å gjøre tilpasninger	Nei, vurderer ikke å gjøre tilpasninger
Andel med konkrete flytteplaner neste fem år	5	14
Antall:	(91)	(360)

Vi har også spurt alle om de har vært i kontakt med kommunen for å gjøre tilpasninger av boligen. Tabell 4.42 viser at svært få har tatt kontakt med kommunen for å få bistand til slik tilpasning. Det klart vanligste svaret er at man ikke har hatt behov for bistand.

Tabell 4.42: Andel som har tatt kontakt med kommunen for å få bistand til tilpasning av boligen blant hjemmeboende eldre 70 år eller eldre. Prosent. Kilde: web- og postalundersøkelsen.

	Web		Post	
	70–75 år	76–80 år	76–80 år	81–85 år
Ja	2	2	2	5
Nei, har ikke vært i kontakt	33	36	36	39
Nei, har ikke hatt behov for bistand	65	62	54	46
Ubesvart	1	-	8	10
N=	(575)	(550)	(464)	(498)

Selv om vi snevrer oss inn mot de som skulle utgjøre målgruppen for rådgivning i kommunene, nemlig de som har vurdert å gjøre tilpasninger, viser tabell 4.43 det samme bildet selv i denne gruppen. Bare fem prosent har vært i kontakt med kommunen, og 30 prosent har ikke hatt behov for bistand. Dette kan være et uttrykk for at det er behov for mer informasjon om denne muligheten.

Tabell 4.43 Andel som har tatt kontakt med kommunen for å få bistand til tilpasning av boligen blant hjemmeboende eldre 70–80 år som har vurdert å gjøre tilpasninger av boligen. Kilde: web-undersøkelsen.

	Prosent
Ja	5
Nei, har ikke vært i kontakt	64
Nei, har ikke hatt behov for bistand	30
Ubesvart	3
N=	(104)

«Flytt mens du kan!»

Flytting har også vært et sentralt tema i fokusgruppeintervjuene, og deltakerne har mange meninger om temaet. I to av kommunene har mange av deltakerne allerede flyttet til en enklere bolig, og noen av dem som ikke har flyttet gir inntrykk av å tenke mye på det. Her er et sitat fra en av deltakerne som bor i leilighet, men i fjerde etasje uten heis, og som tenker mye på fremtidig flytting:

Flytting, det er en prosess. Jeg skulle ønske det kunne finnes et prosjekt eller noe som kunne tilrettelegge for flytting. (...). Jeg har vært fornøyd med borettslaget og det ligger sentralt da, så handling, det blir jo verre etter hvert da. Jeg blir snart 77. Og jeg har bil, nå. Og så er det dette at hvis jeg skal flytte så vil jeg også tenkte på dette med at det er mange som får hjerneslag, så da er det stort sett trappefri adkomst, for mye av bebyggelsen, i borettslaget er det også rekkehus, med trapper innvendig. Jeg vet ikke, da måtte jeg bo på en etasje hvis det skjer noe med meg. Jeg har kneprotese for så vidt, og litt sånn behandling mot benskjørhet og sånn. Man må tenke litegranne, eldre faller, slår seg, får skader.

Sitatet fanger opp hvordan flytting er en kompleks prosess som involverer både praktiske og emosjonelle forhold. Flere av de eldre (over 83 år) deltakerne i intervjuene gir også uttrykk for at flytting nå er for sent:

C: Jeg er 86 år, jeg bor i enebolig. Og jeg er alene. Og jeg bor oppe på den toppen der (peker). Og jeg har bil. Og når det er vinter, hvis jeg ikke kan kjøre bil, da kan jeg ikke komme ut. Jeg har veldig vonde knær. Jeg har artrose i begge knærne. Så jeg skulle jo helst ha flyttet før. Nå er det for sent.

F: Det er aldri for sent!

C: Jo det er for sent. Du skal pakke sammen et helt hus, med mye greier, herregud... Jeg har alt for mye. Men..., en tenker på det for seint.

Mange var enige i at en flytteprosess er krevende, og forslaget om tilgjengelig flyttehjelp fra kommunen vakte stor entusiasme blant flere. Både hjelp til praktiske formål rundt flytting, som pakking og forflytning av eiendeler, og hjelp til å orientere

seg i markedet og gjøre vurderinger på visning, ble foreslått som tiltak som kunne gjøre beslutningen om flytting lettere.

I kommunen med lavest befolkningstetthet er ikke flytting til leilighet et tema som gis mye oppmerksomhet i gruppeintervjuet. Deltakerne der, som i alder strekker seg fra 75 til 86 år, snakker mye om hvordan de trives i huset eller småbruket de bor på i dag. De setter pris på nærhet til natur samtidig med avstand til andre naboer og den ro det gir i hverdagen. Under beskriver en deltaker på 83 år huset sitt:

Ja, oooo, det er stort, og det er annen etasje, men moren min, hun bodde der til hun var 86, og hun fortalte at trappa, og det er en fin trapp altså, den går sånn (viser sirkler med hendene), men holder du deg i gelenderet så er det trygt altså. Og hun sa at det var hennes mosjon, hun var ikke så mye ute ellers, jeg er litt mer aktiv da, men... ja så jeg trives godt, og jeg har nå fått meg drivhus igjen, jeg hadde et før, jeg vil gjerne drive på ute.

Økonomi er et forhold som påvirker flytteplaner, og dette kommer også til uttrykk i gruppeintervjuene. Bekymring for at salg av enebolig ikke vil gi nok økonomiske midler til å kjøpe en leilighet mer sentralt kom opp i alle tre kommunene, men den påfølgende diskusjonen tyder på at dette oppleves ulikt fra kommune til kommune. I den mest tettbygde kommunen ble diskusjonen ganske raskt avsluttet med at en av deltakerne sa «om man selger noe og kjøper noe nytt er det vel stort sett balanse i det». I den middels tettbygde kommunen var økonomien en større bekymring. Flere hadde allerede solgt og kjøpt nyere leiligheter, og fortalte at økonomien i det var ok. Likevel var bekymring for økonomi noe som ble trukket fram av alle som fortsatt eide eneboliger og vurderte kjøp av leilighet. Også i den spredtbygde kommunen var det en delt bekymring knyttet til hvilke muligheter et salg av enebolig ville gi i markedet for leiligheter. Det var få i gruppeintervjuet som planla for slik flytting, men temaet syntes likevel å være kjent for dem. I denne gruppa kom det imidlertid fram at flere eide mer enn én bolig, og at bekymringen for salg og flytting også var knyttet til at andre familiemedlemmer allerede disponerte eller skulle overta bygningene. Innsikten fra gruppeintervjuene kan altså si oss at bekymring for økonomiske konsekvenser av flytting til mindre, nyere og mer sentralt beliggende bolig er til stede blant eldre over 75 år. Om det er grunn til denne bekymringen kan ikke gruppeintervjuene gi noe svar på, derimot gir de innsikt i at det som framstår som en økonomisk bekymring ikke er knyttet til økonomi alene, men også til forhold som beliggenhet, emosjonell tilknytning og arv mellom generasjoner.

I sammenhengene der tema var flytting ble det også stilt spørsmål til deltakerne i fokusgruppeintervjuene om de kunne tenke seg å bo i en leilighet der de har mulighet til å benytte fellesarealer som deles med andre. De fleste av deltakerne var positive til det, unntaket var noen av deltakerne i den mest spredtbygde kommunen. Under er en beskrivelse av hvordan en deltaker så for seg en slik mulighet til å bo sammen med andre:

Jeg har jo tenkt på, etter at jeg sa ja til å komme hit i dag, at hvis jeg skulle ønske meg en leilighet, så vil jeg gjerne bo et sted, et bofellesskap, hvor man hadde et fellesareal. Jeg kunne kanskje greid meg med ett soverom, hvis det fantes leilighet eller ekstra soverom som man kunne bestille og leie hvis man fikk besøk. Men ei passe stor leilighet, med kjøkken og stue og soverom, men i tillegg, fellesarealer. Og gjerne ei kantine av noe slag, så man kunne kjøpe seg middag og... Det er det jeg kunne ønske meg.

Men deltakerne ga også uttrykk for hva som ikke var en bra løsning for bofellesskap:

Men til det med bofellesskap, slik som på Toppen³, jeg ønsker meg absolutt ikke et bofellesskap som ligger 15 kilometer unna sentrum, for jeg kjenner folk som bor der på Toppen, og det skjer ingen ting der, og de har ingen mulighet til å komme seg et sted hvor det skjer noe heller.

En av deltakerne i den mest spredtbygde kommunen som var positiv til bofellesskap vektla samtidig at det måtte bygges på en måte som ga en viss kontakt med naturen:

Jeg ser for meg noe med en etasje, så vi slipper trapper og heiser og alt slik herk, så vi har muligheten til å gå ut, det kan jo være et slikt atrium da, der alle er vendt mot hinan. (...) Je er så glad i å vera ute, så jeg vil gjerne gå rett ut, jeg kunne ikke tenkt meg en liten leilighet med en liten balkong på nordsida, der det aldri er sol eller noe, jeg vil gå ut og vera i sola.

Boligkarriere og flytting før og nå ble naturlig nok et tema i alle gruppeintervjuene. I alle de tre kommunene ble det meningsutveksling blant deltakerne rundt hvordan det er forventet at eldre skal flytte og klare seg selv i dag, opp mot hva som var vanlig «før». Vi avslutter dette kapitlet om flytting med et sitat fra en deltaker i den middels tettbygde kommunen. Sitatet setter ord på en bekymring for ensomhet i alderdommen som kom til uttrykk på ulike måter blant mange i gruppeintervjuene.

Jeg skulle ønske det ble bygd mer sykehjemsplasser, i dag er det jo sånn at du er jo faktisk utafør, eller du er kokko som vi sier når du havner på sykehjem, sånn var det ikke før i verden, da kom du på sykehjem når du var så gammel at du trengte å komme dit, da traff du bygdekjenningene dine og hadde det hyggelig. Nå sitter dem der. Jeg tror ikke det er helt riktig, at det er alle som vil bo hjemme hele livet, altså i sitt gamle hjem. Selv jeg sier det, jeg tror det har blitt for mye av det.

³ Dette er et fiktivt navn.

Oppsummering

I dette kapittelet har vi kartlagt flytting i eldre år og i hvilken grad slik flytting innebærer en tilrettelegging med hensyn til nedsatt funksjonsevne. Sistnevnte kan tolkes som et uttrykk for at eldre planlegger egen bosituasjon for alderdom. Videre har vi kartlagt eldres boligpreferanser med hensyn til ulike sosiale boformer. Slike boformer tenkes gjerne som en mulig boløsning som kan gi eldre større tilgang på sosiale nettverk og eventuelt praktisk hjelp i hverdagen. Vi har også sett på i hvilken grad eldre vurderer tilrettelegging av nåværende bolig, som kan være et alternativ til flytting for å tilpasse bosituasjonen til alderdom og nedsatt funksjonsevne.

Vi finner ingen sammenheng mellom flytting og utdanningsnivå og heller ikke mellom utdanningsnivå og antatt boligformue. De som flytter sent i livet rapporterer imidlertid noe høyere boligformue enn de som enn de som ikke har flyttet sent. De har også høyere samlet husholdsinntekt, men mindre penger i banken. De som har flyttet sent har også noe mer gjeld enn de som ikke har flyttet.

Vi finner at få personer i aldersgruppen 70–80 år har bodd i samme bolig hele livet. De fleste har med andre ord erfaringer med flytting, men tidspunktet den siste flyttingen fant sted har stor betydning for om nåværende bolig er aldersvennlig eller ikke. De som har flyttet etter fylte 65 år bor for eksempel oftere i en tilgjengelig bolig enn de som ikke har flyttet seint i livet. Med tanke på at mange av disse har flyttet fra en enebolig til leilighet, og for en god del innebærer denne flyttingen at de har blitt mindre avhengig av bil, så betyr denne flyttingen sannsynligvis en stor grad av planlegging og tilpassing av bosituasjon med tanke på alderdom. Dette underbygges også av at de som flytter sent, regner svært ofte med at de ikke vil flytte flere ganger. Dette samsvarer godt med funn i tidligere studier av eldre i aldersgruppen 60–75 år (Sørvoll mfl. 2020). Nytt i denne studien er imidlertid at betydningen av flyttingen med hensyn til tilgjengelighet, varierer ut fra det historiske tidspunktet flyttingen fant sted. For de som flyttet rundt årtusenskiftet, altså før aldersvennlige boliger ble et tema i nybyggingen, bidro flytting sent i livet i mindre grad til en tilgjengelig bolig enn hva som er tilfellet blant de som har flyttet i de senere år.

En god del eldre flytter til det vi har definert som nybygg, det vil si boliger der byggeår og innflyttingsår er det samme eller der innflyttingsår er året etter byggeår. I aldersgruppen 70–80 år har i underkant av halvparten av de som flyttet etter fylte 65 år flyttet til en nybygd bolig. Det er bare et sted der innflytting i nybygg er klart mer vanlig enn innflytting i brukt, og det er i sentrum av storbyer. Utover dette er andelene relativt like og viser intet systematisk mønster blant dem som har flyttet inn tidlig eller sent.

Når det gjelder bosted og flyttinger, er det sentrum av storbyer og spredtbygde strøk som særlig skiller seg ut. Tidlig flytting fra sentrum av storbyer ender ofte opp i forsteder. Sent i livet flytter flertall av flytterne fra sentrum i storbyer til en annen bolig sentralt i en storby. Når det gjelder de som flytter sent i livet fra spredtbygde strøk, ender 3 av 4 opp i en bolig som er mer urbant lokalisert. Dette

kan være et uttrykk for planlegging og tilpassing av bosituasjon til alderdom, der også eldre i spredtbygde kommuner flytter nærmere service og tjenester.

Blant de som ikke har flyttet sent i livet, er det nesten ingen som leier. Blant de som har flyttet etter fylte 65 år er leieandelen høyere, men ikke mer enn fire prosent blant dem som er i første halvdel av 70-åra og sju prosent blant de som er i andre halvdel. Ønsket om å eie egen bolig står med andre ord stekt blant eldre. Dette er i tråd med tidligere studier av yngre eldre. Vi har imidlertid kartlagt i hvilken grad eldre kunne tenke seg å leie bolig, dersom boligen var spesielt tilrettelagt for alderdom og nedsatt funksjonsevne. Her viser det seg at omkring hver femte person er åpen for dette, men andelen er lavere blant de som har flyttet sent i livet.

Når det gjelder boligønsker er det relativt få som ønsker å bo i en generasjonsbolig. Det er klart flere som sier at bofelleskap med folk i samme alder kan være aktuelt enn det er som sier bofelleskap med folk i ulik alder. Imidlertid er det så mange som 65 prosent som svarer at ingen av de tre nevnte formene for bofelleskap er aktuelt. Det er videre svært få som bor i en bolig med tilknyttede fellesareal, og ikke mer enn seks prosent som kan tenke seg en slik bolig der de nå er i livsløpet. En drøy tredjedel sier de kan tenke seg en slik bolig på lengre sikt. Men samlet er den største gruppen de som er usikre (15 prosent) eller klart negative (ca 40 prosent).

Et alternativt til å bytte bolig kan være å gjennomføre endringer på nåværende bolig for å tilrettelegge den for alderdom og nedsatt funksjonsevne. Omkring 1 av 6 i alderen 70–85 år oppgir at de har vurdert å bedre tilgjengeligheten med tanke på funksjonsnedsettelse eller helseutfordringer. Vi finner ingen forskjeller mellom de som er eldre eller yngre enn 75 år. Andelen som oppgir at de har vurdert å gjennomføre slike forbedringer varierer imidlertid etter flyttetidspunkt. De som har flyttet etter fylte 65 år har i langt mindre grad vurdert dette enn de som ikke har gjennomført flytting seint i livsløpet. Dette kan være et uttrykk for at sein flytting er gjennomført med tanke på alderdom og funksjonsnedsettelse, slik at behovet for å gjennomføre utbedringer for å bedre tilgjengelighet ikke er til stede. Alternativt kan konkrete flytteplaner også redusere tilbøyeligheten til å vurdere utbedringer av nåværende bolig. Blant de som ikke har flyttet etter fylte 65 år er klart flere som har planer om å flytte de nærmeste fem årene enn blant de som ikke har vurdert å gjøre utbedringer på nåværende bolig enn blant de som har vurdert slike utbedringer. Det ser altså ut til at de som vurderer å utbedre nåværende bolig med tanke på funksjonsnedsettelse og helseutfordringer først og fremst er de som ikke ser på flytting som et alternativ.

Det er få som har vært i kontakt med kommunen for å få bistand til tilpasning av boligen, uavhengig av alder. Andelen som har vært i kontakt med kommunen er noe høyere blant de som har vurdert å gjøre tilpasninger av boligen, men det er kun 5 prosent i aldersgruppen 70–80 år som oppgir dette. I denne gruppen er det imidlertid 30 prosent som oppgir at de ikke har hatt behov for bistand og 64 prosent som kun oppgir at de ikke har vært i kontakt med kommunen. Sistnevnte utelukker

altså ikke at de har behov for bistand. Dette kan tale for at manglende informasjon er en utfordring.

Fokusgruppeintervjuene understreker en del av utfordringene eldre opplever med hensyn til i hvilken grad flytting oppleves som et alternativ for å tilpasse bosituasjonen til alderdom og funksjonsnedsettelse. Her pekes det på at flytteprosessen oppleves krevende, og de etterlyste flyttehjelp fra kommunen. Videre nevnes økonomi som en faktor som påvirker flytteplaner. Blant annet nevnes bekymringer for at salg av enebolig ikke vil gi nok økonomiske midler til å kjøpe en leilighet mer sentralt i kommunen. Her var det imidlertid variasjon etter bosted, der det var hjemmeboende eldre i spredtbygde kommuner som uttrykte slike bekymringer. Deltakerne i fokusgruppeintervjuene var også bekymret for ensomhet i alderdommen, og de var bekymret for at det ikke fantes et alternativ til å bli gammel i egen bolig. Dette samsvarer med tidligere studier, der det har blitt pekt på at eldre ønsker å bli boende i egen bolig så lenge helsa holder og de i stor grad er selvhjulpne (Munkejord mfl. 2018).

5 Oppsummering og veien videre

Formålet med denne studien har vært å få en bedre forståelse av bosituasjonen og boligønsker blant hjemmeboende i alderen 75 år og eldre i lys av den politiske målsettingen om at eldre skal bli boende lengst mulig i egen bolig. Hvilke ønsker har de selv for egen bosituasjon med tanke på alderdom og funksjonsnedsettelse? I hvilken grad gjør de en egeninnsats for å tilpasse bosituasjonen? Har de nødvendig kunnskap om tilrettelegging av bosituasjonen og støtteordninger knyttet til dette? Hvilke barrierer kan identifiseres når det gjelder mulighetene de eldre har til tilrettelegging av egen bosituasjon?

I dette kapitlet oppsummerer vi kort studiens empiriske funn og konklusjoner, og diskuterer dette opp mot tidligere forskning og teori. Med utgangspunkt i oppsummeringen og diskusjonen skisserer vi mulige veier videre for politikken og forskningen knyttet til eldre og bolig.

Rapportens funn i korte trekk

I denne studien har vi vektlagt analyser av personer i alderen 75–85 år. Det er imidlertid få indikasjoner i vår studie som peker i retning av at denne aldersgruppen er veldig forskjellig fra yngre eldre. Dette henger i stor grad sammen med særlig to ting: For det første oppgir både yngre eldre og eldre eldre (80 år+) at de har forholdsvis god helse og funksjonsevne. Risikoen for skrøpelig og nedsatt funksjonsevne øker imidlertid med alder, og omfanget av personer med nedsatt funksjonsevne øker spesielt i aldersgruppen 80 år og eldre. For det andre er frafallet i utvalgsundersøkelser for denne aldersgruppen problematisk. Frafallet er sannsynligvis nært knyttet til Eldres helse og funksjonsevne, slik at de med størst utfordringer er underrepresentert. Vi kan heller ikke utelukke at eldre undervurderer egne behov.

I vårt datamateriale oppgir omkring 1 av 5 i alderen 76–80 år at de har minst én varig nedsatt funksjonsevne som oppleves begrensende i dagliglivet. Blant disse er nedsatt bevegelse den vanligste formen for funksjonsnedsettelse. Videre er det særlig hørselsvansker, astma/allergi/kols og synsvansker som gjør seg gjeldende. Selv om undersøkelsen vår har klart å fange opp en god del eldre med funksjonsnedsettelse og i hvilken grad boligen er spesielt tilrettelagt for dette, må vi være varsomme med å trekke generelle konklusjoner for hele befolkningen. Andelen med funksjonsnedsettelse er underrepresentert i utvalget, sammenliknet med kartleggingsundersøkelser gjennomført hos SSB. Selv om dataene ikke er representative for hele befolkningen, gir de oss likevel et rimelig utgangspunkt for å studere tilrettelegging blant personer med nedsatt funksjonsevne. Forutsetningen er at funksjonsevnen blant personene i vårt utvalg ikke er vesentlig forskjellig fra personer med nedsatt funksjonsevne i befolkningen.

Bosituasjon og boligønsker

Vår studie viser at bosituasjonen blant hjemmeboende eldre over 75 år i stor grad ligner tilsvarende beskrivelser av yngre eldre (Sørvoll mfl. 2020). De aller fleste eier egen bolig, ofte en stor enebolig, men andelen i mindre leilighet øker med alderen. De fleste bor i en bolig som oppleves som tilgjengelig. Dette gjelder også i stor grad blant de som oppgir at de selv eller ektefelle/samboer har minst én funksjonsnedsettelse som begrenser dem i dagliglivet. Over halvparten av disse bor ikke i en bolig som er spesielt tilrettelagt for funksjonsnedsettelse(e), men mange oppgir at dette ikke er nødvendig eller ikke prioritert. Det kan bety at selv om funksjonsnedsettelsene oppleves begrensende, så er de likevel ikke begrensende nok til at de har behov for en spesiell tilrettelagt bolig. Det er likevel en god del som begrunner at de ikke har tilrettelagt boligen spesielt for funksjonsnedsettelse med at dette ikke lar seg gjøre eller er lite hensiktsmessig i dagens bolig. Blant de som har en spesielt tilrettelagt bosituasjon som samsvarer med egne eller ektefelles/samboers funksjonsnedsettelse, så dreier dette seg ofte om å få boligens hovedfunksjoner på ett plan eller bruke tekniske hjelpemidler som forenkler daglige gjøremål eller gjør boligen tryggere i form av tilrettelagte møbler, bedre belysning og alarmer.

Eldre i leiligheter opplever både boligen og nærmiljøet som bedre tilrettelagt for personer med funksjonsnedsettelse enn de som bor i eneboliger, rekkehus eller mindre flermannsboliger. I hvilken grad nærmiljøet oppleves som tilgjengelig varierer også etter bosted. Eldre bosatt i sentrum av storbyer opplever ofte nærmiljøet som godt eller svært godt tilrettelagt, mens andelen synker med spredningen i bebyggelsen. Så godt som alle respondentene oppgir å føle seg trygge i egen bolig og i eget boområde og nabolag. Disse forholdene gjenspeiles i gruppeintervjuene. De fleste deltakerne opplever boligen sin som godt tilpasset egen livssituasjon og funksjonsevne, og ingen snakker om utrygghet knyttet til boforholdet.

De sosiale aspektene ved nærmiljøet nevnes ofte i gruppeintervjuene. Det fortelles om gode og støttende naboskap, som gir tilgang til praktisk hjelp, støtte og sosial kontakt. Dette bekreftes også i spørreundersøkelsen. Nesten alle oppgir at de har nær familie, og omkring to tredjedeler har nær familie innenfor kommunen eller fylket de selv bor i. Dette viser seg også i hyppig kontakt med familie. Halvparten oppgir at de har kontakt med familiemedlemmer ukentlig. De har også tilsvarende hyppig kontakt med venner, og nesten like hyppig kontakt med naboer.

Det er stor variasjon blant de eldre når det gjelder deltakelse i aktiviteter. Blant de som deltar, er treningsaktiviteter og uorganiserte møteplasser som kjøpesenter og lignende mest vanlig. Deltakerne i fokusgruppeintervjuene forteller også om at de er med på organisert trening, men ikke om aktivitet på uorganiserte møteplasser. Organiserte møteplasser derimot, slik som seniorsenter og kulturhus er eksempler på, besøker de ofte. Dette er imidlertid kanalen vi har benyttet for rekruttering til fokusgruppeintervju, og som kan forklare at materiale fra intervju skiller seg fra surveyundersøkelsen i dette tilfellet.

Bilen er viktig for eldre. Nær halvparten i vår spørreundersøkelse oppgir at de er avhengige av bil for å bli boende i nåværende bolig. Bilens betydning varierer imidlertid etter hvor de bor. Det er særlig blant de som bor på mindre tettsteder og spredtbygde strøk som opplever at bilen er en nødvendighet. I gruppeintervjuene snakker nesten alle deltakerne om daglig bilbruk, uavhengig av alder og om de bor i tett- eller spredtbygde kommuner. Bilen omtales som et helt sentralt for å opprettholde boforholdet og sosial aktivitet. Bruk av offentlig transport omtales også av noen, men da som et dårligere alternativ enn bilen. Bilens betydning understrekes også gjennom at snørydding er et tema som ble tatt opp flere ganger i alle gruppeintervjuene. De fleste deltakerne opplevde å ha blitt for gamle til å måke store flater selv, eller betjene traktor for å måke egen privat vei. Dette gjør at de er avhengig av hjelp fra andre for å komme ut på dager med snø, men det er en type hjelp som ikke alltid blir gitt når behovene oppstår.

Når det gjelder hvordan eldre ønsker å bo, kan vi anta at både dagens bosituasjon og flytting gir en god indikasjon på deres boligønsker. Samtidig er det sannsynlig at dagens situasjon også gjenspeiler hva som er tilgjengelig på det lokale boligmarkedet. Vi har derfor spurt om de kunne tenke seg å bo i ulike typer kollektive boformer. Over halvparten svarer at dette ikke er aktuelt. Av de som kunne tenke seg å bo i kollektive boformer, er det flest som ønsker å bo i bofellesskap med folk på samme alder og færrest vil bo i fellesskap med ulike aldre eller i generasjonsbolig. Få av respondentene kunne tenke seg en bolig der de disponerer fellesarealer, men flere kunne tenke seg dette på sikt. Gruppeintervjuene gir et lignende inntrykk. Flere sier klart nei på spørsmålet om de kunne tenkt seg å bo sammen med andre, men noen skisserer løsninger med fellesskap som sin fremtidige boligdrøm.

Planlegging og tilrettelegging

Flytting i eldre år kan være et uttrykk for planlegging av bosituasjonen for alderdom og nedsatt funksjonsevne. I spørreundersøkelsen har omkring en fjerdedel flyttet etter fylte 65 år. Vi ser at blant de som har flyttet i høy alder, resulterer flyttingen ofte i boliger som er langt mer tilgjengelige og dermed mer aldersvennlige enn boligene de flyttet fra. Det dreier seg gjerne her om flytting fra enebolig til blokkleilighet, til boliger med færre rom og fra en individuell eierform til kollektive eierformer. Fortsatt står boligeie sterkt, selv om noen få flytter til en leiebolig. Bosted har imidlertid betydning for flyttemønsteret, og det er særlig sentrum av storbyer og spredtbygde strøk som skiller seg ut. Blant eldre bosatt i sentrum av storbyene ser vi at flytting gjennomført før fylte 65 år ofte ender i forsteder, mens blant de som flytter etter fylte 65 år flytter til en annen bolig sentralt i en storby. Et nytt og interessant funn er at blant de som flytter seint i livet i spredtbygde strøk, så ender 3 av 4 opp i en bolig som er mer urbant lokalisert. Dette samsvarer med tidligere studier av boligpreferanser i distriktene (Ruud mfl. 2014), og det betyr at eldre i spredtbygde kommuner flytter nærmere service og tjenester der dette er mulig.

Vi finner også en interessant variasjon i flyttemønsteret blant eldre med hensyn til når de gjennomførte siste flytting. En del av de eldste i vår undersøkelse gjennomførte flytting seint i livet på et tidspunkt da boligbyggingen ikke var like preget av universell utforming som i dag. Blant disse bidro flyttingen ikke til en mer aldersvennlig bosituasjon.

Nybygging er viktig med tanke på tilgang av aldersvennlige boliger. Det er en god del av de som har flyttet seint i livet som flytter til et nybygg. Samtidig er det bare et sted der innflytting i nybygg er klart mer vanlig enn innflytting i bruktbolig, og det er i sentrum av storbyer. Det betyr at flytting til mer aldersvennlige boliger ikke bare skjer ved nybygging. En del finner også gode alternativer blant bruktboligene.

For bedre å forstå hvorfor eldre flytter eller blir boende kan vi se til datamateriale fra fokusgruppeintervjuene. Gjennom gruppeintervjuene får vi kunnskap om hvordan eldre bruker boligen sin, hva de liker og hva de synes er utfordrende. Mange av deltakerne har flyttet til en bolig som er lettere tilgjengelig og dermed mer aldersvennlig, men det er også noen som foretrekker å bli boende i enebolig eller på småbruk til tross for at det krever aktivitet knyttet til vedlikehold. De som bor i leilighet setter pris på hvordan det er enkelt å vedlike holde boligen, og at de har alt på ett plan. Dette kan vi anta er grunner som har påvirket deres valg om å flytte i leilighet. Samtidig ser vi at de som har blitt boende på småbruk, i enebolig eller rekkehus trekker fram muligheten til hverdagstrim og bevegelse som en fordel ved å bli boende, i tillegg til nærhet til natur i form av skog eller hage.

Ved siden av flytting kan bosituasjonen også tilrettelegges for alderdom og nedsatt funksjonsevne gjennom å utføre endringer på nåværende bolig. Omkring 1 av 6 i alderen 70–85 år oppgir at de har vurdert å bedre tilgjengeligheten med tanke på funksjonsnedsettelse eller helseutfordringer. Vi finner ingen forskjeller mellom de som er eldre eller yngre enn 75 år. Det kan se ut til at det å gjennomføre flytting seint i livet reduserer behovet for å gjennomføre utbedringer på nåværende bolig. Andelen som har vurdert å tilrettelegge nåværende bolig for alderdom og funksjonsnedsettelse er klart lavere blant de som har flyttet etter fylte 65 år og blant de som vurderer å flytte de nærmeste 5 årene. Dette kan være et uttrykk for at en del eldre planlegger og tilrettelegger egen bosituasjon for alderdom gjennom flytting.

Kunnskap og tilrettelegging av støtteordninger

Et viktig utgangspunkt for den politiske målsettingen om at flest mulig skal bli boende trygt og godt i egen bolig lengst mulig, er at eldre tar ansvar for å planlegge og tilrettelegge egen alderdom og bosituasjon. Dette reiser spørsmål om hvordan myndighetene kan inspirere eldre til å starte denne planleggingen og til rettelleggingen tidlig, men også hvilke forutsetninger eldre har for å ta dette ansvaret. Viktige forutsetninger er at det finnes et tilbud av aldersvennlige boliger på det lokale boligmarkedet, og at eldre har både ressurser og motivasjon til å flytte til disse boligene eller utbedre boligen de bor i. Et viktig funn i både denne og tidligere studier er at det lokale boligmarkedet varierer mellom kommuner, og utfordringene

med tilgang på aldersvennlige boliger er særlig store på mindre tettsteder og i spredtbygde kommuner. Dette dreier seg på den ene siden om såkalt tynne boligmarkeder, der det vil være en mismatch på tilbud og etterspørsel av boliger. Tilbudet av aldersvennlige boliger er lite og eldre kan ikke forvente å få tilstrekkelig igjen for egen bolig til å ha nok egenkapital til å kjøpe en ny og mer aldersvennlig bolig. Det betyr at eldre blir boende i en bolig, der de opplever at både boligen og nærmiljøet er dårlig tilrettelagt for alderdom og funksjonsnedsettelse. Her er det også viktig for kommunene å være oppmerksomme på at aldersvennlige omgivelser er viktig for at eldre skal kunne bli boende lengst mulig i egen bolig. På mindre tettsteder og i spredtbygde kommuner vil tilrettelegging av slike omgivelser ofte kunne dreie seg om å sørge for snørydding og strøing av veier om vinteren. Eldre i distriktskommunene vil ofte være avhengig av bil for å kunne leve et aktivt liv, og tilrettelegging for trygg transport i egen bil er derfor viktig. I andre kommuner kan snørydding og strøing av fortau være tilsvarende viktig for at eldre skal kunne gå trygt ute om vinteren.

Ved siden av strukturelle forhold som lokale boligmarked, vil også individuelle ressurser som økonomi og kunnskap være viktig for at eldre skal kunne planlegge og tilrettelegge egen bosituasjon. Vår undersøkelse fanger i liten grad opp ressursvake eldre som mangler økonomi til å tilpasse bosituasjonen sin. Det er få i vår undersøkelse som oppgir at de ikke har råd som begrunnelse for at de ikke bor i en spesielt tilrettelagt bolig for funksjonsnedsettelse, men det er likevel noen. Disse vil ha behov for bistand fra kommunen. Etersom tilbøyeligheten til å ta kontakt med kommunen virker lav, krever dette at kommunene kartlegger og oppsøker denne gruppen av eldre med informasjon om rådgivning og økonomiske støtteordninger.

Eldres motivasjon til å planlegge og tilrettelegge egen bosituasjon, er det vanskelig å tegne et klart bilde av med utgangspunkt i vår undersøkelse. Det er likevel tegn i undersøkelsen som tyder på at eldre har en egen driv mot å tilrettelegge egen bosituasjon. Mange eldre flytter seint i livet, også etter fylte 75 år, og denne flyttingen skjer ofte til en mer tilgjengelig og muligens mer aldersvennlig bolig. Samtidig viser også vår studie at en del eldre ikke opplever det nødvendig eller ikke prioriterer å tilrettelegge boligen for funksjonsnedsettelse, selv om minst én person i husholdningen har funksjonsnedsettelse. Dette kan henge sammen med at funksjonsnedsettelsen ikke oppleves begrensende i dagliglivet på nåværende tidspunkt, men det kan også være et uttrykk for en undervurdering av behovene som vil komme og manglende planlegging for dette. Her vil informasjon og rådgivning kunne være viktige tiltak for at eldre skal ta mer informerte valg om egen bosituasjon.

Det er få som tar kontakt med kommunen for å få bistand til tilpasning av boligen. Andelen er riktig nok noe høyere blant de som har vurdert å gjøre tilpasninger av boligen, men det er likevel et lite mindretall. Om dette skyldes manglende behov eller manglende kunnskap om det kommunene eventuelt kan bidra med, vet vi ikke. Uansett synes det som om det finnes et uutnyttet potensial for å nå denne

gruppen med informasjon. Utfordringen er å nå ut til dem til riktig tid, slik at informasjonen oppleves motiverende og ikke frustrerende.

Hvordan kan eldre bli boende trygt i egen bolig så lenge som mulig?

Hva som er en aldersvennlig bolig, får vi ikke et entydig svar på gjennom vår undersøkelse. Personer over 75 år er ikke en ensartet gruppe. De har ulike preferanser, forutsetninger og muligheter som påvirker hva som er en passende bolig i deres livssituasjon. Våre funn er slik sett i tråd med Lowtons (1980) tilnærming, som argumenterer for at en godt tilpasset bolig dreier seg om en best mulig balanse mellom de fysiske kravene boligen stiller og individuelle forutsetningene hos den enkelte. Funksjonsnedsettelse er i seg selv ikke nødvendigvis en begrensning for å klare seg i egen bolig. For noen vil det ha liten betydning, for andre kan det å bo sammen med noen eller ha tilgang på enkle hjelpemidler løse utfordringene.

Tidligere norsk forskning har funnet at eldre har et bevisst forhold til bosituasjonen sin, og de foretar strategiske valg for endring når det er behov for det (Søvoll mfl. 2020). Vår studie gir støtte til dette. Valgmulighetene blant hjemmeboende eldre bestemmes av forhold som boligmarked, personlig økonomi og helsetilstand, men også individuelle forskjeller i vurderinger av slike forhold. Noen liker en lettstelt leilighet, mens andre setter pris på å bruke tiden sin til praktiske gjøremål i og rundt hjemmet.

Dette fanges godt opp i en flerdimensjonal tilnærming til Eldres bosituasjon, som for eksempel Pani-Harreman og kolleger (2020) beskriver. De trekker frem stedet, sosiale nettverk, tilgang på hjelp, teknologi, transport og personlige kjennetegn som eksempelvis helse og individuelle ressurser som sentrale faktorer som må være til stede for at eldre skal kunne bli boende trygt i egen bolig så lenge som mulig. Slike faktorer endrer seg over tid og gjennom livsløpet. Risikoen for eksempelvis tap av helse, funksjonsnedsettelse, tap av sosiale nettverk og det å miste muligheten til å kjøre bil øker med alder. Vår studie, og nyere forskning om Eldres funksjonsevner (f.eks. Chang mfl. 2023), indikerer at behovet for omfattende omsorg og større tilrettelegginger av bosituasjonen først og fremst gjør seg gjeldende blant hjemmeboende i alderen 80 år og eldre. De fleste synes likevel å vurdere fra tid til annen om bosituasjonen er tilfredsstillende ut fra en avveining av behov og ønsker med hensyn til dagens og en mulig fremtidig bosituasjon. Dette er i tråd med en klassisk livsløpstilnærming til boligtilpasning og flytting (Rossi 1955; Morris og Winter 1975; Wiseman 1980).

Beslutningen om å bli boende eller flytte vil også påvirkes av faktorer som muliggjør eller hindrer flytting. Faktorene Pani-Harreman og kolleger beskriver virker inn på beslutningen, noe som gjør Eldres vurderings situasjon kompleks (Rowles og Ravndal 2002). Hjemmeboende eldre gjør valg med bakgrunn i individuelle helseforhold og preferanser knyttet til bolig, men også sosiale forhold i nabolag, og emosjonelle tilknytninger til hus, folk og omgivelser. Noen liker å bo

i hus, andre er glad for lettstelte leiligheter. Forutsetningen for at eldre skal kunne bli boende trygt lengst mulig i egen bolig, dreier seg ikke bare om hvorvidt boligen er tilrettelagt for alderdom og funksjonsnedsettelse. Det dreier seg også om muligheten til å komme seg ut og delta på sosiale aktiviteter og ta del i sosiale nettverk. Her er snømåking og strøing av glatte veier og fortau viktig. For noen er dette en nødvendighet for at de skal komme seg ut med bil eller gå turer i nærmiljøet.

Videre ser vi at de eldre i gruppeintervjuene er klar over hvordan egen helse plutselig kan endres, og at det de liker ved boforholdet sitt i dag kan bli en utfordring i morgen. Det er også eldre som forteller om at livssituasjonen har endret seg raskt ved bortgang av ektefelle, og for noen har det medført et ønske om å flytte til en enklere og mindre bolig. Samtidig fortelles det om hvordan verden rundt forventer flytting når en ektefelle faller fra. Denne forventningen kan i enkelte tilfeller oppleves som provoserende, siden de fortsatt vil bli boende i det hjemmet de har hatt over tid. Dette kan for eksempel skyldes minner og følelser som er knyttet til hjemmet og stedet de bor.

Ett funn fra vår studie er det imidlertid vært å merke seg: Svært få har flyttet etter fylte 80 år. Det kan med andre ord se ut til at Eldres mobilitet på boligmarkedet og risikoen for tap av helse og nedsatt funksjonsevne er sammenfallende. Dette kan skyldes at ønskene om og mulighetene til å flytte reduseres omkring samme tid som behovet for tilrettelegging av bosituasjonen øker. På den ene siden kan dette peke i retning av rådet en av våre informanter ga; «flytt mens du kan!». Samtidig kan dette på den annen side være lettere sagt enn gjort. For å nå målsettingen om at eldre skal kunne bo trygt i egen bolig lengst mulig, kan myndighetene få en utfordring med å motivere eldre til å flytte eller tilrettelegge boligen til rett tid. Selv om mange eldre har et proaktivt forhold til å planlegge og tilrettelegge bosituasjonen til alderdommen og funksjonsnedsettelse, ser det også ut til at en del har et reaktivt forhold til dette. Sistnevnte kan i verste fall oppleve det som provoserende å få råd om at det kan være hensiktsmessig å planlegge og tilrettelegge for en fremtid som på mange måter virker fjern og lite sannsynlig gitt dagens situasjon.

Vår studie gir imidlertid få indikasjoner på at eldre mangler kunnskap om hvordan de skal planlegge eller tilrettelegge egen bosituasjon for alderdom og funksjonsnedsettelse. En god del har allerede tilrettelagt ved å gjennomføre tilpasninger på boligen eller flytte til en mer tilpasset bolig. Få av disse har vært i kontakt med kommunen for å få informasjon om hvordan de kan gjennomføre dette og eventuelt bruke ulike støtteordninger. Dette kan bety at de allerede har denne informasjonen eller at de får den andre steder. Videre er det få av de som opplever begrensninger i dagliglivet, og ikke bor i en tilrettelagt bolig, som begrunner det at boligen ikke er tilrettelagt med at de ikke har råd. Mange oppgir at det ikke er nødvendig, og blant de som svarer noe annet, er det særlig at det ikke er bygningsmessig hensiktsmessig og at det ikke er prioritert som oppgave som begrunnelse. Dette kan bety at kunnskap og økonomi ikke er de største

barrierene eldre opplever med hensyn til å planlegge og tilrettelegge egen bosituasjon.

Både flyttestudien vår og tidligere studier peker derimot i retning av at barrierene for Eldres mulighet til å planlegge og tilrettelegging egen bosituasjonen, er knyttet til markedsbetingelsene på det lokale boligmarkedet (se Sørvoll mfl. 2020). Skal eldre kunne flytte til en mer tilpasset bolig, må det finnes et tilbud av slike boliger og det må finnes en etterspørsel etter boligen de skal selge. Markedsbetingelsene i byene synes å være gunstigere for eldre med hensyn til flytting enn hva som er tilfelle i mer spredtbygde kommuner.

Vi må ta høyde for at de vanskeligst stilte hjemmeboende eldre, med hensyn til både helse, funksjonsevner og økonomi, ikke er representert i vårt datamateriale. Vår studie gir med andre ord ikke et godt bilde av mulighetene til å planlegge og tilrettelegge egen bosituasjon blant de hjemmeboende eldre som sannsynligvis har størst behov for oppfølging og støtte for å kunne bo trygt i egen bolig.

Kunnskapsgrunnlag og veien videre for å utvikle det

Et godt kunnskapsgrunnlag er viktig for å etablere forståelse av samfunnsutfordringer og utvikle politikk for å møte disse utfordringene. Utgangspunktet for denne studien er en aldrende befolkning som øker behovet for aldersvennlige boliger. Ansvar for at eldre møter alderdommen med en trygg bosituasjon er delt mellom den enkelte selv og kommunen. Gjennom de siste årene har flere studier kartlagt Eldres bosituasjon og i hvilken grad de planlegger og har muligheten til å skaffe seg velegnede boliger gjennom det ordinære boligmarkedet (Sørvoll mfl. 2016; 2018; 2020). Disse studiene har i stor grad kartlagt situasjonen blant hjemmeboende i alderen 50–75 år. Denne studien supplerer disse kartleggingene og utvider kunnskapsgrunnlaget til også å gjelde aldersgruppen 75–85 år. Samtidig er det viktig å påpeke at det fremdeles finnes store kunnskapshull med hensyn til planlegging og tilrettelegging blant eldre i mer sårbare situasjoner, for eksempel økonomisk ressursvake og personer med nedsatt helsetilstand. Det er også verdt å nevne at vi vet lite om hvordan eldre blant innvandrere planlegger og tilrettelegger for egen alderdom og bosituasjon.

Felles for denne og tidligere studier er imidlertid at de baserer seg på spørreundersøkelser og gruppeintervjuer blant eldre. Slike metoder har imidlertid store begrensninger når fenomenet som skal studeres er knyttet til eldre med redusert helse og nedsatt funksjonsevne, siden frafallet i denne typer undersøkelser vil henge sammen med fenomenet som skal studeres. Det betyr at vi står i fare for å tegne et skjevt bilde basert på de sprekeste og mest ressurssterke eldre, der vi undervurderer utfordringene i befolkningen.

Det er kan derfor være grunn til å benytte nye datakilder når kunnskapsgrunnlaget omkring eldre og bolig skal utvikles videre. Her er det flere muligheter som vil dekke ulike kunnskapshull. Kvalitative data kan for eksempel være et godt utgangspunkt for å etablere dypere kunnskap om prosesser som ligger til grunn for

eldres boligpreferanser og boligvalg. Kvalitative undersøkelser gir også mulighet til aktivt oppsøke de gruppene vi mister kunnskap om i kvantitative tilnærminger. Slike data kan igjen fungere som utgangspunkt for å utvikle nye problemstillinger som kan studeres med representative kvantitative data. Her vil vi spesielt nevne tre mulige datakilder. For det første kan kunnskap om eldres bosituasjon kartlegges gjennom å spørre pårørende. Da unngår vi til en viss grad frafallsproblematikken blant eldre, og vi kan gjennomføre relativt sett kostnadseffektive datainnsamlingen gjennom representative web-undersøkelser. Svakheten med denne datakilden er imidlertid at ikke alle har pårørende. Videre har en del pårørende ikke alltid god nok kunnskap om situasjonen og de kan gi subjektive vurderinger. For det andre kan Den norske studien av livsløp, aldring og generasjon (NorLAG) gi ny kunnskap om aldring og hvordan eldre planlegger og tilpasser bosituasjonen sin over tid. NorLAG er en longitudinell studie som inneholder data om blant annet helse, livskvalitet, omsorg, familierelasjoner og bolig i andre halvdel av livet (Veenstra mfl. 2021). Så langt er det gjennomført tre runder med datainnsamling (2002, 2007 og 2017), og en fjerde runde er under planlegging (2024). Styrken i disse dataene er at de gir unike muligheter til å studere årsaker og konsekvenser av tidspunkt og rekkefølge for livsløps- overganger som kan ha betydning for eldres bosituasjon. Ulempen er frafall mellom ulike måletidspunkter, som svekker representativiteten i dataene. For det tredje kan registerdata være en viktig datakilde for å studere boligsituasjon og flyttemønstre blant de eldste. Her kan det registerbaserte datasettet som etableres ved Senter for bolig- og velferdsforskning (BOVEL) være et godt utgangspunkt. Registerdata har begrensninger med hensyn til hvor brede beskrivelser man vil kunne gi av eldres boligvalg, men den store styrken er at de dekker hele befolkningen og de gir mulighet for å studere årsaker og konsekvenser av ulike boligvalg. De vil også gi mulighet til å studere kontinuitet og endringer i boligsituasjonen blant de eldste, slik at vi kan få bedre kunnskap om for eksempel eldre som bytter bolig i eldre år blir boende der livet ut eller om de flytter til en ny bolig eller på institusjon.

Summary

This report presents the main results from the project “Investigation of the old peoples’ housing situation and housing preferences”. The project’s objective is to gain better knowledge of the living situation among home residents aged 75 and over, regarding how they live, and to what extent they plan and adapt for old age and potential reduced functional capacity.

In chapter one, we introduce previous research and theories about the housing situation and housing preferences among people late in their life course, as well as the research questions that are illuminated through this project. In chapter 2, we present the data material that is the basis for the analyses in this study: a survey in the 70-85 age group and focus group interviews with people above the age of 75.

The analyses are organised into three main sections. In chapter 3, characteristics of the age group 75 years and older are presented along dimensions such as health and functional ability, housing and place of residence, social networks and activities, and the need of services. The study shows that the living situation among citizens aged 75 and over are largely like the one described among younger old people in previous studies. Most live in a home they find accessible, many have family living close by, and have frequent contact with family, friends, and neighbours. They lead active lives, where they take part in the local community through various forms of activities. The car is important to many of the respondents, and nearly half in our survey state that they depend on the car to stay in their current home. In chapter 4, we go into more detail about planning for old age and possible reduced functional capacity. We find that among those who move at a late age, the move often results in a living situation that is far more accessible than the homes they moved from. This is consistent with previous studies of relocation among younger old people. We have also mapped housing preferences. Here we find that there are relatively few people who want to live in an intergenerational home, but several of the respondents’ state that they can imagine living together with people of the same age. However, the majority wants to stay in their own, individual home, even if their need for nursing and care increases. In chapter 5, we summarize the main findings and discuss these regarding which barriers exist for older people living at home to adapt their living situation to old age. The report closes with a description of knowledge gaps and the way forward to develop this knowledge.

Referanser

- Agenda kaupang (2022): Sluttrapport: Vurderinger og anbefalinger. Områdegjennomgang av boligløsninger og helse- og omsorgstjenester for eldre. https://www.agendakaupang.no/wp-content/uploads/2023/03/og-bolig-og-ho_endelig-rapport.pdf
- Bergersen, H., Schytter Oppøyen, M. og Grimstad, S.(2022): Levekårsundersøkelsen 2022. Dokumentasjonsnotat. Statistisk sentralbyrå, desember 2022, <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/levekars/artikler/levekarsundersokelsen-2022.dokumentasjonsnotat>
- Boldy, D, Grenade, L, Lewin, G, Karol, E and Burton, E (2011) Older people's decisions regarding 'ageing in place': a Western Australian case study. *Australasian Journal on Ageing* 30, 136–142.
- Brendbo, K.A. (2019): *Eldre menneskers motivasjonsfaktorer for deltakelse i trening og fysisk aktivitet*. Masteroppgave. Fakultet for medisin og helsevitenskap, NTNU.
- Brevik, I. og Schmidt, L. (2005): Slik vil eldre bo. En undersøkelse av framtidige eldres boligpreferanser. NIBR-rapport 2005: 17.
- Carey, M.A., & Asbury, J.-E. (2012). *Focus Group Research*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315428376>
- Chang, M., Michelet, M., Skirbekk, V., Langballe, E.M., Hopstock, L.A., Sund, E.R. (2023): Trends in the use of home care services among Norwegians 70+ and projections towards 2050: The HUNT study 1995-2017, *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 23/00, 1-14.
- Daatland, S. O. (1986). Boform og husholdsstruktur i eldre år. Endringer i perioden 1960 til 1980. Oslo; Norsk Gerontologisk institutt. Rapport nr 2
- Daatland, S.O. & Solem, P.E. (2011): *Aldring og samfunn: En innføring i sosialgerontologi*. Fagbokforlaget.
- Dobner, S, Musterd, S and Droogleever Fortuijn, J (2016) 'Ageing in place': experiences of older adults in Amsterdam and Portland. *GeoJournal: Spatially Integrated Social Sciences and Humanities* 81, 197–209.
- Forsyth, A. & Molinsky, J. (2020): What Is Aging in Place? Confusions and Contradictions, *Housing Policy Debate*, DOI: 10.1080/10511482.2020.1793795
- Grimmer, K, Kay, D, Foot, J and Pastakia, K (2015) Consumer views about aging-in-place. *Clinical Interventions in Aging* 10, 1803.
- Gulbrandsen, L. og Langsether, Å. (2001). The elderly: assets management, generational relations and independence, Paper presented at the 5th Conference of European Sociological Association, Helsinki August 2001
- Gulbrandsen, L. og Torgersen, U. (1975). Unge familier og boligproblemer i Oslo: teorier om boligmarkedet, søking etter bolig, faktisk boligsituasjon. Oslo: Institutt for statsvitenskap, 1975
- Gulbrandsen, L. (2016): *Nordmenns gjeld og formue høsten 2015*. NOVA-notat 3/16.

- Gulbrandsen, L. (2007). Gjeld til å bære? Norske husholdningers gjeld og lånelyst sommeren 2006. NOVA-rapport 11/07
- Gulbrandsen, L. (2005). Kort vei – til lykke eller ruin? Kredittvekst, betalingsvilje og betalingsevne. NOVA-rapport 14/05.
- Gulbrandsen, L. (1997): *Vil det aldri ta slutt? Om veksten i nordmenns boligkonsum*, paper presentert på Seminarium om bostads- og urbanitetsforskning, Institutt for bostadsforskning, Uppsala universitet, Gävle 22–24 oktober 1997.
- Hansen, T. og Daatland, S.O. (2016): *Aldring, mestringsbetingelser og livskvalitet*. Rapport IS-2475. Helsedirektoratet.
- Hansen, T. og Slagsvold, B. (2020): Refleksiv frivillighet i en norsk kontekst – om eldres deltakelse, motivasjon og potensiale, *Tidsskrift for velferdsforskning*, Vol. 23, Nr. 1, s. 4–19.
- Hellevik, O. (2015). Hva betyr respondentbortfallet i intervjuundersøkelser? *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol. 56 Nr 2, s 211–231
- Helse hos eldre i Norge 2022: <https://www.fhi.no/nettpub/hin/grupper/eldre/>
- Hjorthol, R. & Nordbakke, S. (2008): *Bilens betydning for eldre gruppers velferd og livskvalitet*. TØI-rapport 1000/2008.
- Holmøy E, Otnes B and Haugstveit FV (2016) Behovet for arbeidskraft og omsorgsboliger i pleie- og omsorgssektoren mot 2060 (SSB Report No. 2016/20). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Høyland, K., Denizou, K., Halvorsen, T. & Moe, E. (2020): Bo hele livet: Nye bofellesskap og nabolag for gammel og ung. SINTEF akademisk forlag.
- John, DH and Gunter, K (2016) engAGE in community. *Journal of Applied Gerontology* 35, 1095.
- Litwak, E., & Longino, C. F. (1987). Migration patterns among the elderly: A developmental perspective. *The Gerontologist*, 27(3), 266–272.
- Lawton, M.P. (1980) *Environment and aging*. Monterey: Brooks/Cole.
- Löfqvist, C., Granbom, M., Himmelsbach, I., Iwarsson, S., Oswald, F., & Haak, M. (2013). Voices on relocation and aging in place in very old age - A complex and ambivalent matter. *The Gerontologist*, 53(6), 919–927. doi:10.1093/geront/gnt034
- Meld. St. 15 (2017–2018): *Leve hele livet. En kvalitetsreform for eldre*. Helse- og omsorgsdepartement.
- Moe, E., Hauge, Å. L., & Høyland, K. (2021). Bofellesskap – et bidrag til økt livskvalitet for eldre? *Tidsskrift for boligforskning*, 4(1), 46–62. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2021-01-04>
- Morris, E.W. og Winter, M. (1975): A Theory of Family Housing Adjustment, *Journal of Marriage and Family*, Vol. 37, No. 1, 79–88.
- Munkejord, M C, Eggebø, H & Schönfelder, W (2018). Hjemme best? En tematisk analyse av eldres fortellinger om omsorg og trygghet i eget hjem, *Tidsskrift for omsorgsforskning*, Vol. 4, hefte 1, pp; 6–16.

- Nordvik, V. (2018): En egen boligpolitikk for eldre? En normativ analyse, *Tidsskrift for boligforskning*, 1 (1), 27–44.
- NOU (1992:1): *Trygghet – Verdighet – Omsorg*. Sosialdepartementet.
- Pani-Harreman, K., Bours, G., Zander, I., Kempen, G., & Van Duren, J. (2021). Definitions, key themes and aspects of 'ageing in place': A scoping review. *Ageing & Society*, 41(9), 2026-2059. doi:10.1017/S0144686X20000094
- Pettersen, G.R (2022): *Kjøpesenter som sosial arena – hvorfor, hvordan og til hva?* Presentasjon på konferansen Sammen for et aldersvennlig Norge, Ålsesund, 25. oktober 2022.
- Pilskog, G.M. (2017): Kører nest mest i Europa. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/artikler-og-publikasjoner/koyrer-nest-mest-i-europa>
- Revold, M.K., Sandvik, L., With, M.L. (2018): *Bolig og boforhold – for befolkningen og utsatte grupper*. SSB-rapport 2018/13.
- Rossi, P.H. (1955): *Why families move: A study in the social psychology of urban residential mobility*. Glencoe: Free Press.
- Rowles, G. D., & Ravdal, H. (2002). Aging, place, and meaning in the face of changing circumstances. In R. S. Weiss & S. A. Bass (Eds.), *Challenges of the third age: Meaning and purpose in later life*, (pp. 81–114). Oxford: Oxford University Press.
- Roy, N., Dubé, R., Després, C., Freitas, A. og Légaré, F. (2018): Choosing between staying at home or moving: A systematic review of factors influencing housing decisions among frail older adults, *PLoS ONE* 13(1), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0189266>.
- Ruud, M.E., Barlindhaug, R. og Nørve, S. (2013): *Fremtidige boligbehov*. NIBR-rapport 2013: 25.
- Ruud, M.E, Schmidt, L, Sørli, K, Skogheim, R og Vestby, G.M (2014) *Boligpreferanser i distriktene*. NIBR-rapport 2014:1. Oslo: NIBR
- Sandlie, H.C. & Gulbrandsen, L. (2018). Homeownership and family transitions within a Nordic welfare state. In Searle, B. (red.): *Generational Interdependencies: The Social Implications for Welfare*. Vernon Press
- Sandlie, H.C. og Gulbrandsen, L. (2021): Boligmarkedets sistegangskjøpere: Hvordan kan privat boligformue bidra til velferdsstatens økonomiske bærekraft? *Tidsskrift for boligforskning*, 4/2, 130–145.
- Schmidt, L., A. Holm, T. Kvinge & S. Nørve (2013). *BOLIG+ Nye boligløsninger for eldre og folk flest*. NIBR-rapport 19/2013.
- Sarpsborg kommune (2018): *Hvordan vil du bo?* Presentasjon av innbyggerundersøkelse.
- Sixsmith, A and Sixsmith, J (2008) Ageing in place in the United Kingdom. *Ageing International* 32, 219–235.
- Smetcoren, A. S., de Donder, L., Dury, S., de Witter, N., Kardol, T., & Verte, D. (2017). Refining the push and pull framework: Identifying inequalities in residential relocation among older adults. *Ageing and Society*, 37(1), 90–112.

- Storeng, S.H., Øverland, S., Skirbekk, V., Hopstock, L.A., Sund, E.R., Krokstad, S. (2021): Trends in disability-free life expectancy (DFLE) from 1995 to 2017 in the older Norwegian population by sex and education: The HUNT study, *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 21/28: 1403498211011796.
- Sørvoll, J. , Gulbrandsen, L., Nordvik, V., Ruud, M.E., Sandlie, H.C., Skogheim, R. og Vestby, G.M. (2020): *Mobilitet blant eldre på boligmarkedet – holdninger. Drivere og barrierer*. NOVA-rapport 5/20.
- Sørvoll, J., Nordvik, V., Aarland, K. og Sandlie, H.C. (2018): Bolig i det aldrende samfunnet: Analyse av rammebetingelser for framskaffelse av velegnede boliger for eldre. NOVA-Rapport 12/18.
- Sørvoll, J. og Løset, G. K. (2017). Samfunnsvirkninger av boligpolitikk – Boligsatsinger og samfunnsutvikling i ti norske distriktskommuner. NOVA-rapport 3/17.
- Sørvoll, J., Sandlie, H.C., Nordvik, V. og Gulbrandsen, L. (2016): *Eldres boligsituasjon: Boligmarked og boligpolitikk i lys av samfunnets aldring*. NOVA-Rapport 11/16.
- Sørvoll, J., Martens, C. og Daatland, S.O. (2014): *Planer for et aldrende samfunn? Bolig og tjenester for eldre i kommunene*. NOVA-Rapport 17/14.
- TNS Kantar (2023): *Eldres boligpreferanser*. Dokumentasjonsrapport.
- Van Hoof, J, Kort, HS, Rutten, PG and Duijnste, MS (2011) Ageing-in-place with the use of ambient intelligence technology: perspectives of older users. *International Journal of Medical Informatics* 80, 310–331.
- Veenstra, M., Herlofson, K., Aartsen, M. et al. (2021). Cohort Profile: The Norwegian Life Course, Ageing and Generation Study (NorLAG), *International Journal of Epidemiology*, 50: 728–729i, <https://doi.org/10.1093/ije/dyaa280>
- Vista Analyse (2019). Kostnader og nytte ved boligtiltak i eldres private hjem. Rapport 2019/01.
- Wilkinson-Meyers, L, Brown, P, McLean, C and Kerse, N (2014) Met and unmet need for personal assistance among community dwelling New Zealanders 75 years and over. *Health & Social Care in the Community* 22, 317–327.
- Wiseman, R. F. (1980). Why Older People Move: Theoretical Issues. *Research on Aging*, 2(2), 141–154.
- World Health Organization (2015). *World Report on Ageing and Health*. Geneva: World Health Organization.